

Geven en nemen

De rol die het dynastieke huwelijk speelde in de buitenlandse politiek van West-Europese vorsten rond 1500

P.J. (Rianne) van Dijk

Studentnummer: 1179063

MA scriptie

30 ECTS

Universiteit Leiden

Master History: Europe 1000-1800

Begeleiders: mw. dr. E.M. Geever en dhr. dr. R. Stein

Tweede lezer: dhr. dr. M.A. Ebben

Cijfer: 8

7 mei 2015

Inhoudsopgave

Introductie	3
Dynastieën	4
Dynastieke politiek	8
Geschenk-uitwisseling	11
Onderzoek en indeling	13
Hoofdstuk 1: De dynastieke overwegingen	18
Spanje	18
Frankrijk	21
Engeland	23
Italië	26
Perkin Warbeck	29
Schotland	30
Een Anglo-Schots huwelijk	34
Conclusie	36
Hoofdstuk 2: Afspraken en verwachtingen	38
Onderhandelingen	38
Uitwisseling omtrent het huwelijk	41
Het huwelijk en de politieke contracten	47
Verwachtingen	49
Conclusie	52
Hoofdstuk 3: De huwelijksjaren	54
Navolging van de afspraken	54
Veranderingen in de dynastieke belangen	56
Politieke ommezwaai	58
Hendrik VII's eigen huwelijksplannen	61
Interne Anglo-Schotse problemen	62
Gelre	66
Frankrijk	68
Conclusie	72
Conclusie	74

Literatuurlijst	78
Appendix A Stamboom van het huis Tudor	84
Appendix B Huwelijkscontract van Arthur Tudor en Katherine van Aragon	85
Appendix C Huwelijkscontract van Jacobus IV van Schotland en Margaretha Tudor	87
Appendix D Anglo-Spaanse alliantie, gepaard gaand met het huwelijk van Arthur en Katherine	89
Appendix E Anglo-Schots vredesverdrag, gepaard gaand met het huwelijk van Jacobus IV en Margaretha	90

Introductie

Na dertien jaar van onderhandelingen trouwde de Engelse kroonprins Arthur Tudor (1486-1502) op 14 december 1501 dan eindelijk met Katherine van Aragon (1485-1536). Het huwelijk diende een politieke relatie te bewerkstelligen tussen Tudor-Engeland en de Spaanse koninkrijken van Katherines ouders, Ferdinand II (1452-1516) en Isabella I (1451-1504) van Aragon en Castilië. Anderhalf jaar later, op 8 augustus 1503, trouwde Arthurs zuster Margaretha (1489-1541) met de Schotse koning Jacobus IV (1473-1513), in het kader van een Anglo-Schots vredesverdrag. Ook de onderhandelingen over dit huwelijk hadden veel inspanning gekost, maar dat was geen uitzondering in deze periode. Een dergelijke verbintenis tussen twee vorstenhuizen was namelijk een van de basisprincipes waarmee de vroegmoderne politieke spelers hun doelen bereikten en vormt daarmee een van de belangrijkste verklaringen voor de uitkomst van de internationale politiek in deze periode.¹ In het vroegmoderne gedachtegoed stimuleerden dynastieke huwelijken politieke samenwerking. De idee dat huwelijken zorgden voor de consolidatie van vrede en allianties, bestaande bondgenootschappen verlengden en conflicten beëindigden leefde voort tot in de negentiende eeuw. Ze werden echter niet slechts gebruikt om het ene huis te verenigen met het andere, maar ook in oppositie tegen andere vorstenhuizen.²

Aan het einde van de vijftiende eeuw domineerden dynastieke regels en praktijken de Europese hogere politiek. Regeerders en aankomende regeerders concurreerden niet alleen om hun eigen eer, prestige en territorium te vergroten, maar ook die van hun dynastie. Dit deden ze door middel van een aantal grondbeginselen, namelijk huwelijken, verovering en vererving.³ In dit onderzoek wil ik aan de hand van de twee bovenstaande verbintenissen onderzoeken in hoeverre dynastieke huwelijken konden zorgen voor een stabiele en werkzame politieke relatie met het buitenland rond het jaar 1500. Onder 'stabiel' wordt de afwezigheid van onderlinge conflicten verstaan. Het woord 'werkzaam' duidt op de samenwerking in een dergelijke politieke relatie. Uiteraard valt het dynastieke

¹ Vivek S. Sharma, *The impact of institutions on conflict and cooperation in early modern Europe*, (ongepubliceerd proefschrift, New York 2005) 9.

² Daniel Schönplug, 'Dynastic networks' in: *European History Online (EGO)*, pdf gepubliceerd door het Institute of European History (Mainz 12-03-2010) <<http://www.ieg-ego.eu/schoenplugd-2010-en>> 1-13, aldaar 6.

³ Daniel H. Nexon, *The struggle for power in early modern Europe. Religious conflict, dynastic empires and international change* (Princeton 2009) 6.

huwelijk binnen het concept van dynastieke politiek, maar zoals we verderop zullen zien, is het eveneens te plaatsen binnen het sociaal-antropologisch concept van geschenkwisseling. Deze twee concepten zullen de leidraad vormen voor dit onderzoek. Alvorens in te gaan op de manier waarop ik de hoofdvraag zal uitwerken, zal ik eerst aandacht besteden aan beide concepten.

Dynastieën

De West-Europese politiek rond 1500 werd volgens Raymond Fagel gekarakteriseerd door een machtsspel tussen de vertegenwoordigers van de grote dynastieën: Karel VIII (1470-1498) en later Lodewijk XII (1462-1515) van Valois, Ferdinand II van Aragon uit het huis Trastámara, Hendrik VII Tudor (1457-1509), koning van Engeland en Maximiliaan I van Oostenrijk (1459-1519) en zijn zoon Filips van Bourgondië (1478-1506) uit het huis Habsburg. Het zou echter anachronistisch zijn om voor deze tijdsperiode alleen uit te gaan van de grote staten, want ook de kerkelijke staat, Florence, Venetië, Milaan en het koninkrijk Napels als de voornaamste Italiaanse machten speelden een belangrijke rol in het politieke landschap. Daarnaast waren ook de kleinere staten of de staten die zich in de periferie bevonden, evenals de zelfstandige steden, betrokken bij de rivaliteit tussen de grote dynastieën omdat zij als gevolg van huwelijken verbonden waren met de grote spelers of doordat de rivaliteit tussen grotere machten werd uitgespeeld tegen de achtergrond van interne conflicten.⁴

Zoals H.G. Koenigsberger opmerkt in zijn *Politicians and virtuosi* (1986), zijn de oorlogen in deze periode dan ook vaak terug te voeren op een regelrechte dynastieke machtsstrijd. Garrett Mattingly riep er in zijn *Renaissance diplomacy* (1988) om die reden reeds toe op voorzichtig te zijn met het bekijken van de internationale relaties in deze periode. De logica van de internationale politiek indertijd week sterk af van onze moderne concepten en had een dynastieke, geen nationale oriëntatie. Nationale belangen waren nog niet sterk genoeg aanwezig om de verklaring te vormen voor de politiek van de diverse Europese koninkrijken. Zelfs wanneer een heerser de handel of de economie trachtte te stimuleren, deed hij dit volgens Daniel H. Nexon met het doel meer inkomsten

⁴ Raymond Fagel, 'De wereld van Filips de Schone. De Europese politiek rond 1500' in: M.Á. Zalama en P. Vandenbroeck ed., *Filips de Schone. De schoonheid en de waanzin* (Brugge en Madrid 2006) 51-68, aldaar 55-56 en Michael Brown, 'French alliance or English peace? Scotland and the last phase of the Hundred Years War, 1415-1453' in: Linda Clark ed., *The fifteenth century VII: conflicts, consequences and the crown in the late middle ages* (Woodbridge 2007) 81-100, aldaar 82-83.

te verkrijgen om de ambities van zijn dynastie waar te maken.⁵ John A. Lynn vat de kern van deze dynastieke politiek goed samen met de volgende woorden: *'A monarch was both a ruler and the head of a household, who used his power in the first role to exercise his responsibilities in the second.'*⁶

Lange tijd gold het onderzoek naar de dynastieke praktijken van heersers echter als irrelevant. Met de Verlichting was de aandacht in de geschiedschrijving van de vorstenhuizen naar de ontwikkelingen van samenlevingen en culturen in hun geheel verschoven. In de negentiende eeuw zag men vorsten, de adel en het hof reeds als verouderde onderzoeksobjecten. Van toen af, zegt Siegrid Westphal in haar *Kaiserliche Rechtsprechung und herrschaftliche Stabilisierung* (2002), *'konzentrierte sich die socialwissenschaftlich dominierte Geschichtswissenschaft auf die Geschichte der "kleinen Leute.'*⁷ Daarmee heeft historisch onderzoek een pluralistische kijk op geschiedkundige processen in de hand gewerkt, waarbij het belang van de heerser en zijn daden werd geminimaliseerd.⁸

Onderzoek naar laat-middeleeuwse en vroegmoderne heersers en hun families heeft echter een nieuwe dimensie gekregen. In 1998 verscheen daarover het artikel 'Dynastiesicherung und Staatsbildung. Die Entfaltung des frühmodernen Fürstenstaats' van de hand van Wolfgang Weber, waarin hij de theorie uiteenzette dat dynastieën een bepalende factor waren in het proces van staatsvorming en dat zij onbewust en onbedoeld het fundament legden voor de Europese moderne staat. De reden daarvan vormde het vermogen van een dynastie om haar dynastieke heerschappij uiteindelijk om te vormen in staatse heerschappij, door de territorialisering en institutionalisering van hun macht, die macht wettelijk te rechtvaardigen en op een vaste financiële basis te stellen. Weber geeft een bruikbare definitie van de dynastie:

⁵ Nexon, *The struggle for power*, 93

⁶ John A. Lynn, 'A quest for glory: the formation of strategy under Louis XIV, 1661-1715' in: W. Murray, M. Knox en A. Bernstein ed., *The making of strategy. Rulers, states, and war* (Cambridge 1994) 178-204, aldaar 185.

⁷ Siegrid Westphal, *Kaiserliche Rechtsprechung und herrschaftliche Stabilisierung: Reichsgerichtsbarkeit in den thüringischen Territorialstaaten 1648-1806* (Keulen 2002) 29-31.

⁸ Paula Sutter Fichtner, 'Dynastic marriage in sixteenth-century Habsburg diplomacy and statecraft: an interdisciplinary approach', *The American historical review* 81/2 (1976) 243-265, aldaar 243 en Elizabeth Bonner, 'Charles VII's dynastic policy and the "Auld Alliance": the marriage of James II and Marie de Gueldres', *The Innes review* 54/2 (2003) 142-185, aldaar 143.

*'Typologisch-theoretisch betrachtet handelt es sich bei 'Dynastie' um eine optimierte Erscheinungsform der Familie, die sich durch erhöhte Identität (und damit verstärkte Abgrenzung nach außen), ausdrücklich gemeinsam genutzten (individueller Verfügung durch Familienmitglieder entzogenen) Besitz (Güter, Ränge, Rechte, Ämter), im Interesse ungeschmälerter Besitzweitergabe bzw. maximaler Besitzerweiterung bewußt gesteuerte Heirat und Vererbung sowie daher in der Regel gesteigerte historische Kontinuität auszeichnet.'*⁹

In laat-middeleeuws en vroegmodern Europa was de landkaart basaal gezien verdeeld in gebieden die, in theorie indien niet in de praktijk, aan dynastieën of aristocratische families toebehoorden. De meeste steden en allerhande federaties lagen in territoria die een vorm van gehoorzaamheid verschuldigd waren aan een dynastieke heerser. Vivek S. Sharma benadrukt dat alle Europese samenlevingen, republieken inclusief, een dynastieke structuur hadden. Hoewel niet elke staat dynastiek was, waren dynastiek beseft en dynastieke belangen universeel aanwezig, ook republieken erkenden dit. Het Europese politieke landschap bleef doorkruist met rivaliserende claims van dynastieke autoriteit op verschillende koninkrijken, prinsdommen en andere politieke entiteiten. Dynastieke banden en claims, die als het resultaat van dynastieke huwelijken eeuwigdurend en onvervreemdbaar waren, gaven zodoende vorm aan de meeste politieke onenigheden.¹⁰

Het feodale stelsel van de vroege middeleeuwen vormde de basis voor de ontwikkeling van dynastieën. Op elk aristocratisch niveau werd de familie gedurende de daaropvolgende eeuwen steeds meer een soort dynastie, met een enkelvoudige erfgenaam die opvolgde in het landgoed. Sharma onderscheidt in zijn dissertatie *The impact of institutions on conflict and cooperation in early modern Europe* (2005) twee belangrijke aspecten die de ontwikkeling van dynastie in de hand hebben gewerkt. De eerste stap was het aannemen van de primogenituur, die de erfenis uitsluitend doorgaf aan de oudste zoon en de jongere broers (voor een groot deel) onterfde. Dit had tot doel het familiebezit niet te doen versplinteren, maar de welvaart en de sociale status van de hele familie te behouden en te vermeerderen als zijnde de basis van het politieke leven in deze periode. De tweede belangrijke stap was het nieuwe vermogen van vrouwen om 'publieke' rechten en ambten te erven en door te geven aan hun nageslacht in aanvulling

⁹ Wolfgang E.J. Weber, 'Dynastiesicherung und Staatsbildung. Die Entfaltung des frühmodernen Fürstenstaats' in: idem ed., *Der Fürst. Ideen und Wirklichkeiten in der europäischen Geschichte* (Keulen 1998) 91-128, aldaar 95.

¹⁰ Nexon, *The struggle for power*, 84-85 en 95-96 en Sharma, *The impact of institutions*, 23.

op het strikt 'private' bezit bij het ontbreken van nabije mannelijke erfgenamen. Vanaf het moment dat vrouwen niet alleen gewoon bezit, maar ook politieke macht konden erven, bestond de mogelijkheid op vreedzame wijze eigendommen te verkrijgen die daarvoor alleen kon worden verkregen door middel van verovering.¹¹ Dit erfrecht voor vrouwen stimuleerde de ontwikkeling van de staatsvorm, die John H. Elliott in zijn gevierde artikel 'A Europe of composite monarchies' (1992) een 'samengestelde monarchie' noemt, waarin twee of meer afzonderlijke politieke entiteiten werden verenigd in de persoon van een gedeelde heerser. Deze gebieden waren voornamelijk bijeengebracht door onderlinge adellijke huwelijken en bijkomende vererving. Ze behielden hun eigen wetten en gebruiken en hadden alleen hun vorst als gemeenschappelijke grond. Het Habsburgse imperium vormt hiervan het bekendste voorbeeld, maar ook de Bourbons en de Hohenzollerns wisten zich door middel van een gerichte huwelijkspolitiek van een groot machtsgebied meester te maken.

Veruit het belangrijkste patroon dat Weber ziet bij het tot stand komen en ontwikkelen van een dynastie is het een als zeer waardevol beschouwd familiebezit, dat door andere individuen en groepen begeerd wordt, ongeschonden aan het eigen nageslacht door te geven door middel van het ongedeeld erfrecht. De leden van een dynastie waren hiermee verplicht het familiebezit niet te verkwisten of te doen ontaarden, maar het te bewaren en zo mogelijk zelfs te vermeederen voordat het werd doorgegeven aan de volgende generatie. Aan het dynastiek denken lag dus het opofferen van het vrije handelen naar eigen interesse en goedgevoelens ten grondslag, omdat alle familielieden in meer of mindere mate samen verantwoordelijk waren voor de toekomst. Alle leden van een dynastie waren daarin loyaliteit verschuldigd aan het familiehoofd, die de eindverantwoordelijke was als de beheerder van het familiebezit. Hem viel de taak toe elk lid permanent bij te brengen, dat een ieder meer profijt zou hebben van het behoud van het familiecollectief dan door zijn eigen weg te gaan. Het collectief belang van een dynastie, voor een deel bepaald door dynastieke principes, voor een deel door het familiehoofd, stond dus boven het individuele belang van een familielid. De interne druk om als dynastie te slagen werd verder gestimuleerd door de grote externe concurrentiedruk, die zich uitte in constante veranderingen van het dynastieke landschap.¹²

¹¹ Sharma, *The impact of institutions*, 81-82 en 87-88.

¹² Weber, 'Dynastiesicherung und Staatsbildung', 95 en 98 en Westphal, *Kaiserliche Rechtsprechung*, 32.

Dynastieke heerschappij had haar wortels in verwantschap en een eigendomsstructuur waarin de familie de basiseenheid voor het politieke leven was op binnenlands en internationaal niveau. Politieke macht en autoriteit waren daarmee vormen van erfelijk bezit. Een kenmerkend nadeel van deze dynastieke oriëntatie in de Europese politiek was haar kwetsbaarheid voor plotselinge verschuivingen in politieke vooruitzichten op specifieke en voorspelbare manieren. In een dergelijk systeem waren richting en stabiliteit immers gebonden aan de onzekerheden van geboorte, huwelijk en overlijden in de heersende families. De directe mannelijke lijn was in veel dynastieën zeer fragiel waardoor vorstehuizen in een hoog tempo ontstonden en uitstierven. De geboorte van een mannelijke erfgenaam versterkte de heerser daarom altijd in zijn relatie met zijn onderdanen, zijn bondgenoten en zijn vijanden.¹³

Dynastieke politiek

Zoals we zagen, vormden het beschermen, verdedigen en uitbreiden van het familiebezit belangrijke motieven in de internationale politiek. Familiebezit bestond echter niet alleen uit land, geld, en machtsposities, maar was ook abstracter te duiden in het begrip eer, of ook wel prestige. Reputatie, zoals men eer en prestige indertijd omschreef, was een krachtig wapen voor intimidatie en een essentieel afschrikmiddel, daarmee diende het dus zowel ter bescherming van de dynastieke bezittingen als om de belangen van dynastie kracht bij te zetten.¹⁴ Volgens Elliott was de reputatie van een vorst dan ook zowel een doel als een middel in de internationale politiek: men kon veel bereiken met bluf en de schijn van macht.¹⁵

Het belang van prestige voor een vorst en zijn dynastie komt goed naar voren in de buitenlandse politiek van Lodewijk XIV, waarover de eerder genoemde Lynn schrijft in het artikel 'A quest for glory: the formation of strategy under Louis XIV, 1661-1715' (1994). Het vergroten van het prestige inspireerde volgens Lynn al de activiteiten van een vorst en berustte voor het grootste deel op zijn successen in de internationale politiek. Meer dan eens ging het daarbij om overwinningen in de oorlog. Glenn Richardson en Richard Bonney zetten in hun werken *Renaissance Monarchy* (2002) en *The European dynastic states 1494-1660* (1991) uiteen dat er weinig puur strategische of economische belangen

¹³ Sharma, *The impact of institutions*, 8-9, 15-17, 89 en 96-96.

¹⁴ Lynn, 'A quest for glory', 185-186.

¹⁵ John H. Elliott, 'A question of reputation? Spanish foreign policy in the seventeenth century', *The journal of modern history* 55 (1983) 475-483, aldaar 477.

kwamen kijken bij de campagnes tijdens de eerste helft van de zestiende eeuw. Laat-middeleeuwse en vroegmoderne vorsten vochten oorlogen uit om hun persoonlijke macht te laten blijken en daarmee bij te dragen aan het prestige van de dynastie. Toch was er een beoogd doel. Zoals we zagen, waren het belang van het vorstendom, het persoonlijk belang van de heerser en diens prestige in wezen één en dezelfde. Het falen om het prestige kracht bij te zetten was immers een fatale zwakheid voor zowel de vorst als zijn rijk. Volgens tijdgenoten wekte een dergelijk falen namelijk wantrouwen bij bondgenoten en zouden vijanden een makkelijke prooi hebben aan hem, zijn onderdanen en zijn grondgebied.¹⁶ Prestige was daarmee onderdeel van de wapenrusting van een vorst.

Volgens Garrett Mattingly was dit ook intern een belangrijk motief om een campagne te beginnen. De Europese adel bezat het grootste deel van de landelijke hulpbronnen, de lokale politieke macht en de meeste permanente hoge regeringsfuncties. In vreedestijd waren er weinig activiteiten voor hen zo aantrekkelijk als een samenzwering. Voordat de territoriale staat zijn hoogtepunt bereikte, bestond er geen effectievere manier om de loyaliteit van deze klasse te verzekeren dan hen een buitenlandse vijand te geven en daarmee de kans op persoonlijke glorie. Eigentijdse schrijvers vergeleken het doel van een dergelijke expeditie met een noodzakelijke aderlating voor het politieke lichaam. Met een buitenlandse campagne kon een jonge koning zijn aanwezigheid dus duidelijk maken op het politieke toneel van Europa, zowel binnen als buiten de grenzen prestige verwerven en de adel aan zich binden. Een jonge koning aan de andere kant van de grenzen vormde voor vele gebieden daarom een permanente dreiging, zoals we ook verderop in dit onderzoek zullen zien.¹⁷

Tegelijkertijd vormde het bewaren of het sluiten van de vrede in het katholieke zestiende-eeuws Europa volgens Richardson gelijkerwijs een zeer eervolle prestatie die evenzeer bijdroeg aan het prestige van de vorst. De meest directe vorm werd bereikt met een alliantie, die doorgaans kracht werd bijgezet door middel van een dynastiek huwelijk tussen de twee partijen, zoals dat tussen Engeland en Schotland gebeurde met het huwelijk van Margaretha en Jacobus IV in 1503. Een alliantie verschaftte defensieve en offensieve steun tegen gezamenlijke vijanden en stimuleerde de economische en culturele interactie tussen twee gebieden. Dergelijke overeenkomsten werden gevierd als de ideale staat waarin de relaties tussen alle christelijke leiders zich zouden moeten bevinden.

¹⁶ Glenn Richardson, *Renaissance monarchy. The reigns of Henry VIII, Francis I and Charles V* (Londen 2002) 36-37 en Richard Bonney, *The European dynastic states 1494-1660* (New York 1991) 79.

¹⁷ Garrett Mattingly, *Renaissance diplomacy* (Mineola 1988) 116.

Richardson brengt daarom onderscheid aan tussen daadwerkelijke 'vrede' en het 'streven naar vrede.' Daadwerkelijke vrede, als in de absentie van een conflict, werd zelden bereikt in de zestiende eeuw, waar het streven naar vrede, synoniem met langdurige, serieuze onderhandelingen waarbij partijen elkaar zover trachtten te krijgen elkaars status en prestige te erkennen, aan de orde van de dag was.¹⁸

Dynastieke huwelijken maakten deel uit van bijna elk Europees verdrag, of dat nu een wederzijds-defensiepact was, een vredes- of aanvalsverdrag of een versterking van bestaande goede relaties. Zodoende werden dynastieke huwelijken volgens Elizabeth Bonner vanaf de vroege middeleeuwen tot in de achttiende eeuw beschouwd als de belangrijkste politieke relaties met het buitenland. Bovendien, zoals David Parrott in zijn artikel over Mantua aantoont, droeg een hooggeplaatst dynastiek huwelijk met lange en oude dynastieën eveneens bij aan het prestige van een familie en vergrootte daarmee de kans op toekomstige aanzienlijke verbintenissen. Zodra er een huwelijkscontract was opgesteld, dat bevestigd was door beide partijen en de pauselijke zegen had, werden alle details daaruit door ambassadeurs en hovelingen met spoed bericht aan de hoven van de vorstendommen door heel Europa. Ieder vorstendom wilde weten wat voor invloed de verbintenis tussen twee dynastieën op hun situatie zou kunnen hebben. Rijkdom in de vorm van gebieden, volken, steden, staten of complete koninkrijken ging immers gepaard met succesvolle verbintenissen.¹⁹

Het huwelijk vormde het instrument dat uitmaakte vanuit welke relatie verdere familie voort zou komen. Een van de belangrijkste functies van een dynastiek huwelijk was immers het voortzetten van de dynastie. Een huwelijk creëerde bloedbanden die volgens Daniel Schönplflug een belangrijke rol speelden in de Europese buitenlandse politiek. In het online artikel 'Dynastic networks' (2010) noemt hij verwantschap als het onmisbare medium waardoor een heersende dynastie aan informatie kwam, invloed uitoefende aan andere hoven, allianties smeedde, cliëntelisme stimuleerde, controle uitoefende over een bepaald gebied of nieuwe territoria verkreeg.²⁰ Het huwelijkscontract definieerde de personen die bij de echtelijke verbintenis betrokken waren en stelde regels omtrent het juiste gedrag en verplichtingen tussen de betrokken families. Hoe hoger de rang in de

¹⁸ Richardson, *Renaissance monarchy*, 56.

¹⁹ Bonner, 'Charles VII's dynastic policy', 142-143 en David Parrott, 'The Mantuan succession, 1627-31: A sovereignty dispute in early modern Europe', *English historical review* CXII/445 (1997) 20-65, aldaar 26.

²⁰ Schönplflug, 'Dynastic networks', 2.

samenleving, hoe belangrijker huwelijksverbintenissen waren en hoe meer restricties werden opgelegd.

Voor ons is het misschien moeilijk te begrijpen dat vele koninklijke kinderen relatief gezien zonder protest deelnamen aan dergelijke praktijken, maar zoals Weber aanmerkte, gaf het handelen naar eigen goeddunken geen pas in het dynastieke landschap van de vroegmoderne tijd. Op deze niveaus waren de belangen voor beide partijen immers zeer groot en hing de keuze voor een partner niet meer vanzelfsprekend van het eigen goeddunken af. Dit was bij uitstek het geval voor de dynastie, waar het besef van een gezamenlijke familiaal doel zeer sterk was en waar alle familieleden sterke sociale controle hadden over de kinderen.²¹ De leden van een vorstelijke familie waren loyaliteit verplicht aan hun dynastie waar het familiehoofd de scepter zwaaide wat betref de politieke koers en zijn verwanten inzette in het belang van de dynastieke toekomst. Arthur was in tegenstelling tot Jacobus IV die als het hoofd van de Stewart-dynastie alles te zeggen had over zijn eigen huwelijk, onderworpen aan de inzichten van zijn vader als het hoofd van het huis Tudor. Evenals de Engelse kroonprins hadden ook Katherine en Margaretha zich te schikken in de weg die hun vader als de *pater familias* voor hen uitstippelde.

Geschenk-uitwisseling

Paula Sutter Fichtner en Lorna Barrow betogen in hun artikelen over respectievelijk de Habsburgers en koning Jacobus IV dat het dynastieke huwelijk beschouwd moet worden als een onderdeel van een omvangrijker fenomeen aan de laat-middeleeuwse en vroegmoderne vorstenhoven: geschenk-uitwisseling, een essentieel onderdeel van het patronage-systeem.²² De Franse socioloog Marcel Mauss (1872-1950) gaf in de jaren twintig met zijn *Essai sur le don* de aanzet tot het onderzoek naar de wederkerigheid van geschenken.²³ Hij hief hiermee de illusie van de vrije gift, geschonken uit zelfverloochening, voor eens en altijd op. Mauss stelde dat een geschenk de ontvanger verplichtte jegens de geveer, die de gift moest accepteren om de geveer niet te beledigen, maar de geveer moest compenseren, aangezien deze anders iets op hem voorhad. Met het

²¹ Fichtner, 'Dynastic marriage', 260.

²² Lorna G. Barrow, "The Kynge sent to the Qwene, by a Gentyلمان, a grett tame Hart." Marriage, gift exchange, and politics: Margaret Tudor and James IV 1502-13', *Parergon* 21/1 (2004) 65-84, aldaar 67 en Fichtner, 'Dynastic marriage', 250-251.

²³ Marcel Mauss, *The gift. Forms and functions of exchange in Archaic Societies*, vert. Ian Cunnison (Londen 1966) 18.

geven van een geschenk schiep de gever dus een relatie van schuld; de ontvanger stond in het krijt bij de gever zolang hij geen soortgelijk gebaar terug had gemaakt. Deze wisselwerking creëerde, onderhield of herstelde relaties tussen individuen of groepen mensen aangezien het oorspronkelijke geschenk de ontvanger verplichtte een soortgelijk geschenk terug te geven op de lange of korte termijn. Patrick Geary zegt hierover dat men hierin niet uit was op gewin, maar dat het doel van deze geschenk-uitwisseling lag in *'the establishment of bonds between giver and receiver, bonds that had to be reaffirmed at some point by a counter-gift.'*²⁴ Volgens de huidige antropologische concepten moet men het dynastieke huwelijk daarom beschouwen als een onderdeel van de relatie die twee verschillende entiteiten met elkaar aangingen op het moment dat een verdrag werd getekend. In het artikel 'The medieval gift as agent of social bonding and political power: a comparative approach' (2001) omschrijft Arnoud-Jan Bijsterveld de ontwikkeling en aard van dit soort relaties als volgt:

*'Because of the obligation of a counter-gift, gift-giving is not restricted to one occasion, but is rather an episode in a continuous social relationship. (...) both gifts and counter-gifts could consist of landed property, money, objects, prayers, services, and even human beings (like brides and oblates). Consequently, they act as a means of social integration.'*²⁵

Bij het dynastieke huwelijk kan de bruid dus als een geschenk worden gezien, om twee redenen. Ten eerste was zij een integraal onderdeel van een politieke handeling die erop gericht was betere banden of wederzijdse afhankelijkheid te creëren tussen twee gebieden. Ten tweede was zij degene door wie de dynastie waaraan zij was gegeven moest worden voortgezet. In het laat-middeleeuwse en vroegmoderne patronage-systeem bestonden twee vormen van op wederzijdse uitwisseling gebaseerde relaties - één waarbij de ene partij een hogere rang had dan de ander en één waarbij beide partijen van gelijke rang waren. De eerste variant stimuleerde binnen een land de loyaliteit naar de weldoener en uiteindelijk, aan de regerende vorst als degene wiens geschenken niet konden worden geëvenaard. Op deze manier kon een vorst zijn onderdanen aan zich binden. Ferdinand II, Hendrik VII en Jacobus IV waren echter allen koningen en zodoende van gelijke rang. In

²⁴ Patrick Geary, 'Sacred commodities: the circulation of medieval relics,' in: Arjun Appadurai ed., *The social life of things. Commodities in cultural perspective* (Cambridge 1986) 169-191, aldaar 173.

²⁵ Arnoud-Jan A. Bijsterveld, 'The medieval gift as agent of social bonding and political power: a comparative approach' in: Esther Cohen en Mayke B. de Jong ed., *Medieval transformations: texts, power and gifts in context* (Leiden 2001) 123-156, aldaar 124.

hun geval had de gever superioriteit over de ontvanger, omdat de ene partij in het krijt kwam te staan bij de ander. De ontvanger was verplicht de gever te compenseren, Mauss zegt hierover: *'We moeten altijd meer teruggeven dan we ontvangen; de wedergift is altijd groter en kostbaarder.'*²⁶ In de voortdurende schuld-relatie die hiermee werd gecreëerd, lag volgens Barrow en Fichtner het fundament van het huwelijksverdrag en het bondgenootschap tussen twee gebieden, namelijk de gezamenlijke verplichting die men aanging naar elkaar. Als het evenwicht op basis van de uitwisseling van materiële zaken en dienstbaarheid jegens de ander werd bewaard, voorkwam men conflictsituaties. Het dynastieke huwelijk was dus een politiek hulpmiddel dat nauwere relaties tussen dynastieën in het leven riep en de zichtbare expressie van de wederzijdse verplichtingen tussen twee regerende huizen wanneer er een verdrag was getekend of een bondgenootschap was aangegaan.²⁷

Onderzoek en indeling

Soortgelijke verdragen werden echter voortdurend ontbonden of verbroken vanwege onverwachte vijandelijkheden, misverstanden omtrent de voorwaarden in het contract en tal van andere redenen. Fichtner is van mening dat dergelijke haperingen geen tekenen waren dat de structuur van de wederkerigheid, die aan de wortel van alle allianties ligt, op zichzelf niet juist was. Men verwachtte niet dat alle toekomstige moeilijkheden tussen de partners van het vredesverdrag werden geëlimineerd door middel van het huwelijkscontract. Hernieuwde onenigheid toonde volgens haar eerder aan dat de afspraken en de voorwaarden van een specifieke overeenkomst niet toereikend waren als gevolg van een veranderende relatie tussen twee landen. In zulke gevallen kon een alliantie worden aangepast of komen te vervallen. Met haar artikel wil Fichtner aantonen dat het dynastieke huwelijk en de uitwisselingsrituelen die daarmee gepaard gingen alleen uiting gaven aan de wederzijdse verplichtingen die van essentieel belang waren voor een alliantie. Het dynastieke huwelijk was dan de setting voor de wederkerige uitwisseling van giften tussen twee dynastieën en vormde tegelijkertijd een deel van de uitwisseling zelf. Zij betoogt dat het dynastieke huwelijk daarmee diende als een *versterking* van de relaties om de alliantie te doen welslagen, niet als een *garantie* van het verdrag.²⁸

²⁶ Mauss, *The gift*, 63.

²⁷ Barrow, 'The Kynge sent to the Qwene', 67-70.

²⁸ Fichtner, 'Dynastic marriage', 251 en 257.

Hierin ben ik het niet met Fichtner eens. Het welslagen van een contract is naar mijn mening afhankelijk van corresponderende dynastieke belangen. Het is waar dat de relatie die werd aangegaan met een dynastiek huwelijk berustte op wederkerigheid, maar, zoals we verderop zullen zien, was de structuur van wederkerigheid niet genoeg om een alliantie in leven te houden. Met dit onderzoek wil ik aantonen dat het tot stand komen van een stabiele politieke relatie afhankelijk was van de mate waarin deze voor de verschillende familiehoofden in het voordeel was van de belangen van hun dynastie en niet van een evenwichtige geschenk-uitwisseling. Verderop zullen we zien dat men ondanks een bestaand dynastiek huwelijk namelijk niet aarzelde om het heil elders te zoeken en een alliantie aan te gaan met een ander vorstendom wanneer een politieke relatie niet genoeg voordeel opleverde. Geschenk-uitwisseling was slechts een politiek hulpmiddel om een politieke relatie te verstevigen, maar de relatie werd er niet zodanig door verdiept dat men deze niet zonder scrupules kon verbreken. Bovendien ziet Fichtner de tweeledigheid van geschenk-uitwisseling over het hoofd. Geschenk-uitwisseling kon niet alleen op positieve wijze worden gebruikt om een alliantie te versterken, maar ook op negatieve wijze worden ingezet om een onwillige partij onder druk te zetten, bijvoorbeeld door rechtelijk bezit te onthouden of de verplichtingen uit een huwelijkscontract niet na te komen.

De artikelen van Paula Sutter Fichtner en Lorna Barrow bieden verder enerzijds verrassende inzichten die ook in dit onderzoek zijn toegepast, anderzijds zijn hun onderzoeken niet voldoende gefundeerd. Op basis van hun artikelen kan niet afdoende worden beoordeeld of geschenk-uitwisseling toereikend was om een stabiele politieke relatie in de hand te werken. Waar beiden in verschillende context onderzoek doen naar de geschenk-uitwisseling binnen het dynastieke huwelijk, schenken zij namelijk slechts aandacht aan de motieven, belangen en internationale politiek van één van de betrokken partijen. Fichtner bijvoorbeeld kijkt alleen naar de plaats die het dynastieke huwelijk innam in de buitenlandse politiek van Ferdinand I van Habsburg, zonder in te gaan op de dynastieën waarmee hij zich verbond door middel van de huwelijken van zijn kinderen. Barrow verzuimt in een artikel dat zij de ondertitel 'Marriage, gift exchange and politics' geeft, voldoende aandacht te besteden aan de buitenlandse politiek van Hendrik VII en Hendrik VIII en bespreekt alleen de Schotse kant van het verhaal. Het is niet logisch om bij een onderzoek naar een relatie, zijnde het doel van geschenk-uitwisseling, slechts gericht te zijn op één van de twee spelers. Op deze manier is het beeld dat geschetst wordt immers niet compleet. Het is niet mogelijk om uit te gaan van het succes van geschenk-

uitwisseling en het dynastieke huwelijk, laat staan gefundeerde uitspraken te doen over het dynastieke huwelijk, als niet beide kanten van het verhaal bekend zijn.

Eén van de doelen van dit onderzoek is dan ook recht te doen aan de verschillende spelers met hun individuele achtergrond en daarmee te bekijken of het principe van geschenk-uitwisseling, hier door middel van het dynastieke huwelijk, het verschil in de belangen van de diverse spelers kon overbruggen, zodat er een stabiele politieke relatie tot stand kon komen. Hierin heb ik gekozen voor de huwelijken die Hendrik VII voor zijn oudste kinderen arrangeerde. In tegenstelling tot Fichtner zal ik mij niet beperken tot de dynastieke politiek van slechts één speler, in dit geval Hendrik VII, maar de huwelijken eveneens plaatsen binnen de Spaanse en de Schotse buitenlandse politiek. Daarmee zal ik in staat zijn twee belangrijke zaken aan te tonen. Ten eerste, dat het dynastieke huwelijk van een broer en zus als gevolg van de verschillende partijen die bij de verbintenis betrokken waren, enorm van inhoud en oriëntatie kon verschillen. Ten tweede dat de redenen een verbintenis aan te gaan met een andere dynastie per gelegenheid ook binnen de eigen dynastieke politiek zeer divers waren. Het karakter van de huwelijken van Arthur en Margaretha verschilde namelijk niet alleen als gevolg van de verschillende dynastieën die hierbij betrokken waren, maar ook vanwege het verschil in de motieven van Hendrik VII, hoofd van de Tudor dynastie, om een relatie aan te gaan met Spanje ofwel Schotland. Het verschillende karakter van deze dynastieke huwelijken roept dan ook de vraag op of we wel kunnen spreken van 'het dynastieke huwelijk,' zoals historici tot nog toe doen.

Door in het eerste hoofdstuk in te gaan op de dynastieke overwegingen, die Hendrik VII, Ferdinand van Aragon en Jacobus IV hadden voor het aangaan van hun onderlinge relaties, kunnen de verschillende belangen van de dynastieën in kaart worden gebracht. Hiermee moet de betekenis en de positie van de twee verbintenissen binnen de Europese machtspolitiek duidelijk worden, alsook de baat die de betrokken dynastieën hadden bij de relatie met een ander koninkrijk. Enige aandacht voor het verleden van deze vorstenhuizen en hun gebieden is daarin belangrijk om de verschillen te kunnen verklaren en een zo compleet mogelijk beeld te krijgen van de beoogde doelen van de verschillende partners. Er zal zodoende aandacht worden besteed aan de dynastieke politiek van de verschillende familiehoofden, onder andere aan de manier waarop zij de toekomst van hun dynastie trachtten te waarborgen en hoe zij hun dynastie tot meerdere glorie wilden brengen.

In hoofdstuk twee zullen de huwelijkscontracten en de politieke verdragen die met de huwelijken gepaard gingen centraal staan. Op grond van deze documenten zal worden

onderzocht hoe de dynastieke belangen werden gewaarborgd in het dynastieke huwelijk. De basis voor de onderlinge relatie lag in de wederzijdse uitwisseling van personen, goederen en diensten binnen het dynastieke huwelijk. Die wederkerigheid werkte echter ook door in de bijbehorende politieke verdragen. Door naar de inhoud van de beide soorten verdragen te kijken kan worden bepaald op welke manier men de relatie die men met elkaar aanging, vormgaf en hoe de gemaakte afspraken per huwelijk konden verschillen. De politieke realiteit die volgt op het sluiten van de huwelijken kan vervolgens worden gekoppeld aan de gemaakte afspraken. Door deze tegen elkaar af te zetten kan een verklaring worden gevonden voor de oorsprong van de problemen waar de verschillende dynastieën in de praktijk mee te maken krijgen. Deze worden in het derde hoofdstuk uitgebreid behandeld.

Het derde hoofdstuk draait dan ook om de vraag of de verschillende dynastieën in de praktijk van zins bleven een stabiele politieke relatie te creëren en vast te houden. De historische gebeurtenissen en de buitenlandse betrekkingen tijdens de huwelijksjaren staan daarin centraal. Hieruit moet duidelijk worden dat de verschillende dynastieke belangen, die al in het eerste hoofdstuk naar voren kwamen, uiteindelijk de doorslag gaven om al dan niet tot samenwerking over te gaan in reactie op verschillende historische gebeurtenissen. Zoals we zullen zien in hoofdstuk twee kon men streven naar samenwerking op papier, maar het welslagen van de compromissen die daarmee werden bereikt waren afhankelijk van de politieke situatie van iedere dynastie. Het Anglo-Spaanse huwelijk betreft de periode 1501 tot 1509, want hoewel Arthur reeds in 1502 overlijdt, blijft Katherine in Engeland als zijn weduwe en de verloofde van Hendrik junior, met wie zij in 1509 trouwt. Zij kan dus in tussentijd blijvend worden gezien als een Spaans geschenk, de aanzet voor een relatie, en aangezien zij al op bestemming was, zou dat de wederzijdse relaties moeten beïnvloeden. Voor het Anglo-Schotse huwelijk gaat het hier om de periode van het jaar 1503 tot het jaar 1513, waarin de verbintenis ten einde is als gevolg van de dood van Jacobus IV.

De uitkomst van deze hoofdstukken zal inzicht geven in de verscheidenheid aan dynastieke belangen die gepaard konden gaan met een dergelijke verbintenis, alsook de mate waarin deze verscheidenheid en de geschiedenis van beide landen de aard van het dynastieke huwelijk konden beïnvloeden. Hiermee kan de vraag worden beantwoord in hoeverre dynastieke huwelijken konden zorgen voor een stabiele politieke relatie met het buitenland rond het jaar 1500.

Mijn bevindingen zijn gebaseerd op G.A. Bergenroths *Calendar of letters, despatches and state papers, relating to the negotiations between England and Spain*,

preserved in the archives at Simancas and elsewhere, volume I: Henry VII 1485-1509 (1862) en R.L. Mackies editie *The letters of James the fourth, 1505-1513* (1953). Bergenroths *Calendar* betreft een editie van de correspondentie tussen het Engelse en het Spaanse hof tijdens de regering van Hendrik VII, benevens verscheidene brieven en verslagen van andere vorsten of ambassadeurs die van toepassing zijn op de Anglo-Spaanse relatie. Mackies editie van de correspondentie van Jacobus IV begint helaas pas bij het jaar 1505, maar de Schotse koning is eveneens in Bergenroth regelmatig het gespreksonderwerp en komt voor in de verslagen van de Spaanse ambassadeurs. Schotse verdragen en contracten van voor 1505 bevinden zich ook in Thomas Rymers *Foedera, conventiones, litera et cuiuscumque generis acta publica inter reges Angliae VI/IV* (1741), waar ook gebruik van gemaakt is. Door middel van de correspondentie hoop ik de positie van de spelers te kunnen achterhalen, alsook hun belangen, wijze van handelen en de staat waarin de onderlinge relatie door de jaren heen verkeerde. De verdragen, contracten en afspraken tussen de verschillende dynastieën zijn van belang om het karakter van de dynastieke huwelijken te duiden.

Hoofdstuk 1

De motieven en beoogde doelen

*'Historians of England, as usual, look at this from the wrong end of the telescope, magnifying the significance and skill of Henry VII's diplomacy. For them the early landmark of the initial negotiations of the Treaty of Medina del Campo, 1489, opens out to the fulfilment of Henry VII's statesmanship in all its magnificent activity in the 1490s, when everything came right and wonderful rewards resulted: marriage alliance with Spain, marriage alliance with Scotland, security for the dynasty.'*²⁹

Met deze veelzeggende beschrijving legt Ian Arthurson de vinger op de zere plek in de historiografie over de Tudors. Hij pleit ervoor om de huwelijken tussen Arthur en Katherine en later Jacobus IV en Margaretha niet puur te zien als het succesverhaal van een Engelse koning, maar deze verbintenissen te plaatsen binnen de politieke context van laat vijftiende-eeuws Europa. Deze dynastieke huwelijken gingen voor iedere speler gepaard met een eigen agenda. De historische complexiteit van de verbintenissen tussen de diverse dynastieën kan ons helpen in kaart te brengen welke motieven de verschillende partijen hadden en hoe de huwelijken de positie van de verschillende dynastieën moesten verbeteren.

Spanje

De achtergrond van beide huwelijken werd onder andere gevormd door de Spaanse diplomatie die erop gericht was de macht van Frankrijk, dat zich succesvol herstelde van de verwoestingen uit de Honderdjarige Oorlog, in te perken. Tot aan 1479 bestond Spanje uit een groep kleinere koninkrijken die werden geregeerd door aan elkaar verwante vorsten. Zij waren verwickeld in een eeuwenlange interne kruistocht tegen de bezetting van het Iberisch Schiereiland door de moslims. Deze 'Reconquista' slokte de energie van de Spaanse koninkrijken op en hield ze tot in de late middeleeuwen grotendeels buiten de Europese politiek. Op het moment dat de Katholieke Koningen, Ferdinand en Isabella, opvolgden in Castilië en Aragon kwam de term 'Spanje' voor het eerst in gebruik voor al hun bezittingen op het Iberisch Schiereiland. In werkelijkheid vormde hun erfenis een losse verzameling gebieden met grote onderlinge verschillen in kracht, ontwikkeling en omvang, die grotendeels onafhankelijk functioneerden en waarvan de grenzen bleven

²⁹ Ian Arthurson, "The King of Spain's daughter came to visit me": marriage, princes and politics' in: Steven Gunn en Linda Monckton ed., *Arthur Tudor, prince of Wales. Life, death & commemoration* (Woodbridge 2009) 20-30, aldaar 22.

bestaan. Het enige dat deze lappendeken met elkaar verbond was de overkoepelende positie van hun vorsten.³⁰

De structuur die het bezit van Ferdinand en Isabella aannam is karakteristiek voor de vroegmoderne tijd en valt onder Elliotts concept van de 'samengestelde monarchie,' het resultaat van dynastieke politiek die gericht was op expansie. Nieuwe territoriale aanwinsten betekenden een stimulans voor het prestige en potentieel waardevolle mogelijkheden op bronnen van rijkdom. De verschillende gebieden werden veelal ook nadat ze verenigd waren behandeld als aparte entiteiten, die hun eigen wetten, gebruiken en privileges behielden. Ondanks de overduidelijke moeilijkheden die een dergelijke inadequate methode opriep, werd ze door dynastieke vorsten dikwijls verkozen om haar vele voordelen in de omstandigheden van vroegmodern Europa. In elke unie was het indertijd de vraag hoe men de (nieuw) verworven gebieden kon vasthouden in een meedogenloze, concurrerende wereld. Het behoud van praktisch alle wetten, gewoonten en instituties maakte de overdracht van de ene naar de andere heerser in het dynastiek landschap voor de inwoners van een gebied acceptabeler. Bovendien konden vorsten gebruik maken van een inmiddels werkend systeem. Het alternatief, het reduceren van nieuwe gebieden tot ondergeschikte of veroverde provincies, onderworpen aan de wetten van de kern van het rijk, was voor de meeste vorsten te riskant.³¹

De verschillende gebieden van de dubbelmonarchie hadden tegengestelde belangen die werden gereflecteerd in de buitenlandse politiek. Castilië bevond zich nog midden in de Reconquista en trachtte Granada, het laatste islamitische bolwerk, te veroveren om daarmee de moslims definitief van het Iberisch Schiereiland te verdrijven. Daarnaast richtte dit koninkrijk zich op de Atlantische Oceaan en rivaliseerde het met Portugal over ontdekkingsreizen en bemoeienis in Noord-Afrika. In hetzelfde jaar dat Granada viel (1492) opende zich bovendien een nieuwe wereld voor Castilië aan de andere kant van de Atlantische Oceaan. In Aragon had men al eerder veel minder de

³⁰ Raymond Fagel en Eric Storm ed., *Het land van Don Quichot. De Spanjaarden en hun geschiedenis* (Amsterdam 2011) 47, 52-58, 65-66 en 70-71 en J. H. Elliott, *Imperial Spain 1469-1716* (Bungay 2002), 26-27. Sinds de regering van Alfonso VI (1040-1109) bestond Castilië eigenlijk uit drie koninkrijken: Castilië, Galicië en León. Ook Asturië, Vizcaya en Guipúzcoa vielen onder de Castilliaanse kroon. Onder Aragon vielen eveneens de koninkrijken Valencia en Mallorca, alsmede het vorstendom Catalonië en het graafschap Barcelona. In Provence en Languedoc hadden de Aragonese koningen ooit uitgestrekte gebieden bezeten. Deze waren inmiddels verloren gegaan, maar Aragon vond compensatie in de verovering van diverse gebieden in de Middellandse Zee.

³¹ J. H. Elliott, 'A Europe of composite monarchies', *Past & present* 137 (1992) 48-71, aldaar 52-55.

noodzaak gevoeld om de strijd tegen de moslims voort te zetten, tegen de twaalfde eeuw grensde het land niet langer aan het islamitische gebied. Het koninkrijk ging zich richten op de Middellandse Zee en werd door de verovering van de Balearen, Sicilië, Sardinië, Corsica en Napels ondanks de geringe omvang een steeds belangrijker politieke speler in Europa.³² Aragon kreeg met deze gebieden de traditionele rol van het tegenwerken van Frankrijk in Italië. In alle winst en verlies was Frankrijk voor Aragon altijd de (superieure) vijand gebleken. Als gevolg van de verbintenis tussen Isabella en Ferdinand zou de buitenlandse politiek van beide koninkrijken versmelten in de persoon van Ferdinand, waardoor de gebieden nu niet langer rivalen, maar partners waren. Het meest ingrijpende en onnatuurlijke gevolg daarvan was dat Castilië als de grotere speler door Aragon werd meegetrokken in de Europese politiek en met name in de vijandelijkheden en de rivaliteit met Frankrijk.³³

Ferdinand en Isabella waren sinds het begin van hun regering al gezworen vijanden van Frankrijk. Voordat Isabella zeker kon zijn van de troon in Castilië, had Lodewijk XI (1423-1483) Ferdinands vader in Navarra en Catalonië al dwarsgezeten en in 1463 de welvarende graafschappen Roussillon en Cerdagne geannexeerd, de laatste overblijfselen van de Aragonese erfenis in Languedoc. Daarnaast steunde Lodewijk Isabella's vijanden in Castilië. In 1481 erfde hij bovendien niet alleen Provence, als gevolg waarvan de Aragonese belangen in de Golfe du Lion onder druk kwamen te staan, maar ook de Anjou-claim op Napels. Aan alle kanten vond Ferdinand zichzelf en zijn dynastie bedreigd door de Fransen. Zijn leven zou in het teken staan van het versterken van de Spaanse dubbelmonarchie, het centraliseren van de autoriteit en het opbouwen van een staand leger, alles vanwege de verwachting ooit tot een treffen te komen met Frankrijk waarbij de veiligheid van zijn dynastie en zijn erfenis moest worden gewaarborgd. Frankrijk bleef nooit lang uit Ferdinands gedachten, de Aragonese vorst was zeer geïnteresseerd in het

³² Ferdinand bezat Napels niet, dit koninkrijk was in 1458 door Alfons V de Grootmoedige (1396-1458) na zijn dood aan zijn bastaardzoon geschonken. Daarmee had Ferdinand echter wel een sterke claim op Napels.

³³ Fagel en Storm, *Het land van Don Quichot*, 52-58 en 64-68; Mattingly, *Renaissance diplomacy*, 110-111 en 119; Arthurson, "The King of Spain's daughter", 23 en Elliott, *Imperial Spain*, 23-24. De rijke Castilliaanse middelen waren cruciaal voor de buitenlandse politiek van Ferdinand. Castilië telde waarschijnlijk meer dan vijf keer zoveel inwoners als Aragon, die eveneens efficiënter konden worden belast. Na de verovering van Granada in 1492 en de ontdekking van de Nieuwe Wereld datzelfde jaar groeide de Castilliaanse economie gestaag, waar het handelsimperium van Catalonië, in de late middeleeuwen de stimulans van de Aragonese economie, in verval raakte. Zie Bonney, *The European dynastic states*, 89.

omsingelen en hinderen van Frankrijk en elk knelpunt voor zijn noorderburen beschouwde hij als winst.³⁴

Frankrijk

Aangezien het begrenzen van de Franse macht voor Ferdinand een van zijn motieven vormde voor de diplomatie omtrent beide dynastieke huwelijken die in dit onderzoek worden behandeld, is het belangrijk de positie van deze grootmacht in de Europese politiek van de late vijftiende eeuw te begrijpen. Al sinds het begin van het christendom was de Franse koning na de Heilig Rooms Keizer de machtigste vorst van Europa. Frankrijk was rijk aan natuurlijke hulpbronnen en steden, groot van omvang en lag zeer centraal in het hart van West-Europa, waardoor de Franse koning de controle had over de verbindingen tussen de omliggende landen. Frankrijk was eveneens het dichtstbevolkte koninkrijk met ruwweg veertien miljoen onderdanen. Dat was meer dan vier keer het aantal onderdanen van Hendrik VII en meer dan twee keer de bevolking van de Spaanse dubbelmonarchie. Het Heilig Rooms Rijk kende een grotere bevolking, maar was politiek verdeeld. In de dynastieke politiek genoot Frankrijk een groot constitutioneel voordeel. De kroon was slechts erfelijk in de mannelijke lijn en de leengoederen gingen op dezelfde wijze over op het nageslacht. Dit principe behoedde Frankrijk voor de opvolging door een buitenlandse dynastie en beperkte de machtsbasis die de hoge adel kon opbouwen.³⁵ Anders dan in de meeste monarchieën, had de kroon bovendien de vrijheid wetten te maken en belasting te heffen zonder de expliciete toestemming van (een deel van) de onderdanen en was daarmee ook vrij om oorlog te voeren of vrede te sluiten al naar gelang dit de dynastieke belangen diende.³⁶ Dit gaf de Franse koning, met name ten

³⁴ Mattingly, *Renaissance diplomacy*, 119-120; John Edwards, *The Spain of the Catholic Monarchs 1474-1520* (Oxford 2000) 247-249 en Alison Weir, *The six wives of Henry VIII* (Random House ebook 2011) 15-16.

³⁵ De fragiliteit van de directe mannelijke legitieme lijn in dynastieke families leidden ertoe dat dynastieën in hoog tempo opkwamen en ondergingen, vooral wanneer erfrecht via de vrouwelijke lijn uitgesloten was, zoals in Frankrijk. Daar vervielen de gebieden van families die geen erfgenaam uit de directe mannelijke lijn hadden binnen een paar generaties aan de kroon. Een adellijke familie had zodoende niet de tijd haar macht voldoende te consolideren. Zie voor de redenen en de gevolgen van deze fragiliteit Sharma, *The impact of institutions*, 89-93.

³⁶ Dit was een overblijfsel uit de Honderdjarige Oorlog, waarin een staand leger werd opgezet. Voor een dergelijke constante troepenmacht waren regelmatige belastingen nodig, waarover de Franse koning de controle had gekregen. Zie Bonney, *The European dynastic states*, 81.

opzichte van buitenlandse aangelegenheden, een gevaarlijk grotere handelingsvrijheid dan andere vorsten. Volgens Mattingly zitten we er niet ver naast als we Frankrijk qua bevolking en middelen gelijkstellen met Spanje, Bourgondië-Oostenrijk en Engeland samen, de drie volgende Europese machten in onze tijdsperiode. De dreiging die er van een dergelijke, op expansie gerichte grootmacht uitging sleurde omliggende (kleinere) gebieden mee in een Europese strijd om de balans van de macht. De resulterende internationale situatie tegen de tweede helft van de vijftiende eeuw - het einde van de Honderdjarige Oorlog en het daarmee gepaard gaande herstel van Frankrijk - vormde een groot gevaar voor Aragon.³⁷

In zijn artikel 'French alliance or English peace? Scotland and the last phase of the Hundred Years War, 1415-1453' (2007) merkt Michael Brown op dat de rivaliteit tussen grotere machten vaak werd uitgevochten op de achtergrond van een intern conflict.³⁸ De Franse koningen streefden er al een tijdlang naar het laatste grote feodale hertogdom, Bretagne, onder de macht van de koninklijke dynastie te brengen. Voor Ferdinand vormde het verzet vanuit Bretagne het ideale speerpunt van zijn anti-Franse politiek. Hij wenste Roussillon en Cerdagne terug te krijgen om het bezit van zijn dynastie in ere te herstellen. Hij zette de eerste stap door Maximiliaan van Oostenrijk te benaderen. De Rooms Koning, recent weduwnaar, hoopte de Bretonse erfgename te trouwen en Ferdinand en Isabella vroegen hem om een bondgenootschap tegen Frankrijk om de onafhankelijkheid van het hertogdom te waarborgen. Deze alliantie zou bezegeld worden met een dubbelhuwelijk tussen de kinderen van Maximiliaan en de Katholieke Koningen. De hoeksteen van Ferdinands diplomatieke web werd echter gevormd door Engeland. De aantrekkingskracht van een bondgenootschap met Engeland lag in de geografische positie ten noorden van Frankrijk en de lange geschiedenis van rivaliteit tussen de twee landen. Het was nog niet zo lang geleden dat de Engelsen in 1453 definitief uit hun Franse bezittingen waren verdreven tijdens de slotfase van de Honderdjarige Oorlog en de vijandelijkheden tussen beide landen waren niet drastisch verminderd. Bovendien hing het contact tussen Spanje en zijn Habsburgse bondgenoten af van de veiligheid van het drukbevaren Kanaal, waarvoor een goede relatie met de Engelse koning van levensbelang was. De

³⁷ Mattingly, *Renaissance diplomacy*, 112-114; idem, *Catherine of Aragon* (Boston 1941) 51; Sharma, *The impact of institutions*, 25-26; Elliott, *Imperial Spain*, 19-21 en Bonney, *The European dynastic states*, 81-82.

³⁸ Brown, 'French alliance or English peace?' 82-83.

gezamenlijke politieke interesse in het inperken, waar mogelijk zelfs beheersen, van de immense macht van Frankrijk maakte Engeland een geschikte bondgenoot.³⁹

Engeland

Dr. Rodrigo Gonzales de Puebla (1450-1525) werd belast met een expeditie naar het Engelse hof van Hendrik VII. Hij moest zeer voorzichtig te werk gaan. Over de waarde van Engeland voor Ferdinands plannen was geen twijfel mogelijk, maar Hendriks positie liet enigszins te wensen over. Gezien de Engelse fijngevoeligheid voor dynastieke oorlogen van de afgelopen decennia, leek het zeer waarschijnlijk dat Hendrik zijn koningschap niet lang zou genieten.⁴⁰

In 1485 had Hendrik Tudor de Engelse koning Richard III (1452-1485), de laatste van het huis Plantagenet, verslagen tijdens de Slag bij Bosworth. Met Hendrik, de zevende van zijn naam, was er een nieuwe dynastie op de Engelse troon gekomen die het land meer dan een eeuw zou regeren. Hendriks positie was na zijn troonsbestijging echter alles behalve sterk. Weinig vorsten waren zo slecht op hun taak voorbereid als hij. Sinds zijn veertiende was hij een vluchteling, ongeïmmerseerd in de praktijken van de Engelse regering, rechtspraak en oorlogvoering. Hij had geen hulpbronnen in de vorm van landelijke bezittingen en geen geld. Dat betekende dat hij geen giften of privileges had weg te geven om mensen aan zich te binden. Na het winnen van de onwaarschijnlijke veldslag tegen Richard III moest hij, wilde hij overleven, een volk dat verscheurd was door burgeroorlog laten zien dat ze een koning hadden gekregen die begreep wat hij deed. Het meest dubieuze was echter Hendriks claim op de Engelse troon die berustte op zijn overwinning bij Bosworth en op een twijfelachtige afstamming van oude Britse koningen. Hoeveel ruimte de successiewetten in het Engeland van 1485 echter ook over mochten laten voor manoeuvres, wat zijn afkomst betrof had Hendrik geen recht op het koningschap. Er waren tenminste nog zes mannelijke nazaten van het huis Plantagenet in leven die meer aanspraak konden maken op de Engelse troon.⁴¹

Hendriks moeder, Margaretha Beaufort (1443-1509), vormde de enige verbinding die hij had met het huis Plantagenet, want zij stamde af van de bastaarden van Jan van

³⁹ Arthurson, "The King of Spain's daughter", 23; Edwards, *The Spain of the Catholic Monarchs*, 250; Elliott, *Imperial Spain*, 131; Mattingly, *Renaissance diplomacy*, 112 en 121 en Bonney, *The European dynastic states*, 82.

⁴⁰ Weir, *The six wives*, 15-17 en Mattingly, *Renaissance diplomacy*, 122.

⁴¹ Weir, *The six wives*, 15-16.

Gent (1340-1399), de hertog van Lancaster als de vierde zoon van Eduard III (1327-1377). Deze kinderen, die de achternaam Beaufort droegen, waren door een verordening van Richard II (1367-1400) in 1397 gelegitimeerd nadat Jan van Gent hun moeder had getrouwd. Tien jaar later werd deze verordening bevestigd door Hendrik IV (1367-1413), die er echter een clause aan toevoegde die de Beauforts en hun nazaten voor altijd van de successie in Engeland uitsloot. Hoewel de legitimiteit van een dergelijke clause twijfelachtig was, zou Hendrik nog geen baat hebben bij deze bloedband aangezien zijn moeder, die hem zou overleven, voorrang zou hebben op haar zoon. Hendriks VII's vader, Edmund Tudor (1431-1456), was een van de kinderen van Hendrik V's (1386/87-1422) weduwe Katherine van Valois (1401-1437) uit haar liefdesverhouding met Owen Tudor (1400-1461). Er was geen bewijs dat zij ooit getrouwd waren. Hendrik VII had daarmee dus nauwelijks recht op de Engelse troon en was goed op hoogte van het feit dat elk individueel levend mannelijk lid van de Plantagenets wat dat betreft meer rechten had dan hij. Het beste dat hij kon doen in zijn situatie was Engeland geven wat het land het hardst nodig had: interne en externe vrede.⁴²

Als familiehoofd van een nieuwe dynastie moest Hendrik VII zijn positie voor zichzelf, zijn familie en zijn nakomelingen veilig stellen. Zijn huwelijk met de erfgename van het huis Plantagenet, Elizabeth van York (1466-1503), vormde de eerste stap en diende tweërlei doel, namelijk rust te brengen in het door burgeroorlogen verscheurde Engeland en zijn usurpatie in te kleden met een mantel van legitimiteit om zijn kansen om als Engelse koning te overleven te vergroten. Met zijn huwelijk verenigde hij de huizen van Lancaster en York en verhief hij de koningskroon boven beide. Zijn nageslacht zou daarmee al een veel sterkere positie hebben dan hijzelf. De geboorte van een zoon was cruciaal om het land een zichtbare en veilige toekomst te bieden, en hoewel dit altijd een onzekere factor vormde, was het lot Hendrik welgezind. Reeds op 20 september 1486 beviel Elizabeth van een gezonde zoon, Arthur, wiens komst werd gevierd als de garantie van dynastieke zekerheid en de bevestiging dat het rijk nooit meer in een burgeroorlog zou vervallen. In de praktijk vormde de gouden eeuw van Arthurs 'wederkomst' een lange,

⁴² Weir, *The six wives*, 28-29; Mortimer Levine, *Tudor dynastic problems, 1460-1571* (Londen en New York 1973) 33-34; S.B. Chrimes, *Henry VII* (Londen 1972) 52-53; Mattingly, *Renaissance diplomacy*, 111 en idem, *Catherine of Aragon*, 25. Zie voor de afstamming van Hendrik VII en de Tudor-stamboom appendix A: Stamboom van het huis Tudor.

intense strijd om te overleven.⁴³ Zijn vader besteedde de jaren 1480 en 1490 aan het neerslaan van Yorkse samenzweringen en het onderdrukken van een serie opstanden.⁴⁴

De Puebla had niet veel meer voor de Engelse steun tegen Frankrijk te bieden dan een officiële Spaanse erkenning van de Tudor-dynastie. Hendrik zag echter zijn kans en stelde de prijs voor zijn deelname op een verbintenis tussen zijn zoon en een dochter van de Katholieke Koningen. Een goed huwelijk voor zijn zoon was van groot belang voor de toekomst van het huis Tudor. Door middel van een huwelijk moest de dynastie zich voortzetten, zich een plaats verwerven tussen de heersende vorstenhuizen van Europa, Yorkse samenzweringen neutraliseren, bondgenootschappen sluiten in het voordeel van de Engelse strategische belangen en de Engelse onderdanen imponeren. Ferdinand en Isabella verpersoonlijkten zodoende alles wat Hendrik VII in een dynastiek huwelijk voor zijn zoon zocht: ze waren de afstammelingen van oude dynastieën, door de aderen van hun kinderen stroomde zelfs oud Engels koninklijk bloed, hun positie was zeer sterk en ze bezaten een glorieuze reputatie vanwege hun vasthoudende oorlogen tegen de moslims in Granada. Een huwelijks verbintenis tussen Arthur en een van hun dochters impliceerde dat Hendriks titel werd erkend door een prestigieuze grootmacht, wat zijn positie onmetelijk veel sterker zou maken binnen zijn eigen koninkrijk en in de ogen van de buitenwereld en bij zou dragen aan het prestige van de Tudor-dynastie. Het huwelijk zou als bijkomend voordeel de handelsbetrekkingen tussen Spanje en Engeland kunnen versterken en Spanje was een goede klant.⁴⁵

De Puebla wist zijn meesters te overtuigen en leidde een Engels gezantschap naar Spanje, alwaar te Medina del Campo een verdrag tot stand kwam voor een huwelijk tussen Arthur, prins van Wales en Katherine van Aragon, de jongste dochter van het Spaanse koningspaar. Niet lang daarna knapte echter de luchtbel: Karel VIII was meerderjarig geworden, viel Bretagne binnen, stond in februari 1491 reeds in Nantes en trouwde de hertogin zelf. Binnen een aantal maanden was het gehele hertogdom

⁴³ Arthur werd na zijn geboorte meteen voorgesteld als een veelbelovende naamgenoot van de legendarische koning Arthur Pendragon. Hendrik gebruikte hierbij zijn vermeende afstamming van oude Britse koningen.

⁴⁴ Chrimes, *Henry VII*, 53-67; David Grummitt, 'The establishment of the Tudor dynasty' in: Robert Tittler en Norman Jones ed., *A companion to Tudor Britain* (Cornwall 2004) 13-28, aldaar 14-15 en Steven Gunn en Linda Monckton, 'Arthur Tudor, the forgotten prince' in: eadem ed., *Arthur Tudor, prince of Wales. Life, death and commemoration* (Woodbridge 2009) 1-6, aldaar 1-2.

⁴⁵ Weir, *The six wives*, 15-17; Mattingly, *Renaissance diplomacy*, 122; idem, *Catherine of Aragon*, 25 en 28-29 en Gunn en Monckton, 'Arthur Tudor', 2.

geïncorporeerd. De Franse koning probeerde zijn vijanden af te leiden door roekeloze concessies te doen voor de vrede aan de afzonderlijke bondgenoten. Iedere monarch rechtvaardigde het verdrag met Frankrijk door voor te wenden in de steek gelaten te zijn door zijn bondgenoten en ging zijn eigen weg. Ook de huwelijkscontracten kwamen op de plank terecht. De onderlinge afspraken en beloftes van de bondgenoten wogen zodoende blijkbaar niet op tegen alle voordelen die de Franse koning op dat moment te bieden had. Bestaande relaties werden met het grootste gemak verbroken of omzeild, wanneer de oorspronkelijke dynastieke doelen werden verwezenlijkt. Hendrik kreeg met de Vrede van Etaples (1492) voortaan een substantiële jaarlijkse toelage van de Franse koning en voorkwam dat een gevaarlijke rebel zich nog langer aan het Franse hof kon schuilhouden. Maximiliaan kreeg Franche-Comté en Artesië terug, een deel van de Bourgondische erfenis van zijn overleden vrouw. Ferdinand beloofde in ruil voor zijn felbegeerde graafschappen, Cerdagne en Roussillon, geen enkele relatie meer aan te gaan met Engeland.⁴⁶

Italië

Karel VIII had er zijn eigen agenda op na gehouden met het sluiten van de vrede. Ludovico Sforza (1452-1508), usurpator in het hertogdom Milaan, vreesde voor zijn eigen positie en had de hulp van de Franse koning ingeroepen. Karel maakte hiervan gebruik om zijn eigen dynastieke aanspraken op de kroon van Napels kracht bij te zetten door de wapenen op te nemen.⁴⁷ Zijn invasie was een groot succes; hij ondervond weinig tegenstand van betekenis en zijn mogelijke rivalen waren geneutraliseerd door de

⁴⁶ Bonney, *The European dynastic states*, 83 en Mattingly, *Renaissance diplomacy*, 115-118 en 122-123 en Verdrag van Ferdinand en Isabella met Karel VIII, 8 januari 1493 (G.A. Bergenroth ed., *Calendar of letters, despatches, and state papers, relating to the negotiations between England and Spain, preserved in the archives at Simancas and elsewhere, volume I: Henry VII 1485-1509* (Londen 1862) 43, nr. 78).

⁴⁷ De Franse claim op Napels dateerde van 1435-1442, toen de Anjou-kandidaat was verslagen in een Napolitaanse successie-oorlog. Nadat de laatste graaf van Anjou in 1481 overleed, vervielen zijn bezittingen en zijn titels aan de Franse kroon, waaronder zijn claim op Napels. Dit recht had eerder aangewend kunnen worden door de Franse koningen, maar de Honderdjarige Oorlog en de Bourgondische dreiging namen de aandacht en de middelen van de Franse vorsten gedurende het grootste deel van de vijftiende eeuw in beslag. Zie Bonney, *The European dynastic states*, 80-81.

afzonderlijke vredesverdragen van de jaren daarvoor. Hij trok dwars door het schiereiland en liet zich in 1495 inhuldigen als koning van Napels.⁴⁸

De interesse van de vroegmoderne Franse koningen in het Italiaanse schiereiland is volgens Garrett Mattingly te verklaren vanuit de motieven van eergevoel, winst en interne veiligheid. In de inleiding werd al duidelijk dat oorlog noodzakelijk was voor (jonge) vorsten om de adel aan zich te binden en dat de motieven van eer en prestige een vorst vatbaar maakte voor een verlangen naar oorlog, vooral jonge monarchen die hun reputatie nog moesten vestigen. Eer riep op tot oorlog om een belediging te wreken of een wettelijke aanspraak op een machtspositie te versterken en zo het dynastieke bezit uit te breiden. Winst lag besloten in de oorlogsbuit, losgeld en schadeloosstellingen of afkoopregelingen. Italië was een aantrekkelijke bestemming voor de Franse koningen, die traditionele dynastieke claims hadden op Italiaanse gebieden. De rijkdom van de Italiaanse steden met hun ontwikkelde economie, in combinatie met de relatieve zwakheid en kwetsbaarheid van de verdeelde Italiaanse staten waren grote bijkomende voordelen.⁴⁹

Paniek brak uit in Italië en niemand kon een betere oplossing bedenken dan Ferdinand uit te nodigen om de Fransen uit Italië te verdrijven. Ondanks het Verdrag van Barcelona (1493) met Karel VIII stond deze direct klaar. Hoewel Karel VIII dus grote concessies had gedaan, weerhielden ook de geschenken van de Franse koning Ferdinand er niet van een bestaand verdrag te verbreken. Dynastieke belangen speelden voor Ferdinand opnieuw een hoofdrol in zijn beslissing. Voor hem waren de mysterieuze beloftes van de Nieuwe Wereld achter de westelijke oceaan, noch de kruistocht op het Afrikaanse continent namelijk zo aantrekkelijk als de weelde van de Italiaanse staten. Bovendien maakte het bedreigde Sicilië deel uit van de Aragonese erfenis en behoorde de kroon van Napels toe aan een zijtak van de Aragonese dynastie, waarmee Ferdinand en zijn nageslacht ook een stevige claim hadden op dit koninkrijk. Een dergelijke claim moest tegen rivalen verdedigd worden. De Reconquista had een taaie infanterie en behendige commandanten opgeleverd die wellicht opgewassen waren tegen de massa's Franse cavalerie. Zodoende gaven Ferdinand en Isabella in 1495 hun steun aan de Liga van Venetië, waaraan ook de paus deelnam (daarom ook wel de Heilige Liga genoemd). Maximiliaan, die zich zorgen maakte om zijn invloed in Milaan als onderdeel van het Roomse Rijk en verlangde naar een formele keizerskroning door de paus, sloot zich

⁴⁸ Bonney, *The European dynastic states*, 84; Mattingly, *Renaissance diplomacy*, 117 en Fagel, 'De wereld van Filips de Schone', 51 en 59.

⁴⁹ Mattingly, *Renaissance diplomacy*, 116-118.

eveneens aan bij de Liga. Als keizer zou Maximiliaan immers zijn zoon Filips kunnen benoemen als Rooms Koning, waarmee hij de Habsburgse opvolging in het Heilig Rooms Rijk in zekere zin veilig kon stellen. De Franse inval, gecombineerd met samenvallende handelsbelangen tussen hun gebieden deed Maximiliaan en Ferdinand na jaren van onderhandelen over een verbintenis tussen hun huizen de knoop doorhakken en hun nieuwe samenwerking tegen Frankrijk werd bezegeld met het dubbelhuwelijk van hun kinderen, Filips de Schone met Johanna van Castilië (1479-1555) en de Spaanse kroonprins Johan van Asturië (1478-1497) met Margaretha van Oostenrijk (1480-1530). Hendrik VII was opnieuw cruciaal in de nieuwe Spaanse plannen tegen Frankrijk, als degene die een tweede front kon beginnen in het noorden.⁵⁰

De Puebla kreeg instructies opnieuw te onderhandelen over het huwelijk tussen Katherine en Arthur en een nieuwe Anglo-Spaanse alliantie in het leven te roepen door Hendrik met klem uit te nodigen deel te nemen aan de Liga van Venetië en aan te sturen op goede handelsbetrekkingen voor Castilië.⁵¹ Bij de eerste huwelijksonderhandelingen had Ferdinand zich ten doel gesteld zijn verloren gegane Catalaanse territoria terug te krijgen om de Aragonese dynastieke bezittingen in oorspronkelijke staat te herstellen.⁵² De nieuwe onderhandelingen betroffen een grotere ambitie, namelijk de uitbreiding van zijn gebieden. Deels kwamen deze onderhandelingen echter ook voort uit noodzaak, want Ferdinand kon zijn dynastieke claims, een vorm van dynastiek bezit, niet onverdedigd aan het oprukkende Frankrijk laten. De Engelse koning was echter teruggefloten door problemen in eigen land en had (opnieuw) te maken met een gevaarlijke pretendent voor de Engelse troon, onder de naam van Perkin Warbeck (1474-1499). Hendrik was zodoende terughoudend ten aanzien van een oorlog en koesterde wrok tegen Maximiliaan, vanwege zijn steun aan Warbeck en de Engelse rebellen in Vlaanderen. Daarbij kreeg Hendrik te maken met vijandschap vanuit Schotland, wat hem een oorlog

⁵⁰ Arthurson, “The King of Spain’s daughter”, 25-26; Edwards, *The Spain of the Catholic Monarchs*, 249; John M. Currin, ‘Henry VII, France and the Holy League of Venice: the diplomacy of balance’, *Historical research* 82/217 (2009) 526-546, aldaar 528-529; Verdrag van Ferdinand en Isabella met Karel VIII, 8 januari 1493; geheime instructies voor doctor De Puebla om mee te nemen naar Engeland, 25 februari 1495 & Liga tussen paus Alexander VI, Maximiliaan I, Ferdinand en Isabella, Barbadico in de naam van Venetië en Ludovico Maria Sforza, 1 maart 1495 (Bergenroth, *Calendar*, 33, 53 en 55-56, nr. 78, 92 en 96; Mattingly, *Renaissance diplomacy*, 118; Elliott, *Imperial Spain*, 131 en Fagel, ‘De wereld van Filips de Schone,’ 61-62.

⁵¹ Currin, ‘Henry VII, France and the Holy League’, 535.

⁵² Ferdinand en Isabella aan De Puebla, z.d. 1488 (Bergenroth, *Calendar*, 14, nr. 22).

aan twee fronten zou opleveren wanneer hij zou optrekken tegen Frankrijk.⁵³ Ferdinand begreep dan ook dat Hendriks deelname afhankelijk zou zijn van de oplossing van deze problemen.

Ferdinand had dus drie belangrijke redenen om Frankrijk te vrezen. Ten eerste was Frankrijk voor Aragon al lange tijd de veelal superieure vijand gebleken in Europese conflicten. Ten tweede resulteerden dynastieke huwelijken erin dat het Europese politieke landschap doorkruist was met rivaliserende claims van dynastieke autoriteit op verschillende koninkrijken, prinsdommen en andere politieke entiteiten. Ferdinand en de opeenvolgende Franse koningen vanaf Karel VIII hadden allen een claim op Italiaanse gebieden. Zoals we reeds in de inleiding zagen, hadden vorsten de taak hun dynastieke banden en claims, die eeuwigdurend en onvervreemdbaar waren, kracht bij te zetten om het dynastiek bezit te behouden en uit te breiden. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de rivaliserende claims van de Franse en Aragonese vorsten een probleem gingen vormen op het moment dat Karel VIII zijn rechten wilde laten gelden op het Italiaanse schiereiland. Dat brengt ons op het derde punt, namelijk dat oorlog voor (jonge) vorsten het beste middel was om zich zowel in eigen land als op het Europese politieke toneel een positie te verwerven. Een mogelijke legitieme basis voor hun expedities werd daarbij natuurlijkerwijs gevormd door hun claim op een bepaald gebied. De rivaliserende dynastieke aanspraken zorgden dan ook voor grote onderlinge concurrentie, zoals dat het geval was bij Karel en Ferdinand.

Perkin Warbeck

In oktober 1491 was Perkin Warbeck opgedoken in Cork. Hij vormde de laatste serieuze bedreiging van de kroon van Hendrik VII en claimde de rechtmatige koning van Engeland te zijn als Richard, hertog van York, zoon van Eduard IV (1442-1483) en de jongere broer van Eduard V (1470-1483). Deze Richard was als kind door zijn oom Richard III opgesloten in de Tower, samen met zijn broer. Hoewel men algemeen had aangenomen dat Eduard V en zijn broer hier waren vermoord, waren hun overblijfselen nooit gevonden, waardoor er nooit uitsluitel was gegeven over Richards lot. Zelfs Hendrik kon hierdoor niet zeker weten of Warbeck een bedrieger was en zijn eigen ervaring met de weg naar de Engelse troon had aangetoond dat iedere pretendent met een plausibele achtergrond en

⁵³ Hendrik VII aan Ferdinand en Isabella, z.d. 1495 & Ferdinand en Isabella aan De Puebla, 13 mei 1495 (Bergenoeth, *Calendar*, 54 en 57-59, nr. 94 en 97); Arthurson, “The King of Spain’s daughter”, 26; Currin, ‘Henry VII, France and the Holy League’, 536-538 en Mattingly, *Catherine of Aragon*, 23.

enige militaire assistentie vanuit Europa een groot gevaar kon vormen voor de jonge Tudor-dynastie.⁵⁴

Vele vorsten accepteerden Warbecks claim of deden in ieder geval alsof. Karel VIII herbergde Warbeck in Frankrijk en behandelde hem als 'hertog van York' tot aan de Anglo-Franse vrede van Etaples in 1492. Warbeck vertrok daarop naar Vlaanderen, waar hij door Margaretha van York (1446-1503), de bruid van wijlen Karel de Stoute (1433-1477), hartelijk werd ontvangen als haar 'neef'. Een groter probleem vormde de acceptatie van Warbecks claim door haar stiefschoonzoon Maximiliaan, Rooms Koning en in 1493 keizer van het Heilig Rooms Rijk, en, voor een tijdlang, door zijn zoon Filips, hertog van Bourgondië. Filips' weigering om Margaretha's activiteiten een halt toe te roepen, resulteerde in een embargo van Hendrik VII op de handel met de Lage Landen in september 1493. Met de zomer van 1495 kwam Warbeck naar de Britse eilanden, omdat zijn aanwezigheid door Filips niet langer gewenst werd. Maximiliaan erkende hem nog steeds als de hertog van York, maar werd beziggehouden door de ontwikkelingen in het zuiden waar Karel VIII was begonnen aan zijn invasie van Italië. Warbecks steun in Engeland was reeds de kop ingedrukt door Hendrik VII en de pretendent zeilde naar Ierland, waar er echter weinig enthousiasme bestond voor zijn zaak. Toen keerde het tij voor hem en werd hij binnengehaald door de Schotse koning Jacobus IV, die er eveneens een eigen agenda op na hield.⁵⁵

Schotland

Hendrik moet op de hoogte zijn geweest van het gevaar dat Schotland vormde als een voor de hand liggende schuilplaats en uitvalsbasis voor Warbeck, want de Schotse regering had tijdens de minderjarigheid van Jacobus IV al meerdere ontheemde Yorkisten onderdak geboden en zich vijandig opgesteld jegens Engeland. Hendrik bood de dochter van de gravin van Wiltshire aan als een mogelijke bruid voor Jacobus IV om de Schotse vijandigheid te sussen. Misschien was de Engelse koning laks geworden doordat hij Frankrijk had geneutraliseerd met het Verdrag van Etaples, want de bruid was bij lange na niet van geschikte status en het aanbod werd derhalve niet geaccepteerd. Op zoek naar een prestigieuze verbintenis voor zijn dynastie, alsmede een relatie met continentale

⁵⁴ Chrimes, *Henry VII*, 69-70; Levine, *Tudor dynastic problems*, 37-38 en Norman Macdougall, *James IV* (Edinburgh 1989) 117.

⁵⁵ Richard, hertog van York (Perkin Warbeck) aan koningin Isabella, 8 september 1493 & De Puebla aan Ferdinand en Isabella, 19 juli 1495 (Bergsenroth, *Calendar*, 50 en 58-59, nr. 85 en 98); Levine, *Tudor dynastic problems*, 38-39 en Currin, 'Henry VII, France and the Holy League', 536.

machten om Schotland uit de periferie van de Europese politiek te verheffen, wendde de inmiddels meerderjarige Jacobus IV zich tot Spanje.⁵⁶ Zoals we zagen, waren de onderhandelingen voor het huwelijk tussen Arthur en Katherine voor Spanje volledig gebaseerd op de Engelse deelname aan een bondgenootschap tegen Frankrijk. De Schotten hadden het vermogen Hendrik VII een hoop problemen te bezorgen door hun lange geschiedenis van vijandelijkheden met Engeland en hun traditionele alliantie met Frankrijk.⁵⁷

Het Franse verbond was voortgevloeid uit de sinds het einde van de dertiende eeuw zeer gespannen relatie tussen Engeland en Schotland. In 1290 werden de oorspronkelijk vriendschappelijke Anglo-Schotse betrekkingen gewelddadig beëindigd door de Engelse koning Eduard I (1239-1307), die een toenmalige Schotse successiecrisis uitbuitte in zijn eigen belang. Als gevolg daarvan waren beide landen tot aan de jaren 1350 bijna constant in oorlog. De gevechten verminderden na deze periode, maar de vriendschap werd niet hersteld. De vijandelijke houding van Eduard I en zijn kleinzoon Eduard III (1312-1377) leerden de Schotten dat zij prima konden overleven ondanks de slechte relaties met het dichtstbijzijnde buurland. Schotland vond zijn bondgenoten op het vasteland van Europa en het aanzien van de Schotse koningen groeide door hun goede betrekkingen met diverse Europese koningshuizen. Het belangrijkste bondgenootschap was de 'Auld Alliance' met Frankrijk, waarvan het Verdrag van Parijs in 1295 de aanzet vormde. Dit verbond, enkele decennia later uitgebreid tot een wederzijds defensie-pact tegen Engeland, was in de eerste helft van de vijftiende eeuw versterkt door de huwelijken van Jacobus II (1430-1460) en zijn zusters en werd tot in het midden van de zestiende eeuw voortdurend vernieuwd. Tijdens de Honderdjarige Oorlog

⁵⁶ Macdougall, *James IV*, 118.

⁵⁷ Arthurson, "The King of Spain's daughter", 21 en Norman Macdougall, 'The estate in eclipse? Politics an parliaments in the reign of James IV' in: Keith M. Brown en Roland J. Tanner ed., *The history of the Scottish parliament I. Parliament and politics in Scotland 1235-1560* (Edinburgh 2004) 145-159, aldaar 155. De Puebla had op 30 oktober 1488 de inhoud van het bondgenootschap tussen Frankrijk en Schotland reeds doorspeeld aan zijn vorsten: wanneer ofwel Schotland ofwel Frankrijk oorlog voerde tegen Engeland, was het andere land gebonden hetzelfde te doen. Dit gold op dezelfde wijze voor het sluiten van vrede, zie De Puebla aan Ferdinand en Isabella, 30 oktober 1488 (Bergenroth, *Calendar*, 16, nr. 26).

vormde de Anglo-Schotse grens voor Engeland dan ook een permanente dreiging als tweede front.⁵⁸

Browns kanttekeningen bij de rol van Schotland in de Honderdjarige Oorlog zijn eveneens van toepassing op de hier besproken periode. Volgens hem moet de rol van Schotland worden begrepen volgens de positie die andere geografisch perifere streken of kleinere koninkrijken indertijd hadden. De rivaliteit tussen grotere entiteiten trok de kleinere omliggende gebieden mee als theaters in een groter conflict. Het belang van deze kleinere spelers was groot, omdat soevereine rechten en jurisdictie op het spel stonden. De rol van de kleinere of perifere gebieden kon enerzijds het gevolg zijn van een actieve politiek van de Engelse of Franse koningen om hun invloedssfeer te vergroten, maar vaker werd de Anglo-Franse rivaliteit uitgespeeld tussen andere staten in de context van interne conflicten, waarbij Engeland en Frankrijk, weinig verassend, tegengestelde kanten kozen.⁵⁹ Ook Schotland viel hieraan ten prooi. De zogenaamde Schotse Onafhankelijkheidsoorlogen, de serie oorlogen tegen de claims van de Engelse koningen feodaal heerser te zijn over Schotland tussen 1296 en 1357, werden vanaf het begin gevoerd tegen de achtergrond van het Anglo-Franse conflict.⁶⁰

In haar artikel 'Schotland's "Auld Alliance" with France' (1999) betoogt Elizabeth Bonner dat de alliantie tussen Frankrijk en Schotland beide landen niet alleen militair met elkaar verbond, maar ook een gevoel van verbondenheid op het familiale, persoonlijke, sociale en culturele vlak tussen deze gebieden in de hand werkte.⁶¹ Brown wijst er eveneens op hoe diep het gevoel van verbondenheid tussen Frankrijk en Schotland ging in de vijftiende eeuw. Schotse schrijvers zagen de band tussen hun gebied en het Franse koninkrijk als een oud verbond, niet geschreven met inkt maar geïncorporeerd in het gemeenschappelijke bloed van de beide bondgenoten. Dit bondgenootschap ging volgens hen niet zozeer terug op het Verdrag van Corbeil (1326), het wederzijdse defensiepact dat

⁵⁸ Jenny Wormald, 'Politics and government of Scotland' in: Robert Tittler en Norman Jones ed., *A companion to Tudor Britain* (Cornwall 2004) 151-166, aldaar 154; Jane E.A. Dawson, 'Anglo-Scottish relations: security and succession' in: ibidem, 167-181, aldaar 169 en Elizabeth Bonner, 'Scotland's Auld Alliance with France, 1295-1560', *History. The journal of the historical association* 84/273 (1999) 5-30, aldaar 5-6 en 11-17.

⁵⁹ De strubbelingen in Vlaanderen tussen de graven en de stedelijke elite tijdens de jaren 1330, de successie-oorlog in Bretagne vanaf 1340 en de Castiliaanse burgeroorlog in de jaren 1360 trokken allemaal de aandacht van de Engelse en de Franse koningen.

⁶⁰ Brown, 'French alliance or English peace?' 82-83.

⁶¹ Bonner, 'Scotland's "Auld Alliance"', 6.

latere Schotse en Franse koningen voortdurend vernieuwden,⁶² noch op het Verdrag van Parijs uit 1295 waarin de eerste formele alliantie van beide koninkrijken tegen Engeland werd gevormd. Zowel de Schotten als de Fransen voerden hun 'Auld Alliance' terug op een verdrag tussen Karel de Grote en Achaius, koning van de Schotten. De zoektocht naar een aloude oorsprong van het verbond was een reflectie van de waarde die de Schotten deze alliantie toekenden; ze zagen hun verbond met Frankrijk met recht als hun belangrijkste buitenlandse connectie. In de twee eeuwen na 1300 stond Schotland immers in heel Europa bekend als de bondgenoot van Frankrijk en de vijand van Engeland.⁶³

Op het moment dat de Schotten eveneens om een huwelijk verzochten, vergezeld van het welgemanierde dreigement dat Schotland de Anglo-Schotse wapenstilstand zou verbreken en Warbeck zou ontvangen mocht Jacobus' verzoek worden afgewezen, zorgde dit in Spanje daarom voor een ongemakkelijk diplomatiek probleem. Om de Franse invloed in Schotland teniet te doen, probeerden Isabella en Ferdinand de Schotten op de korte termijn een tijdlang af te leiden met alternatieve voorstellen en zonden ze twee ambassadeurs naar Schotland. Het hele geval werd slecht afgewerkt door het Spaanse koningspaar, die de Schotse koning in diplomatiek opzicht onderschatten. Hun ambassadeurs liepen vertraging op, waardoor de geschreven instructies eerder in Schotland arriveerden. Voordat de onderhandelingen maar konden beginnen, waren deze al geopend en gelezen door Jacobus IV. Hij kwam er onmiddellijk achter dat de Spaanse dubbelmonarchie geen interesse had in een Schotse alliantie op zich, maar de Schotten met valse beloften wilden afleiden om Hendrik VII de ruimte te geven zich op Frankrijk te richten. Jacobus reageerde bewust uitdagend en razendsnel. Hij riep een raadsvergadering bijeen waar werd besloten Warbeck te ontvangen als de rechtmatige koning van Engeland. Op 20 november 1495 reed deze als 'prins Richard van Engeland' Stirling binnen met zijn volgelingen. Op hetzelfde moment maakte Jacobus zich op voor een oorlog tegen Engeland, als de belangrijkste bondgenoot van Spanje en de belangrijkste profiteur van de dubbelhartigheid in de Spaanse politiek.⁶⁴

⁶² Met uitzondering van Lodewijk XI.

⁶³ Brown, 'French alliance or English peace?' 81.

⁶⁴ Currin, 'Henry VII, France and the Holy League', 536-537; Macdougall, *James IV*, 120-122; Arthurson, "The King of Spain's daughter", 21-22 en Ferdinand en Isabella aan De Puebla, 23 september 1495 & 26 april 1496 (Bergenroth, *Calendar*, 71 en 96-97, nr. 107 en 132).

Een Anglo-Schots huwelijk

Warbeck was interessant voor Jacobus IV vanwege zijn betrekkingen met Europese vorsten van het continent. Jacobus' steun aan Warbeck, of zelfs maar de schijn ervan, zou de Schotse koning de kans geven een veel grotere rol te spelen op het Europese diplomatieke toneel dan Schotlands geografische positie toestond. Daarmee kon hij zich ontworstelen aan de eeuwenlange cirkel van Engeland, Frankrijk en Schotland, wat bij zou dragen aan het prestige van zijn dynastie. Dichter bij huis liet een dergelijke zaak duidelijk zien dat zijn minderjarigheid definitief ten einde was. Met het steunen van Warbecks zaak maakte Jacobus de Schotse aanwezigheid dus niet alleen in Engeland, maar ook op het continent voelbaar. Hij stelde zich berekenend op en gebruikte hem als een pion op het diplomatieke schaakbord van Europa, om Spanje of Engeland tot een betere overeenkomst te dwingen en zoveel mogelijk eisen te stellen voordat hij Hendrik VII met rust liet. Enerzijds gaf hij Warbeck een adellijke bruid, anderzijds was zij slechts in de verte verwant aan het Schotse koningshuis en daarom nauwelijks van geschikte status voor een rechtmatige koning. De Schotse koning leidde eveneens tweemaal een veldtocht in Noord-Engeland, onder de noemer van steun aan Warbeck. Tegelijkertijd kon hij met deze plundertochten in zijn eigen voordeel de Engelse grensverdediging verzwakken, zijn adel bezighouden, een significante buit in de wacht slepen en zijn militaire prestige als jonge vorst opbouwen. Dat moet voor Jacobus, wiens vader tijdens een rebellie van zijn eigen adel was afgezet en gedood, van levensbelang zijn geweest.⁶⁵

Om weerstand te kunnen bieden aan de Schotse invallen moest Hendrik VII nieuwe fondsen werven. De nieuwe belastingen leidden tot een opstand in Cornwall en Devonshire, waar de steun voor zijn claim was omgeslagen in ontevredenheid met zijn regering. Tegen deze achtergrond moet de Schotse situatie een groot probleem zijn gaan vormen voor Hendrik VII. Enerzijds kon hij Schotland niet aanvallen omdat hij te kampen had met grote onrust in eigen land, die voor het grootste deel met zijn legitimiteit te maken had. Anderzijds deed het zijn imago al helemaal geen goed als hij de aanvallen aan de grens met Schotland over zijn kant liet gaan. Een Anglo-Schotse vrede werd nu noodzakelijk voor Hendrik, zowel om in zijn precaire positie op de Engelse troon te overleven als om de Engelse veiligheid te waarborgen en het Spaanse huwelijk veilig te

⁶⁵ Wormald, 'Politics and government', 154-155; Bryan Bevan, *Henry VII. The first Tudor king* (Londen 2000) 62-63; Macdougall, *James IV*, 118-133; Gervase Phillips, *The Anglo-Scots wars 1513-1550. A military history* (Woodbridge 1999) 106-107 en Katie Stevenson, 'Chivalry, British sovereignty and dynastic politics: undercurrents of antagonism in Tudor-Stewart relations, c. 1490-c. 1513', *Historical research* 86/234 (2013) 601-618, aldaar 603-604.

stellen. De Spaanse diplomatie had het tegenovergestelde bereikt van wat ze had beoogd en de Schotse koning was er met zijn schaarse middelen meesterlijk in geslaagd Schotland neer te zetten als medespeler in de Europese politiek.⁶⁶ De volgende opmerking van Parrott is dan ook goed van toepassing op deze situatie:

*'In a Europe where power did not lie overwhelmingly in the hands of a single 'universal' monarch, and where dynastic claims were the political currency in international diplomacy, second- and third- rank sovereigns might reveal a considerable, albeit intermittent, ability to assert their dynastic and territorial ambitions through the manipulation of alliances or client relationships with the great powers and through a determination to uphold their rights whatever the cost.'*⁶⁷

De Schotse zaak was nu urgent voor Ferdinand, Isabella en Hendrik. In een brief aan De Puebla op 26 april 1496 benadrukten de Spaanse vorsten:

*'Zeker, als we een dochter hadden (die nog niet verloofd was) zouden we haar graag uithuwelijken aan de koning van de Schotten, (...). In feite denken we dat wanneer we een dochter zouden uithuwelijken aan de zoon van de koning van Engeland, en een andere dochter aan de koning van de Schotten, het zeker, met de hulp van God, voldoende zou zijn om de vrede te bewaren tussen de koningen van Engeland en Schotland. Maar we hebben geen dochter.'*⁶⁸

Hun oudste dochter Isabella (1470-1498), weduwe van kroonprins Alfonso van Portugal (1475-1491), weigerde te hertrouwen. Aangezien Johanna reeds beloofd was aan Filips de Schone en Katherine aan Arthur, bleef alleen Maria (1482-1517) nog over, die in de plaats van haar oudste zuster zou worden uitgehuwelijkt aan de koning van Portugal. Ferdinand en Isabella waren niet subtiel in hun oplossing: kon Hendrik niet een van zijn eigen dochters uithuwelijken aan de Schotse koning? Ze beloofden hem in alles bij te staan om een dergelijke overeenkomst te sluiten en stuurden hun ambassadeur Pedro de Ayala (d. 1513) naar Schotland om te onderhandelen over een Anglo-Schotse vrede en

⁶⁶ Bevan, *Henry VII*, 64-67; Desmond Seward, *The last white rose. Dynasty, rebellion and treason: the secret wars against the Tudors* (Londen 2010) 91-94; Dawson, 'Anglo-Scottish relations', 171 en Macdougall, *James IV*, 137-141.

⁶⁷ Parrott, 'The Mantuan succession', 65.

⁶⁸ Ferdinand en Isabella aan De Puebla, 26 april 1496 (Bergenroth, *Calendar*, 96-97, nr. 13), eigen vertaling.

een huwelijk tussen de Schotse koning en Margaretha, de oudste dochter van Hendrik VII.⁶⁹

Een verbintenis met Schotland was voor Hendrik VII, als *pater familias* van een jonge dynastie, niet onvoordelig. Jacobus IV zat stevig op de troon en hij was afkomstig uit één van de oudste dynastieke lijnen in Europa. In 1371 hadden de Stewarts de Schotse troon op legitieme wijze verkregen door vererving en sindsdien hadden ze onafgebroken geregeerd. Hun bestuur was zelfs niet geschaad door diverse periodes waarin een vorst minderjarig of absent was. In tegenstelling tot de Engelse vorstenhuizen, die met een paar uitzonderingen voornamelijk met binnenlandse adel trouwden, hadden de Stewarts al decennia lang over de grenzen heen gekeken en huwelijken gesloten met belangrijke Europese vorstenhuizen. Een verbintenis met de Schotse koning was dus een volgende prestigieuze stap naar stabiliteit en veiligheid voor het huis Tudor. Een bijkomende motivatie voor Hendrik VII was dat hij het huwelijk kon gebruiken om te voorkomen dat zijn enige directe buurland ooit nog een Engelse troonpretendent zou steunen.⁷⁰

Het voordeel dat Jacobus bij deze verbintenis had vormde echter een gevaar voor de Tudor-dynastie. Een Engels huwelijk was voor Jacobus een strategische politieke unie, omdat hij en zijn nageslacht daarmee aanspraken kregen op de Engelse troon. De Schotse koning wist maar al te goed dat hij zich hiermee in een machtspositie bevond en zou hier tot ergernis van Hendrik VII en later Hendrik VIII flink gebruik van maken.⁷¹

Conclusie

De verschillende vorsten hadden ieder hun eigen belangen bij een bondgenootschap. Ze waren de familiehoofden van hun eigen dynastie en droegen daarmee de verantwoordelijkheid hun erfgoed ongeschonden en als het kon vermeerderd door te geven aan hun nakomelingen. Hendrik VII, feitelijk usurpator van de Engelse troon, moest zijn eigen positie en die van zijn nageslacht veilig stellen door zijn dynastie te verbinden met andere Europese dynastieën, waarmee het huis Tudor erkenning en prestige zou krijgen. De motieven die Hendrik VII had voor het huwelijk van ofwel Arthur ofwel Margaretha verschilden echter ook deels. De verbintenis met Spanje was erop gericht een

⁶⁹ Hester W. Chapman, *The sisters of Henry VIII. Margaret Tudor, queen of Scotland (November 1489 - October 1541), Mary Tudor, queen of France and duchess of Suffolk (March 1496 - June 1533)* (Londen 1969) 10 en koningin Isabella aan De Puebla, 12 september 1496 (Bergentroth, *Calendar*, 124, nr. 158).

⁷⁰ Stevenson, 'Chivalry, British sovereignty and dynastic politics', 601-602 en 604.

⁷¹ Zie voor de dynastieke gevolgen van dit huwelijk appendix A: Stamboom van het huis Tudor.

blijvende relatie van wederzijdse steun aan te gaan met een machtige bondgenoot, waar het huwelijk van zijn dochter met de Schotse koning noodzaak was om vrede en veiligheid aan de grenzen te garanderen. Daarnaast moest door Margaretha's huwelijk de Schotse steun voor Engelse rebellen worden geneutraliseerd.

Voor Ferdinand vormde de dreiging die uitging van grootmacht Frankrijk een belangrijk motief voor het aangaan van diverse allianties. Ook de rivaliteit met de Franse koning om gebieden op het Italiaanse schiereiland deed Ferdinand zoeken naar buitenlandse steun om zijn eigen claims kracht bij te zetten. Hendrik VII kon zich veilig wanen op zijn eiland, maar voor de koningen van Aragon was de Franse dreiging voortdurend voelbaar. Ferdinands diverse relaties met buitenlandse machten waren erop gericht de macht van Frankrijk in te tomen en de diplomatieke weegschaal naar Aragonese kant te doen doorslaan in het geval van conflicterende belangen. Hij zag het als zijn roeping verloren gegane gebieden terug te krijgen, zijn territoria uit te breiden en te voorkomen dat de rijke Italiaanse gebieden in handen van de Franse koning zouden vallen. Voor hem was de verbintenis met Engeland, dat eveneens een lange geschiedenis van vijandelijkheden had met Frankrijk, zeer voordelig aangezien Engeland in Noord-Frankrijk een tweede front kon beginnen en een verbinding met andere bondgenoten veilig kon stellen.

Om Hendrik de vrijheid te verschaffen zich daadwerkelijk met de Franse kwestie bezig te houden, vormde ook de vrede tussen Engeland en Schotland een belangrijk doel voor het Spaanse koningspaar. Jacobus IV moest zichzelf als jonge koning waarmaken in eigen land en zich een plaats verwerven op het Europese politieke toneel. Hij had zich tot doel gesteld Schotland neer te zetten op de diplomatieke kaart van Europa en interessante relaties aan te gaan met het buitenland, die het prestige van het huis Stewart moesten vergroten. Schotland moest voor eens en altijd verheven worden uit de periferie. De risico's die hij hiervoor nam pakten wonderbaarlijk goed uit.

Hoofdstuk 2

Afspraken en verwachtingen

Uit het vorige hoofdstuk bleek dat Ferdinand van Aragon, Hendrik VII en Jacobus IV zeer uiteenlopende belangen hadden bij een dynastiek huwelijk. Ook was de relatie tussen de gebieden van deze vorsten zeer divers. In dit hoofdstuk zal aan de hand van de oriëntatie van de politieke verdragen en de huwelijkscontracten, die gepaard gingen met de huwelijken van Arthur en Jacobus IV, worden bekeken hoe men het verschil in de individuele belangen trachtte op te vangen met een dynastiek huwelijk en bijgaande politieke verdragen. In de contracten en de politieke verdragen moest men tot een compromis komen dat een stabiele politieke relatie in de hand zou werken. Op basis van deze overeenkomsten kunnen we al deels bekijken hoe men het verschil in de individuele motieven trachtte te overbruggen door middel van wederzijdse verplichtingen. Hoe dit in de praktijk zou uitwerken, is het onderwerp van hoofdstuk drie.

Onderhandelingen

Onderhandelingen betreffende een huwelijkscontract waren erop gericht een zeker evenwicht tot stand te brengen in de materiële verplichtingen tussen beide partijen. Tegelijkertijd hoopte elke partij in het dynastieke landschap van de vroegmoderne tijd afspraken te maken die hun positie relatief gezien verbeterde ten opzichte van de wederpartij. Of er nu verdragen werden getekend tussen voormalige vijanden of traditionele bondgenoten, ze waren daarom allemaal de uitkomst van gespannen onderhandelingen om aan alle eisen en wedereisen van beide partijen genoegdoening te geven en de bijdrage van iedere partij aan de alliantie te vast te stellen. Delegaties van edelen, hoge geestelijken en juristen besteedden een groot deel van hun tijd aan de verdediging van hun vorst en de verzekering dat hij rechtvaardig en respectvol werd behandeld door de tegenpartij. Onderhandelingen duurden vanwege de hoge verwachtingen die men had van het dynastieke huwelijk als politieke methode dan ook op zijn minst maanden en resulteerden niet zelden in een mislukking.⁷²

Dat het opstellen van een dergelijk contract inderdaad niet altijd zonder slag of stoot ging, bewijst het voorbeeld van Katherines huwelijk. Hoewel de onderhandelingen voor het huwelijk tussen Arthur en Katherine reeds begonnen in 1488, was men dertien jaar en drie huwelijksvoltrekkingen bij volmacht verder voordat Katherine daadwerkelijk vertrok naar

⁷² Richardson, *Renaissance monarchy*, 56 en Arthurson, "The King of Spain's daughter", 21.

Engeland. Enige vertraging was natuurlijk noodzakelijk, gezien de zeer jonge leeftijd van de prins en de prinses aan het begin van de onderhandelingen. Het overgrote deel van de vertragingen was echter het gevolg van andere redenen, waarvan de politieke reeds aan bod kwamen in het vorige hoofdstuk.

Uit het verslag van De Puebla blijkt dat er ook een hoop onenigheid bestond ten aanzien van de materiële kwesties. Het lijkt erop dat beide partijen hun geschenken een hogere status toekenden dan de wederpartij. Aangezien de Engelsen de aanzet hadden gegeven voor het huwelijk en zij namens de mannelijke partij opereerden, werd hen gevraagd de hoogte van de bruidsschat te noemen. De Engelse onderhandelaars vroegen echter vijf keer zoveel als ze in Spanje hadden voorgesteld. Na enige discussie werden zij door de Spaanse ambassadeurs beleefd herinnerd aan hun recente verleden: *'rekening houdend met wat er dagelijks gebeurt met de koningen van Engeland, is het sowieso verwonderlijk dat Ferdinand en Isabella hun dochter durven te geven.'*⁷³ In wezen vonden Ferdinand en Isabella dat Hendrik niet in de positie was om veel eisen te stellen, aangezien hij zich volgens hen al gelukkig mocht prijzen dat de machtige Spaanse dubbelmonarchie een relatie aan wilde gaan met een koning die nauwelijks zeker was van zijn eigen toekomst op de Engelse troon. De Engelse onderhandelaars bonden wat in en zakte uiteindelijk tot tweemaal de hoeveelheid die zij in Spanje hadden voorgesteld. Zij waren echter niet van plan zich met een kluitje in het riet te laten sturen en verklaarden dat zij geen verdere reden zagen om hun eisen bij te stellen, omdat voorgaande huwelijksverdragen van Engelse koningen met Frankrijk, Bourgondië en Schotland allemaal een hogere bruidsschat hadden opgeleverd. Bovendien wezen zij de Spaanse ambassadeurs erop dat de kosten voor het levensonderhoud in Engeland een stuk hoger lagen, de aristocratie zeer welvarend was en er een extravagante levensstijl op na hield. Ook claimden zij (onterecht) dat er niemand meer bestond die aanspraak kon maken op de Engelse troon en zodoende een gevaar kon vormen voor het koningschap van de Tudor-dynastie.⁷⁴

Ook de huwelijksgift vormde een discussiepunt. Het derde deel van de inkomsten uit Wales, Cornwall en Chester, ofwel 80.000 gouden kronen per jaar, zou Katherine toekomen als de echtgenote van Arthur. De beste steden, dorpen en kastelen moesten

⁷³ Overeenkomst tussen De Puebla en Sepulveda, ambassadeurs van Ferdinand en Isabella & Richard, de bisschop van Exeter en Giles Daubney, ambassadeurs van Hendrik VII, 7 juli 1488 (Bergentroth, *Calendar*, 6-7, nr. 20), eigen vertaling.

⁷⁴ Ibidem, (Bergentroth, *Calendar*, 7, nr. 20).

voor haar worden uitgezocht. De Spanjaarden vroegen om een hogere huwelijksgift in het geval de prinses koningin van Engeland zou worden, maar de Engelse onderhandelaars weigerden. Volgens hen was er geen enkel vorstendom waar de koninginnen met een dergelijke luister en praal konden leven als in Engeland, waar ze evenveel hofdienaren hadden als hun gemaal.⁷⁵

In 1489 waren Spanje en Engeland wel tot een voorlopig vergelijk gekomen met het Verdrag van Medina del Campo, maar zoals we in het vorige hoofdstuk zagen, werd dit verdrag door beide bondgenoten verbroken door een afzonderlijke vrede te sluiten met Frankrijk. Daarmee leek het huwelijk tussen Arthur en Katherine te hebben afgedaan.⁷⁶ Nadat Karel VIII optrok tegen Napels, was Ferdinand hem echter niet langer vriendschappelijk genegen en werd Engeland voor Spanje echter opnieuw van groot belang in de strijd tegen Frankrijk.⁷⁷

Hendrik was echter niet te spreken over het feit dat hij niet direct door de paus was gevraagd zich aan te sluiten bij de Liga. Hendriks eergevoel verlangde dat de andere Europese vorsten hem respecteerden als een competent en vroom vorst van een betekenisvol koninkrijk in het westerse christendom. Hij was van mening dat zijn prestige geschaad zou worden wanneer hij zich bij de Liga aansloot op verzoek van Spanje in plaats van op verzoek van Zijne Heiligheid zelf. Dat zou betekenen dat zijn status minder hoog was dan die van het Spaanse koningspaar en de paus zou zijn deelname eveneens minder waarderen als deze niet volgde op zijn eigen verzoek. Hendriks antwoord op de Spaanse diplomatie kwam erop neer dat de paus zeer respectloos was wanneer hij Hendriks hulp nodig had maar hem niet rechtstreeks wilde schrijven.⁷⁸ De Puebla verzocht om een direct pauselijk bericht aan Engeland zodat Hendriks deelname zou kunnen worden verzekerd.⁷⁹ Op 15 september 1495 schreef paus Alexander VI (1431-1503) dat hij een pauselijke bul had uitgevaardigd, die Hendrik en Jacobus IV allebei uitnodigde deel te

⁷⁵ Overeenkomst tussen De Puebla en Sepulveda, ambassadeurs van Ferdinand en Isabella & Richard, de bisschop van Exeter en Giles Daubney, ambassadeurs van Hendrik VII, 7 juli 1488 (Bergenroth, *Calendar*, 7, nr. 20).

⁷⁶ Verdrag van Ferdinand en Isabella met Karel VIII, koning van Frankrijk, 8 januari 1493 & Hendrik VII aan Ferdinand en Isabella, z.d. 1495 (Bergenroth, *Calendar*, 43 en 54, nr. 78 en 94).

⁷⁷ Ferdinand en Isabella aan De Puebla, 20 juli en 22-24 augustus 1495 & gedenkschriften van alle zaken die zich voordeden tussen Ferdinand en Isabella en de koning van Frankrijk, 20 juli 1495 (Bergenroth, *Calendar*, 60-69, nr. 99-101 en 103).

⁷⁸ Hendrik VII aan Ferdinand en Isabella, z.d. 1495 (Bergenroth, *Calendar*, 54, nr. 94).

⁷⁹ De Puebla aan Ferdinand en Isabella, 19 juli 1495 (Bergenroth, *Calendar*, 59, nr. 98).

nemen aan de Heilige Liga.⁸⁰ De bul was in november echter nog altijd niet gearriveerd en de kopie die de Spanjaarden hem toestuurdde maakte weinig indruk op Hendrik, omdat deze in het Castilliaans was geschreven en niet in het Latijn. De Puebla pleitte opnieuw voor een rechtstreekse pauselijke bul en Alexander VI ging akkoord.⁸¹ In maart 1496 arriveerde dan eindelijk een pauselijke boodschapper aan het Engelse hof. Zolang Maximiliaan en Jacobus IV hun steun voor Warbeck echter niet hadden laten vallen, was Hendrik nog niet bereid de vriendschappelijke relatie met Frankrijk op het spel te zetten.⁸² Maximiliaan aarzelde maar zijn zoon Filips ging zijn eigen gang en sloot een verdrag van vriendschap, vrede en handel met Hendrik op 24 februari 1496. Ferdinand en Isabella bemoeiden zich ondertussen met Schotland en probeerden een Anglo-Schotse vrede te bewerkstelligen.⁸³

Uiteindelijk sloot Hendrik VII zich een jaar na de formatie onder voorbehoud aan bij de Heilige Liga. Hij werd vrijgesteld van de militaire en geldelijke bijdrage die de andere bondgenoten wel leverden, vanwege de op handen zijnde oorlog met Schotland en het gevaar van Warbeck. De weg was hiermee wel vrij voor een nieuw verbond tussen Engeland en Spanje.⁸⁴ In 1497 kwam er bovendien een wapenstilstand tussen Engeland en Schotland met het Verdrag van Ayton en vijf jaar hard en frustrerend ambassadeurswerk leidden vervolgens tot een vredesverdrag dat gebaseerd was op een huwelijk tussen Jacobus IV en Margaretha Tudor.⁸⁵

Uitwisseling omtrent het huwelijk

De huwelijken waren voor deze landen de eerste stap naar een wederkerige relatie gebaseerd op geschenk-uitwisseling. Volgens Fichtner werd met een dergelijke relatie een fundament gelegd ter bekrachtiging van de bijgaande politieke verdragen: *'Without a*

⁸⁰ Paus Alexander VI aan De Puebla, 15 september 1495 (Bergenroth, *Calendar*, 69-70, nr. 106).

⁸¹ Ferdinand en Isabella aan De Puebla, 9 januari 1496 & Ferdinand en Isabella aan Hendrik VII, 31 januari 1496 (Bergenroth, *Calendar*, 80 en 87, nr. 121 en 126).

⁸² De Puebla aan Ferdinand en Isabella, 13 juni 1496 (Bergenroth, *Calendar*, 103, nr. 136).

⁸³ Currin, 'Henry VII, France and the Holy League', 535-537.

⁸⁴ De matrimonio primogenis regis cum infante Castella, 1496 (Thomas Rymer ed., *Foedera, conventiones, littera et cuiuscumque generis acta publica inter reges Angliae VI/IV* (Londen 1741) 106-108); koningin Isabella aan De Puebla, 22 augustus 1496 (Bergenroth, *Calendar*, 120, nr. 155) en Currin, 'Henry VII, France and the Holy League,' 541.

⁸⁵ Macdougall, *James IV*, 127 en 249; Maria Perry, *Sisters to the king. The tumultuous lives of Henry VIII's sisters - Margaretha of Scotland and Mary of France* (Londen 1998) 10.

*foundation in joint obligation, treaties can be neither made nor maintained.*⁸⁶ Het is niet volledig duidelijk waar het gebruik van het huwelijk als expressie van de wederzijdse verplichtingen vandaan komt. Robin Fox presenteert een plausibele suggestie in *Kinship and marriage: an anthropological perspective* (1967), hoewel hij hier geen bewijs voor levert. Volgens Fox gingen primitieve stammen tribale exogamie steeds meer associëren met algemene allianties, omdat deze groepen afhankelijk van elkaar waren voor huwelijkspartners, zonder wie geen van hen had kunnen overleven. De dynastieke huwelijken van Europese vorsten zouden een voortzetting zijn van deze praktijk.⁸⁷

Hoe dan ook, geschenk-uitwisseling was een wezenlijk onderdeel van het laat-middeleeuwse en vroegmoderne patronage-systeem, dat de toenmalige politiek grotendeels beheerste. Met patronage wordt een ongelijke relatie geïmpliceerd tussen een *patronus* en zijn cliënten. Barrow onderscheidt echter een tweede vorm, waarbij de partijen in een dergelijke relatie van gelijke rang zijn. In dat geval wordt door de gever superioriteit ontleend aan de verplichting van de ontvanger de gever te compenseren. Wanneer aan deze verplichting is voldaan, wisselen de partijen van rol. De ontvanger stond steeds in de schuld bij de gever, als gevolg waarvan de gever het gedrag van de ontvanger kon manipuleren op grond van gunsten uit het verleden, diens verlangen naar toekomstige gunsten en de dreiging de onderlinge band te verbreken.⁸⁸

Het uitwisselen van geschenken rondom het huwelijk leek dus aan de oppervlakte wel vrijwillig en onbaatzuchtig, maar niets was minder waar. Geritualiseerde geschenk-uitwisseling schijnt ons vreemd toe, omdat dit fenomeen grotendeels verdwenen is uit de westerse samenlevingen. Toch zijn er nog overblijfselen, Sharon Kettering haalt bijvoorbeeld het model van het sturen van kerstkaarten van de antropoloog Claude Lévi-Strauss aan. De kwantiteit en de kwaliteit van de kaarten die worden verstuurd en ontvangen, en ritueel tentoon worden gesteld op een zichtbare plaats in het huis, vormen het bewijs van de omvang van iemands sociale relaties en de mate van diens sociale prestige. Als de ontvanger deze relaties wil onderhouden en het volgende jaar opnieuw een kaart wil ontvangen, moet hij eigen kaarten versturen aan degenen van wie hij een

⁸⁶ Fichtner, 'Dynastic marriage', 250.

⁸⁷ Robin Fox, *Kinship and marriage: an anthropological perspective* (Cambridge 1967) 176-179.

⁸⁸ Barrow, "'The Kyng sent to the Qwene,'" 69 en Sharon Kettering, 'Gift-giving and patronage in early modern France', *French history* 2/2 (1988) 131-151, aldaar 147.

kaart ontving. Op min of meer vergelijkbare wijze was geschenk-uitwisseling een belangrijk gedragstype onder de adel in laatmiddeleeuws en vroegmodern Europa.⁸⁹

Zoals in de inleiding uiteengezet, creëerde de onderlinge verplichtingen van geschenk-uitwisseling een persoonlijke band waarin loyaliteit was gebaseerd op wederzijdse belangen. Kettering zegt hierover:

*'Reciprocity over time created a personal bond between giver and recipient: at any given moment one participant had the obligation to give and the other the expectation of receiving. Their roles then reversed in a never-ending exchange to create an enduring personal relationship.'*⁹⁰

Men ging een relatie aan met de ander omdat deze iets te bieden had wat op dat moment, of op de lange termijn, voordelig was. Geschenk-uitwisseling kleepte noodzakelijke, verplichte wederkerigheid verzachtend in door deze band emotioneler en affectiever voor te stellen dan hij was. Niets ging echter voor niets, wederzijdse diensten en geschenken moesten gecompenseerd worden zodat de relatie, waarin beide partijen hun eigen dynastieke belangen nastreefden, zou voortduren. Het falen de ander naar diens tevredenheid te compenseren, leidde dan ook vaak tot het verbreken van de relatie. Geschenk-uitwisseling had zodoende een verplicht karakter en was gebaseerd op eigenbelang.⁹¹

Het proces van wederzijdse uitwisseling is duidelijk aanwijsbaar in de huwelijkscontracten van Arthur en Katherine en Jacobus en Margaretha.⁹² Uit de contracten volgt dat de vader van de bruid zijn dochter een bruidsschat meegaf waar haar echtgenoot of de familie van haar echtgenoot gebruik van kon maken. Bij Katherine kwam deze bruidsschat neer op 200.000 escudo's, waarvan de eerste helft binnen tien dagen voor of na de bruiloft moest worden betaald en de andere helft binnen twee jaar daarna. Een deel daarvan zou worden betaald in juwelen, ornamenten en serviesgoed. Margaretha bracht een bruidsschat van 30.000 gouden Engelse nobelen met zich mee, die Hendrik VII in drie jaarlijkse termijnen van 10.000 zou afbetalen, te beginnen op de

⁸⁹ Kettering, 'Gift-giving', 131.

⁹⁰ Ibidem, 145.

⁹¹ Ibidem, 132.

⁹² De inhoud van deze huwelijkscontracten wordt schematisch weergegeven in appendix B: Huwelijkscontract van Arthur Tudor en Katherine van Aragon & appendix C: Huwelijkscontract van Jacobus IV van Schotland en Margaretha Tudor.

huwelijksdag. De persoon van de bruid, de kosten van haar reis tot aan de grens van het gebied van haar echtgenoot of diens familie en een passende garderobe voor het meisje behoorden eveneens tot de geschenken die de vader van de bruid vergaf.

De bruidegom schonk zijn vrouw zodra zij getrouwd waren een huwelijksgift, bestaande uit landerijen en bezittingen om haar tijdens haar leven te onderhouden. Jacobus zou er zorg voor dragen dat Margaretha huizen, landerijen en heerlijkheden zou krijgen die jaarlijks tenminste 6.000 Schotse kronen opbrachten om volgens haar stand te kunnen leven. Ook betaalde Jacobus haar levensonderhoud en personeel. Hij zou haar jaarlijks een toelage van 1.000 Schotse kronen geven, de helft met Pasen en de helft met Sint Michaël, om te besteden waaraan zij maar wilde. De Schotten moesten Margaretha daarnaast een gevolg van 24 Engelse hovelingen toestaan, dat zou worden aangevuld met hovelingen van Schotse origine. Katherine zou na haar trouwen voor de rest van haar leven jaarlijks een derde van de inkomsten van de hertogdommen Wales, Cornwall en Chester ontvangen als huwelijksgift. Wanneer zij koningin van Engeland zou worden, zou zij een hogere huwelijksgift krijgen, net als andere koninginnen voor haar. In aanvulling op deze huwelijksgift ontving Margaretha van Jacobus een *morrowing gift*, als vergelding voor het geschenk van haar maagdelijkheid, in de morgen na de consummatie van haar huwelijk. Het heerschap Kilmarnock zou haar toebehoren voor de rest van haar leven.⁹³ Dit was een vrij algemeen gebruik, dat Fichtner in de Duitse traditie terugvindt als de *Morgengabe*.⁹⁴ Bij Arthur en Katherine vinden we deze zogenaamde morgengave niet direct terug, maar het is zeer waarschijnlijk dat Katherine een soortgelijk geschenk ontving. In beide huwelijkscontracten is er bovendien niet expliciet sprake van een weduwgoed, waar een echtgenote van kon leven als haar man overleden was. Een verklaring hiervoor ligt misschien in de notie dat beide prinsessen hun huwelijksgift ongeschonden behielden na de dood van hun echtgenoot, waar het weduwgoed de huwelijksgift meestal verving.

Het geven en accepteren van giften schiep verplichtingen tussen beide partijen. Dit systeem van geschenk-uitwisseling wordt in tabel 1 geïllustreerd naar het voorbeeld van Fichtner, in haar eerdergenoemde artikel 'Dynastic marriage in sixteenth-century Habsburg diplomacy and statecraft: an interdisciplinary approach' op pagina 252.

⁹³ K.M. Brown e.a. ed., *Records of the Parliament of Scotland to 1707* (St. Andrews 2007-2014) A1504/3/147 <www.rps.ac.uk/mss/A1504/3/147>.

⁹⁴ Fichtner, 'Dynastic marriage', 251.

Tabel 1.

Het patroon van gift, wedergift en wederkerige wedergift in het huwelijkscontracten van Arthur en Katherine en Jacobus en Margaretha <i>a = vader van de bruid</i> <i>b = bruid</i> <i>c = bruidegom*</i>					
	<i>Personeel</i>		<i>Dynastiek</i>		
<i>Gift</i>	<i>c -> b</i> huwelijks- gift	<i>a -> c</i> kosten reis bruid tot aan de grens	<i>b -> c</i> potentiële erfgenamen	<i>a -> b</i> bruidsschat	<i>a -> c</i> bruid
<i>Wedergift</i>	<i>b -> c</i> maagde- lijkheid	<i>c -> a</i> kosten reis bruid vanaf de grens	<i>c -> b</i> weduwgoed (in deze gevallen: behoud huwelijksgift)	<i>b -> a</i> opgave erfrechten dynastiek bezit	<i>c -> a</i> bevestiging opgave erfrecht bruid
<i>Weder- kerige wedergift</i>	<i>c -> b</i> 'morrowing gift'	<i>N.v.t.</i>	<i>b -> c</i> bevestiging dat weduwgoed en huwelijksgift terugkeren naar de kroon bij overlijden	<i>a -> b</i> blijvend successierecht	<i>a -> c</i> successierecht <i>jure uxoris</i>

* In het geval van Arthur was Hendrik VII als het familiehoofd verantwoordelijk voor de afspraken in het huwelijkscontract.

Een snelle blik op het bovenstaande schema geeft al snel de indruk dat het huwelijk de bruidegom en diens familie veel meer kostte. Afhankelijk van het aantal levensjaren van de bruid, konden de landerijen en inkomsten die door haar echtgenoot aan haar werden toegewezen in de huwelijksgift en het weduwgoed, namelijk behoorlijk grote sommen geld opleveren. In zekere zin kan de relatie die hieruit voortvloeit echter worden gezien als een investering van de kant van de bruidegom en zijn familie. Volgens de theorie van de geschenk-uitwisseling bracht een geschenk immers altijd de kans op een wedergift, die van gelijke of grotere waarde zou zijn dan het oorspronkelijk geschenk. De wedergiften waar hier op bedoeld wordt, bestonden evenwel alleen in potentie. Als het lot een echtgenoot welgezind was, zou zijn bruid deze potentie omzetten in realiteit en zijn dynastie voorzien van toekomstige erfgenamen. Dit was een gift die niet in waarde kon worden uitgedrukt in de dynastieke wereld van vroegmodern Europa, waar heerschappij een uitgesproken erfelijk karakter had. Mocht een echtgenoot echter dubbel fortuinlijk zijn en de mannelijke lijn van de dynastie van zijn echtgenote stierf uit, dan had hij via haar een claim op haar vaders erfgoed en diens ambt.⁹⁵

⁹⁵ Fichtner concludeert hetzelfde in de Duitse dynastieke huwelijksstraditie, zie eadem, 'Dynastic marriage', 254-256.

Dynastiek gezien zat er achter de overeenkomsten in het huwelijkscontract eveneens een patroon, namelijk de poging de circulatie van rijkdom, bezit en macht te beperken naar een zo klein mogelijke schaal.⁹⁶ Het huwelijk werd bijvoorbeeld onder andere gebruikt om grenzen te stellen aan het erfrecht van de familieleden. Op die wijze zou het familiebezit intact blijven en zouden geen delen van het erfgoed verloren gaan aan een andere dynastie. Margaretha en Katherine werden door hun vaders verplicht hun erfrecht op landgoederen en bezittingen van hun dynastie op te geven. Met het huwelijkscontract werden ook de toekomstige schoonzons formeel verplicht deze afzweering van hun rechten te accepteren. Wel behielden beide vrouwen hun successierecht op de politieke ambten die hun ouders bekleedden, en konden zij opvolgen wanneer alle nabije mannelijke familieleden waren overleden.⁹⁷

Er werden ook afspraken gemaakt voor het geval dat Katherine en Margaretha als weduwe zouden achterblijven. De onderhandelaars aan de kant van de bruiden wilden de verzekering dat zij onderhouden zouden worden overeenkomstig hun status. De onderhandelaars aan de kant van de echtgenoten wilden de verzekering dat de landerijen en inkomsten die onontbeerlijk waren om aan deze eis te voldoen, niet verder verspreid zouden worden dan noodzakelijk. In de zin van een weduwgoed zouden Katherine en Margaretha hun huwelijksgift, bestaande uit landerijen, kastelen en andere rechten die verbonden waren met het erfgoed van hun echtgenoot, ook behouden in de jaren dat zij hun man eventueel zouden overleven. De landelijke en onroerende bezittingen die Katherine en Margaretha kregen als hun huwelijksgift/weduwgoed zouden bij hun eigen overlijden evenwel terugkeren naar de dynastie van hun echtgenoot. Door middel van deze clause was men gewapend tegen eventuele vervreemding van het dynastiek bezit. In zekere zin zouden we dus kunnen zeggen dat de huwelijksgift min of meer in bruikleen werd gehouden.⁹⁸

In de late middeleeuwen en de vroegmoderne tijd was status gebaseerd op landelijk bezit. De meeste inkomsten in de rurale samenlevingen van deze tijd waren ook afkomstig uit landerijen. We zien dan ook dat een verhoging van status automatisch meer

⁹⁶ Fichtner, 'Dynastic marriage', 264.

⁹⁷ Zie Bevan, *Henry VII*, 83 en appendix B, artikel 8. Het woord 'dower' kan hier worden opgevat als weduwgoed, maar moet waarschijnlijk als huwelijksgift worden aangemerkt aangezien Katherine de gebieden op haar trouwdag, 14 november 1501 al kreeg toebedeeld, zie: Schenking van de huwelijksgift door Arthur, prins van Wales, aan prinses Katherine, 14-20 november 1501 (Bergenroth, *Calendar*, 263, nr. 308).

⁹⁸ Zie appendix B, artikel 6 en 7 & appendix C, artikel 5 en 6.

landelijk bezit met zich meebracht. Katherine kreeg na haar huwelijk de status van kroonprinses, maar wanneer Arthur koning zou worden, zou haar rang worden verhoogd naar die van koningin. In het huwelijkscontract was daarom opgenomen dat haar huwelijksgift in dit geval zou worden uitgebreid. Voor Margaretha, die na haar trouwen meteen koningin zou worden en dus geen hogere status kon krijgen, veranderde er niets aan haar huwelijksgift.⁹⁹

Het huwelijk en de politieke contracten

Met het dynastieke huwelijk werd dus de eerste aanzet gegeven tot een voortdurende relatie van wederkerigheid, die de basis vormde van de politieke contracten die met de huwelijken gepaard gingen. Beide partijen trachtten hun belangen met deze contracten te waarborgen en kwamen door middel van uitgebreide onderhandelingen tot compromissen in afspraken die over en weer zouden gelden. Het was een voortdurende wisselwerking waaraan de cirkel van gift, wedergift en wederkerige wedergift ten grondslag lag.

Wel waren de politieke verdragen waar het hier om gaat als gevolg van de verschillende dynastieke belangen en de verschillende geschiedenis tussen de landen, in de kern verschillend. Op 10 juli 1499 tekende Hendrik een alliantie met Ferdinand en Isabella, die samen zou gaan met het huwelijk van Arthur en Katherine.¹⁰⁰ Het Anglo-Spaanse verbond stond in het kader van vriendschap en samenwerking, vanaf dat moment tot in eeuwigheid. Ook het vredesverdrag met Schotland, dat in 1502 tot stand kwam, bevatte de clausule van eeuwigheidsduur.¹⁰¹ De verbintenis tussen Margaretha en Jacobus werd echter in zowel het huwelijkscontract als in het vredesverdrag voorgesteld als de aanzet van vrede tussen twee voormalige vijanden:

'(...) Het belangrijkste wordt gevonden, en nieuw leven ingeblazen, en gevoed in de zoetste zaken, daarom is het huwelijk een goed huwelijk, waaruit liefde, welwillendheid en de affiniteit van het bloedverwantschap voortkomen, de bases en de fundamenten van de sterkste staat

⁹⁹ Zie appendix B, artikel 7.

¹⁰⁰ Verdrag van Hendrik VII met Ferdinand en Isabella, 10 juli 1499 (Bergenroth, *Calendar*, 210-212, nr. 244). De inhoud van deze alliantie is te vinden in appendix D: Anglo-Spaanse alliantie, gepaard gaand met het huwelijk van Arthur en Katherine.

¹⁰¹ De inhoud van dit verdrag is te vinden in appendix E: Anglo-Schots vredesverdrag, gepaard gaand met huwelijk van Jacobus IV en Margaretha.

*van vrede en eendracht tussen koningen en prinsen die zeker en vastbesloten zijn van billijkheid.*¹⁰²

Het verschillende karakter van de politieke verdragen deed ook de symbolische functie van Katherine en Margaretha sterk uiteenlopen. Katherine vertegenwoordigde een prestigieuze verbintenis. Met haar komst naar Engeland en haar huwelijk met Arthur zou ze het aanzien van de Tudor-dynastie vergroten, door symbool te staan voor de rechtmatigheid van het Tudor-koningschap dat door Spanje werd erkend en een infanta waardig werd geacht. Hendrik VII maakte extravagante plannen voor Katherines verwelcoming, hij was vastbesloten de grandeur van zijn dynastie te onderstrepen met deze eerste belangrijke staatsaangelegenheid sinds zijn kroning, die daarom buitensporig gevierd moest worden. Zo buitensporig, dat Isabella, zodra ze hoorde van Hendriks plannen, een snelle brief schreef waarin ze vertelde dat zij en Ferdinand het op prijs zouden stellen als de uitgaven gematigd bleven. Ze wilden niet dat hun dochter de oorzaak was van enig verlies voor Engeland. Vermoedelijk maakte Isabella zich zorgen om de verwachtingen die Hendrik zou hebben omtrent een eventuele tegenprestatie. Het mocht niet baten, Hendrik had zijn nieuwe dynastie te bewijzen en gaf in maart 1501 alleen al 14.000 pond uit aan juwelen voor de bruiloft en de stad Londen spaarde eveneens geen kosten voor een groots onthaal van de Spaanse prinses. Timmerlieden bouwden een groot platform buiten St. Paul's Cathedral zodat de menigte het jonge stel hun geloften kon zien uitwisselen.¹⁰³

Het Anglo-Schotse huwelijk had als gevolg van het verleden tussen beide landen een duidelijk ander karakter. Margaretha was afkomstig uit het land dat de oudste Schotse vijand vormde en werd daarom gezien als de overbrengster van de vrede tussen de twee landen. Ze was zowel de drager van het geschenk als het grootste geschenk zelf, omdat zij een integraal onderdeel was van een politieke handeling en tegelijkertijd het middel was waarmee de dynastie aan welke ze werd gegeven moest worden voortgezet. Het huwelijk

¹⁰² *Indentura tractatus de matrimonio regis Scotorum cum Margareta primogenita regis & Indentura pro pace et amicitia, inter reges supradittos, 1502 (Rymer ed., Foedera, 165 en 168) eigen vertaling. '(...) maxime reperitur, atque in hiis suavissime resocillatur et nutritur, matrimonium igitur et conjugale bonum, unde amor et benevolentia, affinitas et sanguinis necessitudo procedunt, bases et fundamenta firmissima pacis et concordiae inter reges et principes esse certissimum judicavimus.'*

¹⁰³ Koningin Isabella aan De Puebla, 23 maart 1501 (Bergenroth, *Calendar*, 253, nr. 293) en Weir, *The six wives*, 24.

tussen Jacobus IV en Margaretha moest voor iedereen het zichtbare begin vormen van de veranderde relatie tussen de oude vijanden Schotland en Engeland.¹⁰⁴

Hoewel de symbolische functie van Margaretha en Katherine verschilde naar aanleiding van de politieke kern van hun huwelijkscontracten, hadden beide prinsessen op het dynastieke vlak wel te maken met dezelfde grote verwachtingen omtrent hun belangrijkste taak als (toekomstig) koningin: een mannelijke erfgenaam ter wereld brengen. Deze verwachting werd zeer duidelijk uitgedragen tijdens hun blijde inkomsten in respectievelijk Londen en Edinburgh. In de schouwspelen in Edinburgh bijvoorbeeld werd Margaretha herhaaldelijk voorgesteld als de Maagd Maria. De jonge Tudor-prinses zou de redder van de Schotse monarchie voortbrengen, zoals Maria's zoon de redder van de wereld was. Bij een vertoning in Londen werd Katherine eraan herinnerd dat haar belangrijkste taak lag in het voortbrengen van kinderen, de reden dat God het mensdom de capaciteiten voor lust en begeerte had gegeven. Later sprak 'God' zelf tegen haar met de woorden *'Blessed be the fruit of your belly; your substance and fruits I shall increase and multiply.'*¹⁰⁵

Verwachtingen

Geschenk-uitwisseling moet niet worden verward met omkoperij. Beide methodes draaiden om de mythe van de vrijwillige, onbaatzuchtige gift om het eigenbelang te verdoezelen en het gedrag van de ander te beïnvloeden voor eigen gewin. Er waren echter een aantal belangrijke verschillen tussen geschenk-uitwisseling en omkoperij. Zo beïnvloedde de eerste het gedrag van beide partijen door een voortdurende persoonlijke relatie, die werd beheerst door de regels van hoffelijkheid. Omkoperij was een eenmalige uitwisseling met een specifiek doel. De verwachte dienst en het smeergeld waren expliciet afgesproken en hoffelijkheid was geen vereiste. Er werd geen band opgebouwd, omdat er geen verdergaande wederkerigheid werd verwacht. Bij geschenk-uitwisseling waren de voorwaarden en de condities niet expliciet aangegeven. Er stond bijvoorbeeld in de huwelijkscontracten of in de politieke verdragen van Arthur en Jacobus wel wat de betreffende partijen van elkaar mocht verwachten, maar op de directe uitwisseling bij het huwelijk na was het niet duidelijk of, wanneer en op welke wijze men elkaar van dienst moest zijn in de toekomst. Wel kon herhaalde omkoperij op termijn leiden tot een relatie

¹⁰⁴ Chapman, *The sisters of Henry VIII*, 28-29, 33-34 en 39-43; Barrow, "The Kynge sent to the Qwene", 69 en 76 en Bevan, *Henry VII*, 58

¹⁰⁵ Weir, *The six wives*, 32 en Barrow, "The Kynge sent to the Qwene", 76

gebaseerd op geschenk-uitwisseling, met een verplicht, wederzijds en persoonlijk karakter.¹⁰⁶

Het is opvallend dat in zowel de alliantie als het vredesverdrag de afspraken volkomen wederzijds zijn, of een gelijkwaardige tegenprestatie een tegenprestatie verlangen. Het karakter van geschenk-uitwisseling komt daar duidelijk in naar voren. Er is moeite gedaan om een zeker evenwicht tot stand te brengen, waarin men de ander toegewijd is, maar waarin deze toewijding tegelijkertijd minimale kosten met zich meebrengt. Zowel Hendrik als Ferdinand hadden om geheel eigen redenen baat bij de afspraak uit artikel 1 van hun alliantie, namelijk, dat zij als bondgenoten verplicht waren elkaar te helpen in de verdediging van de huidige bezittingen, tegen wie dan ook.¹⁰⁷ Het laatste, 'tegen wie dan ook,' wordt verderop nauwkeuriger gespecificeerd in het belang van beide vorsten. In artikel 2 gaat het om de afspraak dat geen van beide bondgenoten de vijanden van de ander met raad en daad zal bijstaan in het geval dat deze vijanden van plan zijn de gebieden van de bondgenoot aan te vallen. In een dergelijke situatie waren de bondgenoten elkaar verplicht de ander te verdedigen met alle mogelijke middelen. Artikel 2 zal met name voor Ferdinand van belang zijn geweest, die ongetwijfeld Frankrijk voor ogen had wanneer er gesproken wordt over 'vijanden'. Een oorlog was echter een kostbare onderneming, en zodoende zou de bondgenoot die de hulp van de ander had ingeroepen, verplicht zijn de ander te compenseren voor de gemaakte kosten. Van onbaatzuchtigheid was dus geen sprake. Artikel 5 zal meer van toepassing zijn geweest op Hendriks situatie, die gedurende al zijn jaren op de Engelse troon te maken had pretendenten. Geen van de bondgenoten zou rebellen tegen de ander tolereren in hun gebied, noch hen begunstigen, noch hun onderdanen toestaan hen te begunstigen. De Spaanse bezittingen waren daarmee uitgesloten als schuil- en broedplaats van Engelse rebellen tegen de regering van Hendrik VII, want artikel 5 voorzag eveneens in een uitleveringsplicht.

Wellicht om eenzelfde contractbreuk als begin jaren 1490 te voorkomen, kwamen Hendrik en Ferdinand in artikel 6 overeen dat zij elkaar deelgenoot zouden maken van alle verdragen, allianties en bestanden die zij in de toekomst zouden sluiten met andere vorstendommen. Enkele andere artikelen betreffen alleen de onderlinge relatie tussen de beide landen. De wederzijdse handelsbelangen werden vertegenwoordigd in artikel 4, een overeenkomst die de onderdanen van beide vorsten vergaande handelingsvrijheden

¹⁰⁶ Kettering, 'Gift-giving', 147-148 en 151.

¹⁰⁷ Appendix D, artikel 1.

verschafft in het land van de andere vorst. Artikel 7, over het de verzekering van het juiste gedrag op zee, en artikel 10, over de juiste procedure in het geval van schipbreuk, kunnen als aanvullingen hierop worden gezien. Verder bevat zowel deze alliantie als het Anglo-Schotse vredesverdrag in respectievelijk artikel 8 (appendix C) en artikel 7 (appendix D) de clausule dat wanneer de onderdanen van een van de vorsten afbreuk doet aan het verdrag, het contract niet meteen tenietgedaan is. De vorst van de overtredende onderdanen is er verantwoordelijk voor dat er een schadeloosstelling zal volgen.

Net als bij de Anglo-Spaanse alliantie, wordt in het eerste artikel van het Anglo-Schotse vredesverdrag de strekking van het contract tussen beide landen weergegeven. Het betreft hier een belofte dat er geen oorlog op land, zee of zoet water zal worden gevoerd tegen de andere vorst en diens erfgenamen en dat geen van de partijen een land zal steunen dat van plan is de andere vorst of diens erfgenamen aan te vallen. Voor Hendrik VII noodzakelijk in het kader van de veiligheid, voor Jacobus vanwege zijn schaarse middelen. Eén van de andere motieven die Hendrik VII had voor het aangaan van de relatie met Schotland komt terug in artikel 2, dat overeenkomt met artikel 5 uit de Anglo-Spaanse alliantie.¹⁰⁸ Het gaat hier om de afspraak dat rebellen tegen Hendrik ofwel Jacobus door de andere vorst niet zullen worden geherbergd en gesteund en dat beide vorsten hun onderdanen ook niet zullen toestaan dit te doen. Zo wilde Hendrik voorkomen ooit nog in eenzelfde bedreigende situatie als met Warbeck terecht te komen. In artikel 5 is afgerekend met de discutabele positie van de stad Berwick, waarvan het eigendom door zowel de Engelse als de Schotse koning werd verondersteld het hunne te zijn.¹⁰⁹ Hier bevestigt Jacobus enerzijds dat de stad Hendrik toebehoort en dat hij de stad niet zal aanvallen of belegeren, Hendrik anderzijds belooft dat de stad niet zal worden gebruikt als uitvalsbasis voor een oorlog tegen Schotland. Beide vorsten deden dus daadwerkelijk hun best vroegere geschilpunten te neutraliseren en toekomstige conflicten te voorkomen en spraken in al hun afspraken eveneens voor hun erfgenamen. Zij zochten hiervoor zelfs pauselijke goedkeuring en bekrachtiging in de notie dat de vorst die het verdrag zou verbreken, zou worden geëxcommuniceerd.

De lange-termijnvisie van het dynastieke huwelijk blijkt uit artikel 8. Het dynastieke huwelijk vormde de aanzet van een wederkerige relatie, maar werd ook zo serieus genomen dat het de bedoeling was dat de afspraken en de contracten ook na de dood van een van de partners zouden voortduren. In artikel 8 wordt dus de indruk gewekt dat de

¹⁰⁸ Appendix D, artikel 5 en appendix E, artikel 2.

¹⁰⁹ Appendix E, artikel 5.

overeenkomst die werd bereikt met een dynastiek huwelijk en het daarmee gepaard gaande politieke verdrag van zodanige betekenis zijn, dat ze zelfs zonder de originele betrokkenen nog in stand blijven.

Twee artikelen trekken bijzonder de aandacht in dit vredesverdrag. Ten eerste artikel 4, dat de indruk wekt van een wederzijds defensie-pact, terwijl het hier gaat om een vredesverdrag tussen twee voormalige vijanden. Naast de belofte dat ze elkaar niet aanvallen, beloven Engeland en Schotland elkaar in artikel 4 ook te verdedigen tegen andere vijanden. Dit wijst op vergaande coöperatie en lijkt een afspraak die beter past bij een bondgenootschap als dat van Engeland en Spanje, in plaats van bij het vrij afstandelijke verdrag tussen Engeland en Schotland. Er is namelijk geen enkele notie van vrij verkeer tussen deze landen, volgens artikel 3 worden alle bestaande vrijgeleiden zelfs ingetrokken. Er was dus wel vrede in de zin dat men elkaar niet aanviel en zou provoceren, maar onderdanen konden zich niet op veilige en rechtsgeldige wijze zonder vrijgeleide in het land van de andere vorst bewegen. Het tweede artikel dat opvalt betreft artikel 6, waarin is opgetekend dat Hendrik VII en Jacobus IV hun eigen bondgenoten mochten verdedigen, ook als de andere vorst in oorlog was met deze bondgenoot. Hier spelen de belangen van beide vorsten een rol, maar met name die van Jacobus IV, die niet bereid was lucratieve en prestigieuze allianties op te geven in ruil voor de connectie met Engeland. Dit artikel lijkt echter een grond voor conflict, want hoewel er nu dus vrij vergaande verplichtingen naar elkaar toe golden, bestond de mogelijkheid elkaar in zekere zin tegen te werken onder het mom van de verdediging van een bondgenoot. Wanneer beide landen verschillende partijen steunden, konden hun belangen scherp tegenover elkaar komen te staan en zouden hun legers technisch gezien op buitenlands grondgebied tot een direct treffen kunnen komen. De inhoud van artikel 6 doet daarom vreemd aan in een vredesverdrag.

Conclusie

Uit dit hoofdstuk blijkt dat zowel de huwelijken van Arthur en Jacobus IV als de met deze dynastieke huwelijken gepaard gaande verdragen werden gemodelleerd rond de dynastieke belangen van de betrokken vorsten en de bestaande politieke situatie tussen de twee landen die een relatie met elkaar aangaan. Dat leidde tot grote verschillen in de kern van de twee politieke verdragen die versterkt moesten worden met de twee dynastieke huwelijken. De verschillende betekenis die de huwelijken daarmee kregen werd duidelijk uitgedragen in de tekst van het huwelijkscontract en in de symboliek omtrent de huwelijksvoltrekking.

Intensieve onderhandelingen betroffen twee belangrijke dynastieke motieven. De families van de bruiden maakten zich zorgen om het onderhoud van deze vrouwen al naar gelang hun status voor de rest van hun leven. Tegelijkertijd vinden we achter de onderhandelingen tussen beide families een basaal dynastiek patroon, namelijk de poging de circulatie van rijkdom, bezit en macht te beperken naar een zo klein mogelijke schaal. Er werd dan ook veel moeite gedaan duidelijk afspraken te maken over de erfrechten en de toekomst van het bezit van de twee dynastieën.

De politieke contracten waren gebaseerd op een wederkerige relatie. Om zo'n relatie te stimuleren, legde men met de aanvang van het dynastieke huwelijk een gemeenschappelijke basis, in de vorm van een evenwichtige geschenk-uitwisseling. In het huwelijkscontract werd vrij expliciet weergegeven wat men elkaar verplicht was en wat men van elkaar mocht verwachten. De familiebanden die door middel van het huwelijk werden geschapen, moesten de relatie een emotionele en affectieve noot geven. Dit is vooral terug te zien in de artikelen die wijzen op de eeuwigde duur van de bijbehorende politieke contracten. Echter, er is ook sprake van een vreemde tegenstelling tussen de huwelijkscontracten enerzijds en de politieke contracten anderzijds. In de laatstgenoemde werden namelijk weinig concrete afspraken worden gemaakt over de invulling, omvang en vorm van de uitwisseling. Uit de artikelen uit beide verdragen kan niet specifiek worden afgeleid wat er in het kader van geschenk-uitwisseling van de verschillende partijen mochten worden verwacht. De artikelen schiepen brede kaders, maar de invulling hiervan was aan de vorst zelf. De politieke realiteit die volgde op het sluiten van de verschillende contracten laat daarom veel ruimte voor de individuele spelers hun eigen pad te kiezen met betrekking tot geschenk-uitwisseling. Omdat er weinig concrete afspraken worden gemaakt tussen de deelnemers lijkt geschenk-uitwisseling op zichzelf daarom geen sterke basis voor het scheppen van een langdurige, stabiele politieke relatie.

Hoofdstuk 3

De huwelijksjaren

Uit de voorgaande hoofdstukken bleek dat dynastieke huwelijken gepaard gingen met grote verschillen in de motieven en dynastieke belangen van de verschillende vorsten, als gevolg waarvan ook het karakter van een dynastieke verbintenis sterk kon verschillen. Het proces van geschenk-uitwisseling moest dus in zeer uiteenlopende situaties leiden tot een evenwichtige politieke relatie. In dit hoofdstuk zal dan ook aandacht worden besteed aan de huwelijksjaren, om te bekijken of geschenk-uitwisseling hierin een doorslaggevende rol speelde of dat de verklaring voor het falen of slagen van een dergelijke relatie ergens anders aan moet worden toegeschreven.

Evenwichtigheid in een relatie gebaseerd op geschenk-uitwisseling was moeilijk te onderhouden. Maanden, zelfs jaren, konden voorbijgaan tussen een gedane dienst en de compensatie daarvoor. Bovendien was het moeilijk de waarde van de verschillende diensten tegen elkaar af te wegen. Wat de een tevreden stelde, hoefde de andere partij nog geen genoegdoening te geven. Dergelijke relaties braken daarom niet zelden onder de druk die daarop kwam te staan. De band werd verbroken wanneer de balans te zeer verstoord was voor een van de betrokken partijen. Om voort te duren, moest de uitwisseling voldoende bevredigend zijn voor beide partijen. Een falen in de wederkerigheid was een belangrijke reden om de band te verbreken.¹¹⁰

Navolging van de afspraken

Hendrik VII en Jacobus IV kwamen de wederzijdse verplichtingen, zoals weergegeven in het huwelijkscontract, stipt na. Hendriks punctualiteit en Jacobus' plichtsgevoel naar Margaretha laten zien dat de koningen het duur gekochte vredesverdrag aanvankelijk een succes wilden maken. De eerste termijn van Margaretha's bruidsschat werd op 10 augustus 1503, twee dagen na de bruiloft, afbetaald. De tweede betaling werd op 28 juli 1504 in Coldingham voldaan en de derde op 13 augustus 1505.¹¹¹ Op 13 maart 1504 bevestigde Jacobus voor het Schotse parlement welke bezittingen Margaretha in Schotland zou houden tot aan haar dood. De waarde hiervan was overeengekomen in het huwelijkscontract en de gift moest voor 1 juli 1503 zijn vergeven. Aan de voorwaarden was

¹¹⁰ Kettering, 'Gift-giving', 143.

¹¹¹ Macdougall, *James IV*, 155 en Jacobus IV, *The letters of James the fourth, 1505-1513*, R.L. Mackie ed. (Edinburgh 1953) 13, nr. 16.

toegevoegd dat de gift ook binnen bepaalde tijd moest worden geratificeerd voor het parlement. Margaretha mocht voortaan het woud van Ettrick, de toren van Newark, het graafschap March, de heerlijkheden van Dunbar, Cockburnspath, Linlithgowshire, Stirlingshire, Menteith, Doune en Methven, het kasteel van Dunbar, Stirling en Doune en de paleizen van Methven en Linlithgow de hare noemen. De opbrengst van deze landen was van haar, evenals het recht daar mensen te benoemen voor diverse ambten. Ook bevestigde Jacobus hier dat het heerschap Kilmarnock, als huwelijksge Geschenk aan Margaretha gegeven op de morgen na de consummatie van hun huwelijk, haar toe zou behoren voor de rest van haar leven.¹¹² Naar goed gebruik van de Schotse koningen had Jacobus IV Margaretha in de morgen na hun huwelijk namelijk een ‘morrowing gift’ gegeven, als vergelding voor het geschenk van haar maagdelijkheid.¹¹³

Voor Katherine zou alles heel anders verlopen. Op 14 november 1501 trouwde zij met Arthur en op dezelfde dag kreeg ze haar huwelijksgift toebedeeld, waarmee zij haar leven lang recht had op een derde van de inkomsten uit Wales, Chester en Cornwall.¹¹⁴ Kort na de huwelijksvoltrekking werd ook de helft van de bruidsschat betaald, zoals eveneens was afgesproken in het huwelijkscontract.¹¹⁵ Toen sloeg het noodlot toe: Arthur liet op 2 april 1502, na een kort ziekbed, vroegtijdig het leven. Geen van de bondgenoten wilde de alliantie laten varen, beide partijen zagen de beste oplossing in een verbintenis tussen Katherine en Hendrik VII's jongere zoon Hendrik. Voor Hendrik VII betekende het dat hij de tweede betaling van Katherines bruidsschat nog zou ontvangen, voor Ferdinand en Isabella dat hun dochter zou worden onderhouden en alsnog koningin van Engeland zou worden.¹¹⁶ Om een mogelijk Anglo-Frans verbond te voorkomen en zich te verzekeren van de blijvende steun van Engeland, namen Ferdinand en Isabella dan ook meteen het initiatief te onderhandelen over een huwelijk tussen Katherine en de nieuwe Engelse kroonprins. Op 23 juni 1503 tekende Hendrik VII het verlovingscontract en twee dagen later werden Katherine en Hendrik formeel verloofd. In dit contract lag onder andere

¹¹² K.M. Brown e.a. ed., *Records of the Parliament of Scotland to 1707* (St. Andrews 2007-2014) A1504/3/147 <www.rps.ac.uk/mss/A1504/3/147>.

¹¹³ Perry, *Sisters to the king*, 44.

¹¹⁴ Schenking van de huwelijksgift door Arthur, prins van Wales, aan prinses Katherine, 14-20 november 1501 (Bergenroth, *Calendar*, 263, nr. 308).

¹¹⁵ Bevestiging ontvangst van de eerste betaling van de bruidsschat door Hendrik VII en Arthur, prins van Wales, 28 november 1501 (Bergenroth, *Calendar*, 264, nr. 310).

¹¹⁶ Ferdinand en Isabella aan Ferdinand, hertog van Estrada, 16 juni 1502 (Bergenroth, *Calendar*, 270-271 nr. 325).

besloten dat Katherine in afwachting van haar tweede huwelijk haar rechten op haar huwelijksgift, dat zoals in hoofdstuk 2 we zagen, eveneens functioneerde als haar weduwgoed, zou laten varen.¹¹⁷ Daarmee had zij geen eigen inkomsten meer en dit zou nog grote gevolgen hebben. Ondanks Arthurs dood bleef Katherine evenwel een Spaans geschenk aan Engeland en ging de relatie tussen beide landen, gebaseerd op uitwisseling van giften, op dezelfde voet verder. Zodoende was Hendrik VII als wedergift verplicht Katherine, als de weduwe van zijn oudste zoon en de toekomstige bruid van zijn jongste zoon, te onderhouden, ook al was de verbintenis met zijn oudste zoon verbroken en lag het huwelijk met zijn jongere zoon nog in de toekomst. In de eerste jaren van haar weduwschap ontving Katherine daarom de niet onaanzienlijke maandelijkse toelage van 100 pond, waarmee zij haar grotendeels Spaanse huishouden in Durham House kon onderhouden.¹¹⁸

Veranderingen in de dynastieke belangen

Het verloop van de Europese politieke geschiedenis rond 1500 kenmerkte zich volgens Fagel door het ontbreken van een duidelijke richting en een voorspelbare afloop. Het was een wereld waarin een sterfgeval de politiek op zijn kop kon zetten en waarin huwelijksallianties en daarmee gepaard gaande politieke verdragen regelmatig werden verbroken.¹¹⁹ Dit had ongetwijfeld te maken met de relatie tussen vroegmoderne vorstendommen, die strikt gesproken een relatie was tussen dynastieke heersers, en de kwetsbaarheid van de dynastieke politiek.¹²⁰ Richard Mackenney zegt hier het volgende over:

‘For those who governed, the interest of the family were all important. The word “dynasty,” which denotes a succession of rulers of the same family, could in itself mean “sovereignty” or “power.” Indeed, the survival or extinction of the dynasty was the difference between peace and war, and the accidents of inheritance shaped the power blocs of Europe.’¹²¹

¹¹⁷ Verdrag van Ferdinand en Isabella met Hendrik VII, 23 juni 1503 (Bergeneroth, *Calendar*, 306-308, nr. 364).

¹¹⁸ Mattingly, *Catherine of Aragon*, 52 en 60-61 en Chrimes, *Henry VII*, 285-287 en 295.

¹¹⁹ Fagel, ‘De wereld van Filips de Schone’, 67.

¹²⁰ David Potter, ‘Foreign policy’ in: Diarmaid MacCulloch ed., *The reign of Henry VIII. Politics, policy and piety* (New York 1995) 101-134, aldaar 101.

¹²¹ Richard Mackenney, *Sixteenth century Europe. Expansion and conflict* (New York 1993) 219.

Het overlijden van koningin Isabella op 26 november 1504 en de daaropvolgende rivaliteit van de Habsburgers en Ferdinand om Castilië illustreren het bovenstaande. Isabella's dood had grote gevolgen voor de machtsverhoudingen in Europa en voor Katherines waarde als bruid voor Hendrik VII's tweede zoon. Door het verdwijnen van diverse toekomstscenario's als gevolg van de vroegtijdige dood van diverse potentiële erfgenamen, was tweede dochter Johanna vanaf 1500 de erfgename van de Katholieke Koningen.¹²² Isabella regeerde Castilië in haar eigen recht en haar overlijden in 1504 bestempelde dus niet haar echtgenoot, maar haar dochter als haar opvolgster. Dit maakte voor Johanna's echtgenoot Filips van Bourgondië de weg vrij om in de naam van zijn vrouw de troon van het grootste koninkrijk op het Iberisch Schiereiland op te eisen. Daarmee zou Ferdinand, nadat hij dertig jaar lang de Spaanse dubbelmonarchie had bestuurd, stevig aan macht inboeten. Er brandde een machtsstrijd los tussen schoonzoon en schoonvader, al dan niet als gevolg van kwaadwillende personen die de beide vorsten tegen elkaar uitspeelden. De Habsburgers hadden de mogelijkheid hun invloed flink uit te breiden en werden daarmee een waardevolle partner voor Hendrik VII, die zich realiseerde dat hij nu niet langer een alliantie had met een machtige Spaanse unie, maar met het koninkrijk Aragon. De verbintenis tussen prins Hendrik en Katherine verloor daarmee een groot deel van het oorspronkelijke prestige, juist op een moment dat een krachtige bondgenoot opnieuw van uiterst belang was voor Hendrik VII. De Engelse koning zag de toekomst van zijn dynastie andermaal wankelen als gevolg van de dood van zijn oudste zoon in 1502 en het overlijden van zijn vrouw Elizabeth in 1503, na de geboorte van haar zevende kind, een meisje aan wie eveneens geen lang leven beschoren was. De koningin was nog maar net begraven toen een tweede huwelijk voor de Engelse koning al ter discussie stond. Het was onoverkomelijk dat de koning snel opnieuw moest trouwen en meer mannelijke nazaten moest verwekken, want het enige dat tussen de Tudor-regering

¹²² De Spaanse troonopvolger Johan van Asturië was zes maanden na zijn huwelijk in 1497 overleden waarbij hij zijn weduwe Margaretha van Oostenrijk zwanger achterliet. Een eventuele zoon zou de nieuwe erfgenaam zijn van de dubbelmonarchie, maar Margaretha beviel van een doodgeboren kindje. De opvolging ging daarmee naar de oudste dochter van de Katholieke Koningen, Isabella, die na de dood van haar eerste echtgenoot was hertrouwd met de nieuwe koning van Portugal, Manuel I. In 1498 stierf zij bij de bevalling van haar zoon Miguel, die tot zijn dood twee jaar later de erfgenaam van het gehele Iberisch Schiereiland was, uitgezonderd het kleine koninkrijk Navarra. Als gevolg van Miguels dood werd de tweede dochter van de Spaanse vorsten, Johanna, de nieuwe erfgename.

en een bloedige voortzetting van de Engelse burgeroorlog in stond was het leven van de 11-jarige Hendrik.¹²³

Een bijkomende factor in Hendrik VII's onvrede met het huwelijkscontract van zijn zoon was het besluit van de Raad van Castilië het handelsverdrag met Engeland, dat bij de verloving van prins Hendrik was opgesteld, op te schorten totdat Johanna en Filips waren gearriveerd en een beslissing hadden genomen over het Castilliaanse beleid. Als gevolg daarvan waren vele Engelse handelaren te gronde gericht teruggekeerd uit Spanje. De Anglo-Spaanse relatie kwam onder steeds meer druk te staan. Hendrik wist ook dat Katherines bruidsschat uit de Castilliaanse inkomsten betaald moest worden en betwijfelde of hij de tweede betaling ooit nog wel zou ontvangen gezien de nieuwe situatie op het Iberisch Schiereiland. In 1505 kwam er te Blois bovendien een alliantie tot stand tussen Frankrijk en Aragon tegen de Habsburgers, die gepaard ging met een huwelijk tussen Ferdinand en de nicht van Lodewijk XII, Germaine de Foix (1488-1538).¹²⁴ Hiermee kwam de positie van Filips de Schone in gevaar, die dit huwelijk dan ook trachtte te voorkomen. Mocht Germaine Ferdinand een zoon schenken, dan zou de Spaanse dubbelmonarchie definitief uit elkaar vallen en zouden de Aragonese landen vervallen aan de nieuwe erfgenaam. Daarbij raakte Filips door deze verbintenis zijn Franse steun kwijt.¹²⁵

Politieke ommezwaai

Begin 1506 gingen Filips en Johanna op weg naar Spanje om de Castilliaanse kroon op te eisen. Tijdens een storm op het Kanaal moesten ze hun heil zoeken in een Engelse haven. Drie maanden waren ze te gast bij de Engelse koning, die hiervan gebruik maakte om in het geheim te onderhandelen over een stevige alliantie die het bondgenootschap van Ferdinand en Lodewijk XII moest neutraliseren, de zoveelste Engelse troonpretendent die zijn heil had gezocht in de Bourgondische landen het onderspit zou doen delven en de handel met de Lage Landen zou stimuleren. Dit ging uiteraard gepaard met de nodige

¹²³ Raymond Fagel, 'De Spaanse zomerkoning. Filips de Schone als koning van Castilië' in: idem, Jac Geurts en Michael Limberger ed., *Filips de Schone. Een vergeten vorst, (1478-1506)* (Maastricht 2008) 101-133, aldaar 101 en 103; Weir, *The six wives*, 40-42, 45 en 47; Macdougall, *James IV*, 250; Chrimes, *Henry VII*, 287 en 295 en Mattingly, *Catherine of Aragon*, 59 en 66.

¹²⁴ Karel VIII was in 1498 een vroegtijdige dood gestorven en omdat hij geen mannelijke erfgenaam had, kwam de hertog van Orléans als Lodewijk XII via de Salische wet op 35-jarige leeftijd op de troon.

¹²⁵ Koning Ferdinand aan De Puebla, z.d. 1505 (Bergenothe, *Calendar*, 377-378, nr. 450); Fagel, 'De Spaanse zomerkoning', 123 en Chrimes, *Henry VII*, 295.

verbintenissen om de partijen aan elkaar te verplichten: Hendrik VII zou Margaretha van Oostenrijk huwen en de Habsburgse kroonprins Karel Hendriks jongste dochter Maria. Een alliantie met Filips was als gevolg van de wisselende politieke machtsverhoudingen veel voordeliger geworden dan de bestaande alliantie met Ferdinand. Er werd daarom ook gesproken over een huwelijk tussen Hendrik junior en Eleanora, de 6-jarige dochter van Filips en Johanna. Eleanora's status en familiale connecties waren nu van veel grotere waarde dan die van Katherine, aangezien haar moeder de nieuwe koningin was van Castilië, evenals (vooralsnog) de erfgename van de Aragonese landen. Eleanora's vader was bovendien de erfgenaam van alle Habsburgse bezittingen en zou hoogstwaarschijnlijk in de nabije toekomst Heilig Rooms Keizer worden. Filips, op vijandelijke voet met zijn schoonvader Ferdinand vanwege diens bemoeienis met de Castilliaanse aangelegenheden, zag dit huwelijk als een manier om wraak uit te oefenen. Hendriks laatste banden met Ferdinand waren verbroken en de plannen voor een huwelijk tussen Hendrik en Katherine leken vergeten, niet langer verenigbaar met Hendrik VII's nieuwe politiek om de positie van Ferdinand in Castilië te ondermijnen in het voordeel van Filips van Bourgondië, waarmee Aragon terug zou vallen als een derderangs macht. De verslechterde relatie tussen Hendrik en Ferdinand werd weerspiegeld in de terugloop van de wederzijdse geschenken en diensten, waarvan Katherine het slachtoffer werd.¹²⁶

Om Ferdinand onder druk te zetten en zijn afkeuring voor diens activiteiten in Castilië te laten blijken, stopte Hendrik VII namelijk zijn toelage aan Katherine om haar ertoe te dwingen haar huishouden in Durham House op te geven. Daarmee kwam de Spaanse prinses in benarde omstandigheden en een armzalige accommodatie terecht.¹²⁷ Hieruit blijkt dat geschenk-uitwisseling dus ook op een negatieve manier kon worden ingezet als pressie-middel. Na veel gesteggel met zijn schoonvader slaagde Filips er uiteindelijk in om de troon in Castilië op te eisen en werd hij op 12 juli 1506 ingezworen als de nieuwe koning. Ferdinand had het veld geruimd en was naar zijn bezittingen in Italië vertrokken om daar orde op zaken te stellen. Filips' regering was echter maar van uitermate korte duur: na 76 dagen regering stierf hij aan de koorts.¹²⁸ Na Filips' dood nam

¹²⁶ Bergenroth, *Calendar*, 379-385, nr. 451-453 en 455; Weir, *The six wives*, 49, 54 en 57; Fagel, 'De wereld van Filips de Schone', 123; Mattingly, *Catherine of Aragon*, 69-70 en 78-82 en Chrimes, *Henry VII*, 289-290 en Weir, *The six wives*, 47-48.

¹²⁷ Katherine, prinses van Wales aan koning Ferdinand, 2 december 1505 en 22 april 1506 & Juan Lopez, vertrouweling van koningin Isabella aan koning Ferdinand, 28 augustus 1506 (Bergenroth, *Calendar*, 376-377, 386 en 397-398, nr. 448, 459 en 484); Chrimes, *Henry VII*, 296 en Weir, *The six wives*, 52.

¹²⁸ Fagel, 'De Spaanse zomerkoning', 101-102.

Ferdinand het bestuur van Castilië opnieuw in handen door al of niet terecht te stellen dat Johanna daar niet toe in staat was gezien haar geestelijke gezondheid.

Katherines waarde was weer enigszins verbeterd met Ferdinands hernieuwde positie als bestuurder in Castilië, maar Hendrik had zijn zinnen gezet op het resterende deel van Katherines bruidsschat. Hij zag zichzelf en zijn zoon niet gebonden door het huwelijkscontract zolang de bruidsschat niet volledig was afbetaald. Na Isabella's dood vroeg hij zich nog steeds af of hij de tweede betaling ooit wel zou ontvangen. Strikt genomen was Ferdinand volgens het huwelijkscontract echter niet verplicht de betaling te voldoen voordat de bruiloft tussen zijn dochter en prins Hendrik had plaatsgevonden. Toch wees hij de Engelse koning hier niet op. In plaats daarvan maakte hij excuses, beloftes die hij niet hield en meer excuses, waarschijnlijk omdat hij de vriendschap van de inmiddels inhalige Hendrik VII wilde verkrijgen en behouden. Katherine werd het slachtoffer van deze politiek en schreef haar vader regelmatig wanhopige brieven over haar toestand, waar Ferdinand nauwelijks op in ging, omdat hij terecht van mening was dat Hendrik VII Katherine moest onderhouden volgens de voorwaarden van de contracten tussen beide landen. Behalve haar armoede kampte Katherine nu echter ook met een onzekere toekomst in een vreemd land. Hendrik VII behandelde haar namelijk niet langer als de weduwe van zijn zoon of de toekomstige echtgenote van zijn erfgenaam, maar als een onbetekenende pion in zijn diplomatieke spel. In het geheim had hij prins Hendrik, inmiddels veertien jaar en van huwbare leeftijd, voor de geestelijkheid zijn verloving laten herroepen op grond van zijn minderjarigheid in 1503.¹²⁹ Op deze manier kon de kroonprins zonder moeilijkheden breken met Katherine wanneer er een beter aanbod kwam. De schulden rezen de Spaanse prinses boven het hoofd, haar toekomst was onzekerder dan ooit en haar positie zeer slecht. Ferdinands nieuwe ambassadeur, Gutierro Gomez de Fuensalida, belast met het arrangeren van een nieuwe huwelijk voor Katherine met kroonprins Hendrik, maakte de situatie er niet beter op door de Engelse koning tegen zich in het harnas te jagen. In maart 1508 verloor Hendrik zijn geduld en begon hij opnieuw met onderhandelingen voor een huwelijk tussen zijn zoon en prinses Eleanora van Oostenrijk. Tijdens de zomer van 1508 wees Ferdinand, bezorgd om Katherines toekomst, Hendrik herhaaldelijk op de afspraken in het verdrag. De Engelse koning, wiens gezondheid achteruitging, was echter vastbesloten de volledige bruidsschat

¹²⁹ Het bezwaar van Hendrik, prins van Wales tegen zijn voorgenomen huwelijk met prinses Katherine, 27 juni 1505 (Bergenroth, *Calendar*, 358-359, nr. 435).

in handen te hebben voordat het huwelijk van zijn zoon zou plaatsvinden. Katherines toekomst als Engelse koningin leek verder weg dan ooit.¹³⁰

Hendrik VII's eigen huwelijksplannen

Na de dood van zijn vrouw Elizabeth in 1503 was Hendrik VII zelf eveneens op zoek naar een nieuwe bruid en om te voorkomen dat hij de jonge Katherine zou trouwen, die daarmee voor een groot deel van haar leven koningin-douairière zonder feitelijke invloed zou worden, hadden de Katholieke Koningen Ferdinands niet koningin Johanna van Napels voorgesteld als potentiële bruid. Toen Hendrik erachter kwam dat een huwelijk met deze Johanna hem qua macht of financiële middelen niets zou opleveren, voelde hij zich bedrogen.¹³¹ Na het overlijden van Filips van Habsburg toonde hij zich zeer geïnteresseerd in Katherines zuster Johanna. In een brief aan Katherine schreef Ferdinand welwillend ten opzichte van Hendriks overwegingen te hertrouwen met Filips' weduwe.¹³² Het huwelijk zou echter nooit plaatsvinden en dit had niet te maken met onwil van de kant van Hendrik. Johanna's naar verluid instabiele mentale toestand kon Hendrik met nadruk niets schelen, wellicht was hij daadwerkelijk voor haar gevallen toen zij een jaar geleden in Engeland verbleef, zoals sommige auteurs menen. Hij was zelfs bereid haar op te komen halen in Spanje.¹³³ Ferdinand was echter niet van plan zijn macht in Castilië voor een tweede keer op te geven en gebruikte Johanna als een lokmiddel om Hendrik aan zich te binden. Na de machtsstrijd met zijn schoonzoon zal Ferdinand Hendriks stelling dat hij het bestuur van Castilië kon behouden hebben gewantrouwd, waarschijnlijk terecht.

Hendriks hoop Johanna te kunnen trouwen was het enige dat hem weerhield de verloving van zijn zoon met Katherine te verbreken. Voor korte tijd verbeterde dat Katherines situatie, want Hendrik had een nieuw doel voor ogen en was bereid haar opnieuw financieel wat hulp te bieden. In maart 1508 had de Engelse koning echter door dat Ferdinand hem bedroog met Johanna en dit deed de relatie tussen de bondgenoten

¹³⁰ Katherine, prinses van Wales aan koning Ferdinand; De Puebla aan koning Ferdinand & De Puebla aan Almazan, 7 september 1507 (Bergenroth, *Calendar*, 426-427, 428-429 en 431, nr. 541, 543 en 545); Mattingly, *Catherine of Aragon*, 68, 94 en 105-110; Weir, *The six wives*, 50-51 en 53.

¹³¹ Mattingly, *Catherine of Aragon*, 67.

¹³² Koning Ferdinand aan Katherine, prinses van Wales, maart 1507; Koning Ferdinand aan De Puebla, 19 mei & 8 juni 1507 (Bergenroth, *Calendar*, 404-405 en 416-417, nr. 502 en 522, 523).

¹³³ De Puebla aan koning Ferdinand, 15 april 1507 (Bergenroth, *Calendar*, 409, nr. 511).

opnieuw sterk verslechteren. Hendrik zocht bovendien Ferdinands instemming voor het huwelijk tussen zijn jongste dochter, Maria, en Ferdinands kleinzoon, de aartshertog Karel. De weigering van Fuensalida om deze te verstrekken en zijn beslissing onder andere niet op de verloving te verschijnen, vormden voor Hendrik de druppel. Dit alles kwam immers samen met Hendriks irritatie om de vernederende, voortdurende alliantie die Ferdinand onderhield met Frankrijk, Ferdinands terughoudendheid omtrent de bruidsschat van Katherine en een nieuw huwelijk voor zijn dochter Johanna, van wie Hendrik geloofde dat ze niet krankzinnig was, maar door haar vader slecht behandeld en gevangen gehouden werd.¹³⁴ Hendriks misnoegen met de Spaanse koning werd hiermee steeds groter en hij zocht naar manieren om Ferdinand dwars te zitten. Hij ging in zee met de Heilig Rooms Keizer, Maximiliaan, voor een verbond tegen Ferdinand en de verraderlijke Fransen.

Ferdinand zwichtte en in april 1509 was de laatste betaling van Katherines bruidsschat eindelijk klaar om verscheept te worden. De Spaanse koning eiste dat Hendrik toonde dat hij het huwelijk liet doorgaan. De Engelse koning was inmiddels echter stervende en de politieke situatie zou opnieuw enorm veranderen. Op 11 juni 1509 werd Katherine uiteindelijk toch koningin van Engeland als de vrouw van Hendrik VIII. Het is mogelijk dat Hendrik VII op zijn sterfbed gewetensbezwaren had gekregen over zijn behandeling van Katherine en van zijn zoon had verlangd zich alsnog te houden aan het oude Anglo-Spaanse verdrag en Katherine te huwen, tenminste, dat was de uitleg die Hendrik VIII gaf in een brief aan Margaretha van Oostenrijk.¹³⁵ Het is echter waarschijnlijker dat een verklaring voor het huwelijk moet worden gezocht in de anti-Franse gevoelens en de oorlogszucht van de jonge vorst, daarover later meer.

Interne Anglo-Schotse problemen

Ondertussen had Jacobus IV het voor elkaar dat Schotland zowel in de jaren voor als na de Slag bij Flodden (1513) een veel grotere rol speelde op het internationale toneel dan de geografische positie, de hoeveelheid onderdanen en de welvaart van zijn monarchie voorstond. De Schotse handelingsvrijheid werd nooit serieus in twijfel getrokken door Engeland, Frankrijk of een andere Europese macht.¹³⁶

¹³⁴ Chrimes, *Henry VII*, 296-297 en Mattingly, *Catherine of Aragon*, 104-110.

¹³⁵ Chrimes, *Henry VII*, 287-297 en Weir, *The six wives*, 47-48.

¹³⁶ Ken Emond, 'The parliament of 1525' in: Keith M. Brown en Roland J. Tanner ed., *The history of the Scottish parliament I. Parliament and politics in Scotland 1235-1560* (Edinburgh 2004) 160-178, aldaar 161.

Hendrik VII had ondervonden dat hij in plaats van een strafexpeditie met een grote vloot en een groot leger niet veel anders kon doen dan de Schotten tegemoetkomen met het aanbod van zijn dochter als bruid voor Jacobus IV. Deze noodzakelijkheid, die voortvloeyde uit Hendriks onzekere positie in 1497, maakten de Schotten niet dierbaarder in de ogen van Hendrik of zijn onderdanen. De haatdragendheid was wederzijds. Beide vorsten waren bij gebrek aan betere alternatieven bij elkaar terecht gekomen als gevolg van dure en onbesliste campagnes aan de grenzen. In 1474 had Jacobus III (1451-1488) al een verandering in de Schotse politiek beoogd met een Engelse vrede, gebaseerd op een huwelijk tussen de toekomstige Jacobus IV en een Yorkse bruid. Het vredesverdrag was echter onpopulair en hield niet langer dan zes jaar stand, waarna er rebellie uitbrak en er een verwoestende Engelse invasie plaatsvond in de zomer van 1482. De vooruitgang op de vrede van 1474 was dat het huwelijk waarmee het gepaard ging nu daadwerkelijk plaats vond, maar daarmee is het meeste wel gezegd. Vanaf het begin bestonden er al twijfels en onderliggend wantrouwen aan beide zijden. De vrede van 1502 was ondanks het huwelijk van Jacobus IV en Margaretha wellicht nog wel brozer dan zijn voorganger uit 1474, welke tenminste nog overeind werd gehouden door het enthousiasme van Jacobus III. Jacobus IV was echter totaal niet van plan zijn vaders overgedienstigheid jegens de Engelse koning te herhalen. Hij was niet bereid om zich uitsluitend te binden aan een verbond met Engeland en door het onderhouden van Franse, Deense en Gelderse connecties zowel voor als na 1502 kon hij de Schotse bevolking tevreden houden en een verenigd front presenteren aan het enige directe buurland.¹³⁷

Met name in de traditionele brandhaarden, de grensgebieden en op zee, bleven zich problemen voordoen tussen de twee landen. De houding die de vorsten hierin aannamen was cruciaal. Hoewel de twee landen nooit bijzonder blij zouden zijn met elkaar, hielp de huwelijksalliantie de spanning tussen de twee monarchen aanvankelijk wel enigszins te verlichten. Zowel Jacobus als Hendrik konden profiteren van de Anglo-Schotse vrede door hun autoriteit over de onrustige grensgebieden te versterken.¹³⁸

Ergens tussen 1503 en 1508 deed zich bij deze brandhaard echter het eerste grote probleem voor. De Schotse grensbewaarder van de Middenmark, Sir Robert Ker, werd door een groep Engelsen vermoord tijdens een gerechtelijke bijeenkomst. Dit was een

¹³⁷ Macdougall, *James IV*, 248-251.

¹³⁸ Ibidem, 251 en David Dunlop, 'The politics of peace-keeping: Anglo-Scottish relations from 1503-1511', *Renaissance Studies* 8/2 (1994) 138-161, aldaar 140.

schaamteloze overtreding van het vredesverdrag en vormde de eerste barst in de Anglo-Schotse relaties, omdat het incident volgens artikel 7 van het vredesverdrag door beide vorsten niet goed werd afgewerkt.¹³⁹ Hendrik VII leverde slechts een aantal medeplichtigen uit, de eigenlijke moordenaars verschansten zich in Engeland. Een schadeloosstelling bleef uit. Dit zette kwaad bloed bij de Schotten en Andrew Ker, Sir Roberts zoon, zond niet lange tijd daarna twee vazallen Engeland in om een van hen te doden, opnieuw een grove schending van de Anglo-Schotse vrede, ditmaal van Schotse kant.¹⁴⁰

Aan de grens en op zee behoorden overtredingen van het vredesverdrag tot de orde van de dag. Hier bleef het echter niet bij. De formele en informele contacten tussen de traditionele bondgenoten Schotland en Frankrijk waren zowel voor als na 1503 intensief.¹⁴¹ De briefwisseling van Jacobus IV laat zien dat de Franse contacten frequenter en intensiever waren dan de Engelse.¹⁴² In augustus 1506 had Jacobus Lodewijk XII geïnformeerd dat hij kon rekenen op hun traditionele banden van vriendschap en verwantschap.¹⁴³ Door zowel Frankrijk als de andere continentale machten werd Jacobus' aanbod verkeerd begrepen, zij leidden hieruit af dat het Anglo-Schotse verdrag kwetsbaar voor externe druk. In juli 1507 vroeg de Franse koning Jacobus dan ook om 4.000 Schotse soldaten naar Genua of Savona te sturen om het hertogdom Milaan te verdedigen tegen de Rooms koning.¹⁴⁴ Jacobus had hier niet op gerekend en liet Lodewijk XII diplomatiek zeer tactisch weten dat hij niet genoeg informatie had om meteen troepen te kunnen sturen en dat hij zodoende de graaf van Arran en Sir Patrick Hamilton stuurde om opheldering te vragen.¹⁴⁵ Hendrik, die niet op hoogte was van de details van deze kwestie, werd achterdochtig en op hun terugreis door Engeland (zonder vrijgeleide) werden beide heren in Kent onderschept en onder dwang naar het Engelse hof gebracht. De Engelse koning maakte zich al langere tijd zorgen over een eventuele hernieuwing van

¹³⁹ Appendix E, artikel 7.

¹⁴⁰ Magdougall, *James IV*, 252 en Dunlop, 'The politics of peace-keeping', 143.

¹⁴¹ Dunlop, 'The politics of peace-keeping', 146.

¹⁴² Zie R.L. Mackie's editie met de briefwisseling van de Schotse koning: *The letters of James the fourth 1505-1513* (Edinburgh 1953).

¹⁴³ Jacobus IV aan Lodewijk XII, 13 augustus 1506 (Mackie, *The letters of James the fourth*, 30-31, nr. 42).

¹⁴⁴ Lodewijk XII aan Robert Cockburn, 10 juli 1507 (Mackie, *The letters of James the fourth*, 76, nr. 115).

¹⁴⁵ Jacobus IV aan Lodewijk XII, augustus 1507 (Mackie, *The letters of James the fourth*, 82, nr. 126).

de Franco-Schotse alliantie. Jacobus was bijzonder geërgerd door deze daad en verplichtte Hendrik een koninklijke diplomaat naar Schotland te sturen.¹⁴⁶

Hendrik stuurde Thomas Wolsey, uit wiens verslag blijkt dat er veel ongenoegen was ontstaan ondanks het vredesverdrag en dat de vijandschap tussen beide landen niet was verminderd. De moord op Ker, de schendingen van het vredesverdrag op zee en aan de grens en de zaak van de graaf van Arran, die werd vastgehouden in Engeland en naar verluid een slechte behandeling onderging, deden het Schotse bloed koken.¹⁴⁷ Jacobus stelde dat hij geen ambities had de *Auld Alliance* met Frankrijk te vernieuwen, zolang Hendrik hem vriendelijk zou behandelen. De Schotse koning impliceerde dat het hier nogal aan schortte: hij werd door Hendrik VII niet als een 'zoon' behandeld. Hiermee deed de Schotse koning een beroep op de familiebanden die waren gevormd met het dynastieke huwelijk. Wolsey merkte in zijn verslag op dat hij van mening was dat de vrijlating van Arran echter het enige was wat de Schotse koning zou weerhouden om het Franse verdrag te vernieuwen. Hendrik nam de boodschap ter harte en liet Arran vrij.¹⁴⁸ Volgens Wolsey was het echter met name belangrijk dat zijn vorst Jacobus IV eveneens zou laten weten dat diens Franse alliantie niet verenigbaar was met de Anglo-Schotse vrede. Dit was een boodschap die Hendrik VII echter negeerde, en zijn falen de Schotten met lucratieve voorstellen los te weken van Frankrijk, waarmee hij misschien wel de toon zette voor zijn opvolger, zou grote gevolgen hebben.

Na de dood van Hendrik VII zetten Jacobus IV en Hendrik VIII zich aanvankelijk in om de vrede tot een succes te maken, maar nieuwe interne spanningen bemoeilijkten hun pogingen. In 1511 werd de Schotse admiraal Sir Andrew Barton door de Engelse admiraal Sir Eduard Howard gedood, vanwege zijn piraterij op onder andere Engelse schepen. De diplomatieke activiteiten rondom deze gebeurtenis hoopten zich op omdat de acties van Hendrik VIII open stonden voor misinterpretatie door de Schotten. Daarnaast liet Jacobus zich te zeer beledigen door de activiteiten van een jonge en onervaren vorst. Beide koningen waren conform hun tijd overgevoelig wanneer hun eer gemoeid was en reageerden zeer emotioneel. Het waren echter niet alleen interne problemen die ervoor

¹⁴⁶ Macdougall, *James IV*, 252-253.

¹⁴⁷ Waarschijnlijk gingen de geweldplegingen echter op gelijke schaal over en weer, dit soort aantijgingen waren relatief normaal zelfs op het moment dat machtige edelen de grenzen bewaakten: zie Dunlop, 'The politics of peace-keeping', 148.

¹⁴⁸ Jacobus IV aan de raad en de mensen van Lübeck, 9 april 1508 (Mackie, *The letters of James the fourth*, 107-111, nr. 170) en Macdougall, *James IV*, 254-255.

zorgden dat de diplomatieke relatie tussen Engeland en Schotland aan het einde van het jaar 1511 ernstig bekoeld waren.¹⁴⁹

Gelre

Beide landen hadden te kampen met tegenstrijdige belangen op het continent. Schotland en Engeland behoorden al lange tijd tot tegengestelde alliantie-systemen met continentale machthebbers, een overblijfsel uit hun wederzijdse vijandige verleden.¹⁵⁰ Dit vormde een significant probleem voor de Anglo-Schotse relaties. De strijd om het hertogdom Gelre vormt een goede illustratie van de verschillende posities die Engeland, Spanje en Schotland innamen in de Europese diplomatie. De oorsprong van de Gelderse oorlogen lag in een lening van Karel de Stoute (1433-1477), hertog van Bourgondië, aan Arnold van Gelre (1410-1473) met de aanspraken op diens hertogdom als onderpand. Toen Arnold de lening niet kon terugbetalen, legde Karel na diens dood beslag op Gelre. Arnolds zoon Adolf (1438-1477) en later zijn kleinzoon Karel van Egmond (1467-1538) trachtten het hertogdom met militaire middelen te herwinnen op Karels Bourgondisch-Habsburgse erfgenamen, Keizer Maximiliaan I en zijn zoon Filips van Bourgondië.¹⁵¹

Na lang aandringen van zijn vader Maximiliaan had Filips in 1505 een groot deel van Gelre, inmiddels weer onder hertog Karel van Egmond, geannexeerd. Vanuit de hem resterende gebieden begon Karel geleidelijk opnieuw zijn gezag op te bouwen met steun uit Frankrijk.¹⁵² Eén van de redenen waarom Karel van Egmond zijn strijd zo lang volhield, was de hulp die hij ontving van zijn bondgenoten Frankrijk en Schotland. Hij ontving geld, troepen, schepen en oorlogsmaterieel van opeenvolgende Franse koningen: Karel VIII, Lodewijk XII en Frans I. Jacobus IV, familielid van Karel en bondgenoot van Frankrijk,

¹⁴⁹ Robert Hutchinson, *Young Henry. The rise of Henry VIII* (Kent 2011) 166-167 en Dunlop, 'The politics of peace-keeping', 157-158.

¹⁵⁰ Dunlop, 'The politics of peace-keeping', 153.

¹⁵¹ James P. Ward, 'Security and insecurity, spies and informers in Holland during the Guelders War (1506-1515)' in: Clifford J. Rogers, Kelly de Vries en John France ed., *Journal of medieval military history* 10 (2012) 173-196 en Aafje H. Groustra-Werdekker, 'Bourgondisering van het hertogdom Gelre vóór het Tractaat van Venlo 1473-1543', *Publications du centre européen d'études bourguignonnes (XIVe-XVIe s.)* 36 (1996) 89-103, aldaar 90.

¹⁵² Groustra-Werdekker, 'Bourgondisering van het hertogdom Gelre', 97 en 99-100.

verschafte de Gelderse hertog diplomatieke hulp en adviezen.¹⁵³ In een oorlog was Gelre als zwakke partij om te overleven niet alleen afhankelijk van mankracht en wapens, maar ook van materiële, logistieke en diplomatieke steun van een een sterkere bondgenoot of bondgenoten. Voor een deel is de Gelderse oorlog daarmee te plaatsen in het kader van de botsende dynastieën in West-Europa: de Valois en de Habsburgers met hun bondgenoten.¹⁵⁴

Het Anglo-Schotse vredesverdrag stond Hendrik VII en Jacobus IV volgens artikel 6 toe defensieve steun te verlenen aan hun afzonderlijke bondgenoten.¹⁵⁵ Hendrik VII koos de kant van zijn nieuwe bondgenoot Filips van Habsburg. Ongetwijfeld was Hendrik in zijn steun aan Filips gemotiveerd door de verwelkoming van Edmund de la Pole, Yorkse pretendent voor de Engelse troon, door Karel van Egmond. Jacobus deed zijn best de conflicterende partijen te instrueren hun geschillen bij te leggen en stelde zich aanvankelijk terughoudend op in de conflicten rondom Gelre om de Engelse vrede in stand te houden.¹⁵⁶ In de voortdurende oorlog tussen Gelre en de Bourgondische hertog, inmiddels ook koning van Castilië, werden onderhandelaars gekozen om tussen de twee partijen te bemiddelen. Lodewijk XII en Jacobus IV zouden bemiddelen voor Karel van Egmond, Maximiliaan I en Hendrik VII voor Filips de Schone.¹⁵⁷ Technisch gezien stond het vredesverdrag Jacobus en Hendrik toe hun bondgenoten met alle middelen te steunen in de verdediging van hun gebied, maar op 8 januari schreef de Schotse koning zijn schoonvader om hem ervan te weerhouden betrokken te raken bij de aanvallen op het hertogdom Gelre.¹⁵⁸ Hij betrok de zaak op zichzelf en stelde dat de Engelse koning in wezen hem, als zijn schoonzoon, zou aanvallen wanneer Hendrik troepen zou sturen.

¹⁵³ Arnold van Gelre was uiteraard de grootvader van Karel van Egmond, maar tegelijk ook de overgrootvader van Jacobus IV doordat zijn dochter Maria van Gelre getrouwd was met de Schotse koning Jacobus II, de grootvader van Jacobus IV.

¹⁵⁴ James P. Ward, 'King James IV, continental diplomacy and the Guelders War', *The Scottish historical review* 83/1 (2004) 70-81, aldaar 71 en idem, 'Security and insecurity', 176-177 en 194.

¹⁵⁵ Appendix E, artikel 6.

¹⁵⁶ Brieven van Jacobus IV aan Karel, hertog van Gelre en aan Filips, koning van Castilië, 8 september 1505, 14 maart en 8 juli 1506 en 8 januari 1507 (Mackie, *The letters of James the fourth*, 14, 21, 25-26 en 51-52, nr. 17, 27, 34 en 73).

¹⁵⁷ Karel, hertog van Gelre, aan Jacobus IV, 9 maart 1509 (Mackie, *The letters of James the fourth*, 139, nr. 226).

¹⁵⁸ Jacobus IV aan Hendrik VII, 8 januari 1507 (Mackie, *The letters of James the fourth*, 47-49, nr. 70) en Dunlop, 'The politics of peace-keeping', 144.

Jacobus had via zijn grootmoeder namelijk een sterke claim op Gelre, mocht hertog Karel zonder kinderen komen te overlijden. Daarom deed de Schotse koning een beroep op de familiebanden als gevolg van zijn huwelijk met Margaretha om Hendrik te overtuigen: de Engelse koning wilde zijn eigen kleinkinderen toch geen bezit ontzeggen? Ook herinnerde Jacobus Hendrik aan de apostolisch bezegelde Anglo-Schotse vrede van 1502. Als Engeland zich met de kwestie zou bemoeien, kon Jacobus niet anders dan de zijde van de hertog kiezen vanwege zijn verwantschap en zou de nieuwe vriendschap tussen Engeland en Schotland onder zeer grote druk komen te staan. De Schotse koning merkte subtiel op dat het hem zou spijten als hij zijn schoonvader als vijand zou moeten gaan beschouwen. Hendrik moest zelf maar inschatten hoe vreselijk dit zou zijn voor zijn geliefde dochter Margaretha.

Uiteindelijk waren zowel Hendrik als Jacobus niet bereid over te gaan tot gewapende interventie. Hendriks kenmerkende terughoudendheid zich te mengen in continentale militaire activiteiten maakt het zeer onwaarschijnlijk dat hij zou hebben gevochten om Gelre. Jacobus werd op andere manieren weerhouden. Militaire interventie zou Schotlands kleine reserves snel uitputten en de altijd precaire koninklijke financiën onder druk zetten. De strijd werd dus op diplomatieke wijze uitgevochten; beide koningen steunden hun eigen bondgenoten, maar weigerden een dergelijk triviaal probleem hun duur gekochte vrede te doen verstoren.¹⁵⁹ Twee factoren zouden een soortgelijke situatie van conflicterende politieke systemen een aantal jaar later echter wel doen escaleren, namelijk de directe betrokkenheid van een machtiger land en de andere wind die ging waaien aan het Engelse hof na de dood van Hendrik VII.

Frankrijk

Prins Hendrik was openlijk pro-Spaans en anti-Frans en daarom was het vooruitzicht Katherine te trouwen zeer aantrekkelijk voor hem. Zolang zijn vader leefde, was hij hem echter gehoorzaamheid verplicht. Weinigen wisten van de protesten die Hendrik tegen zijn verloving met Katherine had gemaakt in opdracht van zijn vader, en in de ogen van de buitenwereld waren Katherine en Hendrik nog altijd verloofd na Hendrik VII's dood.¹⁶⁰ Omdat Hendrik VII niet op tijd een goede andere bruid had kunnen vinden voor zijn zoon, was het voor Hendrik VIII, reeds achttien jaar, van het uiterst belang snel te trouwen en een erfgenaam te verwekken. Er waren nog steeds pretendentes die dachten meer recht

¹⁵⁹ Dunlop, 'The politics of peace-keeping', 144-145.

¹⁶⁰ Zie pagina 60.

op de troon te hebben dan de leden van het huis Tudor en een voortzetting van de burgeroorlog was daarmee niet ver weg. De jonge koning, die zichzelf nog moest bewijzen, was vastbesloten de Honderdjarige Oorlog opnieuw leven in te roepen en droomde ervan tot meerdere glorie van zichzelf een campagne te beginnen in Frankrijk om zich daar zich als koning te laten kronen in Reims. Een alliantie met Ferdinand was daarom zeer voordelig. Ferdinand drong er bij Hendrik op aan dat hij alle steun en de resterende betaling van de bruidsschat kon krijgen, op voorwaarde dat het huwelijk meteen werd geconsumeerd, zodat zijn dochter eindelijk de positie zou krijgen waarvoor ze jaren geleden bestemd was. Een bijkomend motief was het eergevoel van de jonge Engelse koning, die Katherines moeilijkheden jarenlang had aangezien, zijn verloofde recht te doen waarmee hij haar op ridderlijke wijze zou redden van haar armoede en haar oneindige dankbaarheid zou winnen.¹⁶¹

Hendrik VIII vernieuwde het vredesverdrag met Schotland al op 29 juni, ruim binnen de termijn die daarin besloten lag.¹⁶² Op 28 november legde ook Jacobus de eed af voor de Engelse ambassadeurs en zette zijn handtekening onder het hernieuwde verdrag met Hendrik VIII.¹⁶³ Beide vorsten zetten zich aanvankelijk in voor het Anglo-Schotse verdrag door hun poging alle lopende problemen aan de grens voor eens en voor altijd op te lossen en daar een goed bestuur neer te zetten.¹⁶⁴ Hendrik zond ambassadeurs naar het Schotse hof om alle overtredingen en inconsistenties aan de grenzen en op zee samen te berechten en gaf hen zijn volmacht de Engelse overtreders te straffen.¹⁶⁵ Deze vriendschappelijke betrekkingen duurden niet lang. Twee jaar later schreef Jacobus aan Lodewijk XII dat hij er vanuit ging dat de paus Hendrik VIII en hemzelf onthief van de voorwaarden van het vredesverdrag, omdat Hendrik de vele inbreuken van de Engelsen op het vredesverdrag niet voorkomen had of een halt toe riep. Jacobus benadrukte de

¹⁶¹ Weir, *The six wives*, 60 en 68-72.

¹⁶² Bevestiging van het vredesverdrag met Schotland door Hendrik VIII, 29 juni 1509 (Mackie, *The letters of James the fourth*, 148-149, nr. 251).

¹⁶³ Bevestiging van het vredesverdrag met Engeland door Jacobus IV, 28 november 1509 (Mackie, *The letters of James the fourth*, 159, nr. 280).

¹⁶⁴ Jacobus IV aan Hendrik VIII, 30 juli 1509 (Mackie, *The letters of James the fourth*, 153, nr. 263). Voor uitgebreidere informatie over de activiteiten en maatregelen rond de grenzen, zie Dunlop, 'The politics of peace-keeping', 154-156.

¹⁶⁵ Aanstelling van ambassadeurs door Hendrik VIII, 7 september 1509 & instelling van een grenscommissie door Hendrik VIII, 1 juni 1510 (Mackie, *The letters of James the fourth*, 155 en 172-173, nr. 269-270 en 313)..

noodzaak dat het verdrag ontbonden moest worden door de onenigheid van beide partijen.¹⁶⁶

De relatie tussen Hendrik VIII en Jacobus IV kende zodoende een goede start, totdat de continentale posities van beide vorsten opnieuw een probleem gingen vormen. In augustus 1510 deed Lodewijk XII een beroep op zijn bondgenoot, de Schotse koning, vanwege de vijandelijkheden van de paus jegens Frankrijk. Zijne Heiligheid stond niet op goede voet met de Franse koning en liet dat herhaaldelijk blijken.¹⁶⁷ Jacobus deed zijn best de paus en de Franse koning met elkaar te verzoenen, door onder andere zijn eigen ideaal van een kruistocht onder de aandacht van de paus te brengen. Hij vroeg hem een breuk in het christendom te voorkomen en zich te richten op het gevaar van de heidenen.¹⁶⁸ De paus stuurde Jacobus zijn eisen aan de Franse koning toe, maar deze waren meer dan Lodewijk kon accepteren.¹⁶⁹

Dunlop betoogt dat zowel Hendrik als Jacobus in 1511 hun vredesverdrag reeds hadden verbroken en dat de pogingen de vrede te bewaren bij beide vorsten waren veranderd in pogingen hun gezicht te redden.¹⁷⁰ Het conflict tussen Engeland en Schotland had een lange geschiedenis met een overbekend scenario waar beide landen snel in terugvielen. De Engelsen schilderden Jacobus af als een naïef slachtoffer van de Franse diplomatie en op zijn beurt klaagde de Schotse koning over het vele onrecht dat zijn land was aangedaan door de Engelsen. Beide vorsten herschreven het verleden om de ander zwart te maken en zichzelf zo goed mogelijk voor te stellen. Hoewel Dunlop gelijk heeft dat de relaties tussen Engeland en Schotland reeds verzuurd waren, vormden hun posities in de Europese diplomatie uiteindelijk de laatste doodsstek voor het onderlinge vredesverdrag.

Op 4 oktober 1511 vormden de de paus, Spanje en de keizer opnieuw een gezamenlijk aanvalsverdrag tegen Frankrijk, een nieuwe Heilige Liga. Hendrik VIII, jong en naïef, geloofde dat hij Aquitanië kon terugkrijgen met de hulp van zijn schoonvader en sloot zich eveneens aan bij de Liga. De kersverse Engelse koning hoopte daarbij zijn militaire prestige te kunnen opbouwen met een veldtocht in Frankrijk waarmee hij

¹⁶⁶ Jacobus IV aan paus Julius II, 5 december 1511 (Mackie, *The letters of James the fourth*, 218-219, nr. 394).

¹⁶⁷ Lodewijk XII aan Jacobus IV, augustus 1510 (Mackie, *The letters of James the fourth*, 176-177, nr. 320).

¹⁶⁸ Jacobus IV aan paus Julius II, 5 februari 1511 (Mackie, *The letters of James the fourth*, 190-191, nr. 351).

¹⁶⁹ Paus Julius II aan Lodewijk XII, maart 1511 (Mackie, *The letters of James the fourth*, 195-196, nr. 362).

¹⁷⁰ Dunlop, 'The politics of peace-keeping', 160-161.

eveneens de oude Engelse claims op het Franse koningschap kracht zou kunnen bijzetten.

De Franse en Engelse verdragen bleken nu onverenigbaar. De Anglo-Schotse relaties waren ernstig bekoeld en Jacobus en Hendrik waren niet langer bereid de concessies aan elkaar te doen. Frankrijk was Schotlands bondgenoot onder de voorwaarden van een verdrag dat veel ouder was dan de Anglo-Schotse vrede. Bovendien waren de Franse contacten voor Schotland nog altijd veel vruchtbaarder gebleken dan de relatie met Engeland sinds 1502, vooral wat betreft de handel en de Franse steun aan de Schotse vloot. De enige vraag die overbleef was dus of Jacobus zijn Franse bondgenoot actieve militaire steun zou verlenen als Hendrik zich in de oorlog zou mengen.¹⁷¹ Hendrik VIII verzaakte de Schotten een goed voorstel te doen voor hun neutraliteit en stelde zich arrogant op naar de Schotten door te stellen dat hij in wezen de feodale leenheer was over Schotland en Jacobus dus slechts zijn vazal, die hem trouw verschuldigd was in zijn conflict met Frankrijk. Het Engelse parlement verklaarde in januari 1512 eveneens dat hun vorst de suzereiniteit had over Schotland. Jacobus reageerde op Hendriks claim met de weinig subtiele dreiging zichzelf neer te zetten als de directe rechtmatige opvolger van de Engelse troon, een stelling die op dat moment volgens de voorwaarden van strikte legitimiteit inderdaad waar was.¹⁷²

Hendrik had eveneens zijn zuster van zich vervreemd door haar de juwelen die haar broer Arthur, haar grootmoeder en vader haar hadden nagelaten, te onthouden. Toen zijn ambassadeur in het voorjaar van 1513 naar Schotland werd gestuurd, instrueerde Hendrik hem de erfenissen te gebruiken om te onderhandelen over Schotlands neutraliteit. Hendriks aanbod hield in dat hij Margaretha de juwelen na vier jaar eindelijk zou toesturen als Jacobus zou beloven Engeland niet aan te vallen. Margaretha was ontsteld door dit voorstel en schreef haar broer dat zij niet kon geloven dat hij de nalatenschap van zijn vader op deze manier tegen haar gebruikte. Boos merkte ze op dat haar echtgenoot wist dat Hendrik haar de nalatenschap onthield vanwege hem en dat hij haar daarom zou compenseren.¹⁷³

Lodewijk XII, gealarmeerd door de formatie van de Heilige Liga, zag zijn kans schoon en zorgde voor een stroom van diplomatieke activiteiten naar Schotland en

¹⁷¹ Macdougall, *James IV*, 257.

¹⁷² Hutchinson, *Young Henry*, 178; Macdougall, *James IV*, 259 en 262 en Dawson, 'Anglo-Scottish relations', 172.

¹⁷³ Perry, *Sisters to the king*, 57-58 en 61; Hutchinson, *Young Henry*, 170 en Macdougall, *James IV*, 260.

winstgevende voorwaarden voor de Schotse steun.¹⁷⁴ De Schotten stonden open voor een hernieuwing van de Franse alliantie door de verslechterde relatie met Engeland en op 6 maart 1512 werd het wederkerige verdedigingsverdrag, de *Auld Alliance*, hernieuwd. Hendrik werd hierdoor niet weerhouden en trok op tegen Frankrijk. Op 1 augustus bracht de Schotse ambassadeur hem in Therouanne het bericht van Jacobus' ultimatum: de Schotse koning zou tegen Engeland optrekken als Hendrik doorging met zijn Franse expeditie. Dit was in strijd met het vredesverdrag tussen Engeland en Schotland. Wederom vormde artikel 6 hier een struikelblok, want Engeland en Schotland mochten andere bondgenoten wel verdedigen, maar elkaar niet rechtstreeks aanvallen.¹⁷⁵ Hendrik verloor zijn zelfbeheersing en schreeuwde onder andere dat de koning van Schotland niet Lodewijk, maar hem als zijn bondgenoot zou moeten zien aangezien Jacobus getrouwd was met zijn zuster.¹⁷⁶ Net als zijn vader had hij verzuimd de Schotten iets te bieden voor hun neutraliteit, alleen nu in een meer cruciale situatie, en in plaats daarvan maakte hij zichzelf gehaat door de oude suzeriniteitsclaim over Schotland voortdurend op tafel te gooien. Het Anglo-Schotse vredesverdrag was nu formeel van de baan, Jacobus verklaarde Engeland de oorlog op grond van zijn verplichting jegens Frankrijk volgens *Auld Alliance*. Daarnaast noemde hij de Engelse misdragingen ten opzichte van de traktaten uit 1502, de belangrijkste daarvan waren de onthouding van Margaretha's erfstukken door Hendrik VIII, het Engelse falen de moordenaar van Sir Robert Ker te straffen en de dood van Andrew Barton.¹⁷⁷

Conclusie

Het verschillende karakter van beide verbintenissen, als gevolg van de verscheidenheid in de dynastieke belangen en de politieke geschiedenis tussen de landen, komt ook duidelijk naar voren in de problematiek van de jaren 1502-1513. In wezen kwamen de onzekerheid van Katherines positie en de moeilijkheden omtrent de Anglo-Schotse relaties neer op een falen van de diverse vorsten elkaar winstgevende voorwaarden te blijven bieden voor de wederzijdse steun. Aan de ene kant werden dynastieke belangen gewaarborgd in een

¹⁷⁴ Marguerite Wood ed., *Flodden papers. Diplomatic correspondence between the courts of France and Scotland 1507-1517* (Edinburgh 1933) 79-80, nr. XVII; John Sadler, *Flodden 1513. Scotland's greatest defeat* (New York 2006) 11 en Macdougall, *James IV*, 259.

¹⁷⁵ Appendix D, artikel 6.

¹⁷⁶ Sadler, *Flodden 1513*, 38 en Hutchinson, *Young Henry*, 177-178.

¹⁷⁷ Phillips, *The Anglo-Scots wars*, 110.

dynastiek huwelijk, anderzijds waren dynastieke belangen en machtsposities veranderlijk als gevolg van onzekere factoren als sterfgevallen. Deze veranderlijkheid zorgde er niet zelden voor dat de wederkerigheid in een politieke relatie niet langer bevredigend was voor één van de twee partijen. Een falen in de wederzijdse toewijding was een belangrijke reden om de band te verbreken.

Omdat het Hendrik VII bij het huwelijk tussen Katherine en Hendrik junior te doen was om het internationale aanzien dat een verbintenis met Spanje zijn dynastie op zou leveren, was het huwelijk voor hem niet langer waardevol op het moment dat de dubbelmonarchie uit elkaar viel. Om de alliantie te hebben doen slagen, had Ferdinand moeten beseffen dat zijn machtsverlies afdeed aan Katherines positie en Hendrik op enigerlei wijze moeten compenseren. Hendrik had vastbeslotenheid moeten laten blijken over het huwelijk tussen kroonprins Hendrik en Katherine om Ferdinand de ruimte te geven Engeland tegemoet te komen. Beide vorsten gaven echter geen duimbreed toe en waren niet bereid de eerste stap te zetten. In plaats daarvan gingen zij in zee met andere potentiële bondgenoten. De verslechterende relatie tussen beide vorsten zette de wederkerige relatie onder druk, waarvan Katherine het slachtoffer van werd.

Tussen Engeland en Schotland vormde het vijandelijke verleden een probleem dat leidde tot diverse interne spanningen, maar deze konden tot op zekere hoogte worden opgevangen door het vredesverdrag. Als gevolg van dit vijandelijke verleden behoorden Schotland en Engeland echter ook tot tegengestelde alliantie-systemen en in deze kwestie was het vredesverdrag niet toereikend, omdat het de landen toestond de eigen bondgenoten te steunen. Dit werd een significant probleem bij aanvang van het koningschap van Hendrik VIII, die ambitieuze plannen had op het continent. Hij slaagde er niet in zich te verzekeren van Jacobus' neutraliteit ten opzichte van zijn campagne in Frankrijk, de traditionele bondgenoot van de Schotse koningen. Uiteindelijk leverde het vredesverdrag met Engeland de Schotten niet genoeg op en koos Jacobus in deze conflicterende situatie voor de alliantie die zich al ruim 200 jaar had bewezen.

Conclusie

De dynastieke huwelijken van Arthur en Katherine en van Jacobus IV en Margaretha waren onderdeel van de buitenlandse politiek van de dynastieën waaruit de verschillende huwelijkspartners afkomstig waren. Die buitenlandse politiek werd bepaald door de familiehoofden van deze dynastieën, die er verantwoordelijk voor waren hun erfgoed ongeschonden en als het kon vermeerderd door te geven aan hun nakomelingen. Al naar gelang de behoeften van een dynastie kon deze buitenlandpolitiek per vorst verschillen.

Voor Hendrik VII brachten de huwelijken van zijn zoon Arthur en zijn dochter Margaretha de noodzakelijke erkenning van zijn dynastie door andere Europese vorsten. Zijn beide oudste kinderen trouwden met de leden van oude dynastieën met een lange, redelijk stabiele lijn. Dergelijke connecties waren voor de jonge Tudor-dynastie zeer belangrijk. Hendrik arrangeerde de huwelijken van zijn oudste kinderen dus met oog op de toekomst. Het huwelijk van Arthur moest een mannelijke erfgenaam voortbrengen die de veiligheid van de dynastie moest garanderen. Margaretha's huwelijk zou de vrede met het enige directe buurland garanderen na twee eeuwen van vijandelijkheid. Hendrik had echter niet alleen een lange termijnvisie toen hij onderhandelde over de huwelijken van zijn oudste kinderen en had verschillende motieven voor beide allianties. Een verbintenis tussen Arthur en een Spaanse prinses leverde namelijk machtige bondgenoten op het continent op, die Hendrik als usurpator zonder netwerk goed kon gebruiken. Daarnaast zou het huwelijk van zijn dochter met Jacobus IV de Schotse steun aan allerlei gevaarlijke pretendenten voor de Engelse troon doen ophouden.

Ferdinand van Aragon huwelijkte zijn dochter Katherine om heel andere redenen uit. Hij zag het als zijn plicht de verloren gegane gebieden terug te winnen voor zijn dynastie en zijn territoria zoveel mogelijk uit te breiden. De grote rivaal hierin was Frankrijk, de centrale Europese grootmacht die de ambities van Ferdinand dikwijls in de weg zat. Aragon had in het verleden al regelmatig moeten onderdoen voor het grote buurland in het noorden, maar nu Ferdinand als de echtgenoot van Isabella de rijke middelen van Castilië tot zijn beschikking had, was het tijd om terug te slaan. Tijdens zijn leven sloot Ferdinand diverse bondgenootschappen tegen Frankrijk en daarin was de steun van Engeland vanwege de strategische ligging steeds cruciaal. Op zijn tijd schuwde hij een verbond mét Frankrijk, wanneer het hem uitkwam, echter niet. Ferdinand was een berekenend koning die relaties aanging met vorsten die hem op dat moment het meest te bieden hadden, waarbij hij zijn eerdere bondgenoten makkelijk liet vallen.

Jacobus IV wilde als jonge koning het prestige zijn dynastie kracht bijzetten en zijn aanwezigheid kenbaar maken op het continent. Hij slaagde erin zich in de kijker te spelen door de onzekerheid van het huis Tudor op de Engelse troon uit te buiten en de onderhandelingen tussen Engeland en Spanje te bemoeilijken. Jacobus was in de positie om eisen te stellen en hij kreeg wat hij wilde: de aandacht van de dubbelmonarchie, die zich inzette voor een Anglo-Schotse vrede, en een huwelijk met een koninklijke prinses. In de vrede die getekend werd was de Schotse koning een volwaardige partij en kwamen hij en zijn nakomelingen via zijn nieuwe echtgenote in de Engelse lijn van successie terecht.

Het dynastieke huwelijk was dus van significant belang voor de verschillende vorsten. De beoogde doelen en verwachtingen die men had omtrent een dynastiek huwelijk, de lange en frustrerende onderhandelingen en de kosten en ongemakken die ermee gepaard gingen geven duidelijk weer dat er niet licht omgesprongen werd met een dergelijke verbintenis. Men hechtte groot belang aan het dynastiek huwelijk als politieke methode, waarmee men zich van de steun van een bondgenoot kon verzekeren, vrede kon bewerkstelligen of bestaande relaties kon onderhouden en versterken. Dynastiek gezien bracht een dergelijk huwelijk eveneens grote voordelen. Met een dynastiek huwelijk kon men het prestige van de familie vergroten, een netwerk te creëren, de dynastie voortzetten en zo meer. De geschiedenis tussen de landen die betrokken waren bij zo'n politieke verbintenis en de verschillende belangen die de vorsten hadden bij een dynastiek huwelijk, leidden er echter toe dat het karakter van een dynastiek huwelijk sterk kon verschillen, zelfs wanneer het leden van dezelfde dynastie betrof. Dat verschil in de aard van een dergelijke institutie werd zeer sterk uitgedragen in de symboliek rondom een dynastiek huwelijk, in de oriëntatie van de politieke verdragen en de huwelijkscontracten en in de verwachtingen die men had van een dergelijke verbintenis.

Op grond van de verdragen die in hoofdstuk 2 centraal stonden, kunnen we concluderen dat het dynastieke huwelijk deel uitmaakte van een politieke methode die sociale wetenschappers en antropologen geschenk-uitwisseling noemen. Geschenk-uitwisseling werkte een schuld-relatie in de hand en moest op basis van de plicht elkaar voortdurend te compenseren voor gedane diensten leiden tot een stabiele politieke relatie. Met deze omschrijving lijkt het proces van geschenk-uitwisseling onbaatzuchtiger dan het in werkelijkheid was. Laat-middeleeuwse en vroegmoderne vorsten maakten echter uit eigenbelang gebruik van geschenk-uitwisseling, om de wederpartij op grond van diens verwachtingen, verlangens of diens schuld, te manipuleren.

Ondanks de theoretische voordelen en pluspunten die een dynastiek huwelijk als politieke methode lijkt te hebben, doet de politieke praktijk van de vroege 16de eeuw in het

geval van Engeland, Spanje en Schotland anders vermoeden. Het dynastieke huwelijk was namelijk verre van de enige manier om dynastieke belangen te waarborgen. Hoewel het dynastieke huwelijk bij uitstek geschikt was om een dynastie te voorzien van toekomstige mannelijke opvolgers, lijken de politieke effecten van een dergelijke verbintenis zich vooral te beperken tot de korte termijn. De huwelijksovereenkomst met de bijbehorende uitwisseling van giften en de toewijding die de verschillende partijen naar elkaar uitspreken in de verschillende contracten wekken de indruk dat men van plan is alles in het werk te stellen de aangegane relatie in stand te houden en te versterken. Echter, dat impliceert dat twee dynastieën die een evenwichtige geschenkuitwisseling tot stand weten te brengen oprecht aan elkaar gecommiteerd raken, op meer dan alleen het politieke vlak.

Dit valt sterk te betwijfelen als er gekeken wordt naar de politieke realiteit die volgt op het sluiten van de huwelijken. Hoewel er in de verschillende huwelijkscontracten hele duidelijke en concrete afspraken worden gemaakt over de verplichtingen die de verschillende partijen tegen over elkaar hebben, is dit in de politieke vredes- en samenwerkingsverdragen niet het geval. De meeste artikelen van de politieke verdragen zijn zodanig breed geformuleerd dat er vrij snel na het sluiten van de verdragen meteen problemen ontstaan. Dit is vooral terug te zien in de grenskwesties tussen Schotland en Engeland.

Ook is het vreemd dat de verschillende partijen zich enerzijds aan elkaar lijken te willen binden, maar aan de andere kant de opties open houden om oude bondgenoten te helpen. Aangezien de politieke relaties binnen Europa in de 15de en 16de eeuw altijd door elkaar liepen, was het goed mogelijk dat de belangen van een nieuw verworven bondgenoot, door middel van een dynastiek huwelijk, en de belangen van een oude bondgenoot met elkaar konden botsen. Dit probleem doet zich vrij snel voor, wederom in de betrekkingen tussen Schotland en Engeland, als Engeland in oorlog komt met Frankrijk.

Waren de West-Europese vorsten rond 1500 dan zo naïef dat zij dachten dit soort problemen met een huwelijk uit de weg te kunnen ruimen? Dat lijkt niet erg waarschijnlijk. Wel veranderden de omstandigheden waarin de huwelijken en de bijbehorende politieke verdragen zijn gesloten zo snel, dat de voorwaarden eigenlijk niet meer aan de politieke situatie voldoen. Dat een vredesverdrag of samenwerkingsverdrag mislukt heeft in eerste instantie niets te maken met een gebrek aan bereidheid daartoe van de verschillende vorsten. Echter, de dynastieke belangen konden als gevolg van een bijvoorbeeld een sterfgeval zo plotseling veranderen dat het niet langer noodzakelijk of wenselijk was een

oude relatie met behulp van geschenkuitwisseling in stand te houden. Vorsten acteerden berekenend, er was geen ruimte voor affectie op grond van het feit dat een andere vorst nu eenmaal een familielid gehuwd had. In wezen was de politieke situatie nooit stabiel door de snelle verschuivingen die plaatsvonden in een systeem dat geënt was op het wel en weer van een familie. Een dynastiek huwelijk met de bijgaande politieke verdragen kon er voor korte tijd in slagen de situatie enigszins te stabiliseren. De achterliggende reden om de onderlinge band goed te houden en het dynastieke huwelijk en de bijbehorende geschenk-uitwisseling in te zetten, was het eigenbelang van de vorsten. Deze familiehoofden staken energie in een bepaalde relatie zolang die de dynastieke belangen diende. Om een relatie in het leven te roepen en in leven te houden kon men gebruik maken van het dynastieke huwelijk en de daaropvolgende wederkerigheid van de geschenk-uitwisseling. Het is echter niet zo dat in een tijd van politieke strubbelingen de uitwisseling van geschenken op zichzelf sterk genoeg was om vorsten aan elkaar te blijven binden. Ondanks hun familiale banden waren alle vorstenhuizen voortdurend op zoek naar een relatie die op dat moment het meeste kon betekenen voor hun dynastieke belangen, te weten het uitbreiden van hun macht of grondgebied, het vergroten van de welvaart en prestige van de familie en het zorgen voor nageslacht. Een bestaande relatie verslechterde zeer snel wanneer de andere partij niet meer zoveel te bieden had of wanneer men een beter aanbod kreeg. Op dat moment was een oud verbond snel vergeten, konden er zelfs vijandelijkheden ontstaan tussen de twee partijen die voorheen elkaars bondgenoten waren geweest.

Het welslagen van een alliantie werd daarom uiteindelijk bepaald door de dynastieke belangen en de verschillende politieke posities die de landen van oudsher innamen. Spanje en Engeland vonden elkaar, ondanks de diverse onderbrekingen, op den duur toch opnieuw in hun gemeenschappelijke interesse de Franse macht in te perken en terug te dringen. Deze landen hadden dus politiek belang bij elkaars steun en haalden er voordeel uit. Frankrijk was echter al lange tijd de bondgenoot van Schotland en de Schotten waren gedurende twee eeuwen zelden bedrogen uitgekomen. De alliantie met Frankrijk had dus concreet voordeel voor de Schotland, dat in wezen weinig baat hadden bij het Engelse verbond. Toen het erop aan kwam te kiezen tussen een werkzame relatie en een vredesverdrag dat er nog maar tien redelijk onsuccesvolle jaren op had zitten, was de keuze snel gemaakt. Het verbond tussen Schotland en Frankrijk en het verbond tussen Engeland en Spanje was ondanks de wisselende loyaliteit van de laatstgenoemde twee, uiteindelijk in het belang van beide spelers.

Literatuurlijst

Primaire gedrukte bronnen

Bergenroth, G.A. ed., *Calendar of letters, despatches and state papers, relating to the negotiations between England and Spain, preserved in the archives at Simancas and elsewhere, volume I: Henry VII 1485-1509* (Londen 1862).

Brown, K.M. e.a. ed., *Records of the Parliament of Scotland to 1707* (St. Andrews 2007-2014) A1504/3/147 <www.rps.ac.uk/mss/A1504/3/147>.

Jacobus IV, *The letters of James the fourth, 1505-1513*, R.L. Mackie ed. (Edinburgh 1953).

Rymer, Thomas ed., *Foedera, conventiones, litera et cuiuscumque generis acta publica inter reges Angliae VI/IV* (Londen 1741).

Wood, Marguerite ed., *Flodden papers. Diplomatic correspondence between the courts of France and Scotland 1507-1517* (Edinburgh 1933).

Secundaire bronnen

Arthurson, Ian, “‘The King of Spain’s daughter came to visit me’: marriage, princes and politics’ in: Steven Gunn en Linda Monckton ed., *Arthur Tudor, prince of Wales. Life, death & commemoration* (Woodbridge 2009) 20-30.

Barrow, Lorna G., “‘The Kynge sent to the Qwene, by a Gentyman, a grett tame Hart.’ Marriage, gift exchange, and politics: Margaret Tudor and James IV 1502-13’, *Parergon* 21/1 (2004) 65-84.

Bevan, Bryan, *Henry VII. The first Tudor king* (Londen 2000).

Bijsterveld, Arnoud-Jan A. ‘The medieval gift as agent of social bonding and political power: a comparative approach’ in: Esther Cohen en Mayke B. de Jong ed., *Medieval transformations: texts, power and gifts in context* (Leiden 2001) 123-156.

Bonner, Elizabeth, 'Scotland's Auld Alliance with France, 1295-1560', *History. The journal of the historical association* 84/273 (1999) 5-30.

eadem, 'Charles VII's dynastic policy and the "Auld Alliance": the marriage of James II and Marie de Gueldres', *The Innes review* 54/2 (2003) 142-185.

Bonney, Richard, *The European dynastic states 1494-1660* (New York 1991).

Brown, Michael, 'French alliance or English peace? Scotland and the last phase of the Hundred Years War, 1415-1453' in: Linda Clark ed., *The fifteenth century VII: conflicts, consequences and the crown in the late middle ages* (Woodbridge 2007) 81-100.

Chapman, Hester W., *The sisters of Henry VIII. Margaret Tudor, queen of Scotland (November 1489 - October 1541), Mary Tudor, queen of France and duchess of Suffolk (March 1496 - June 1533)* (Londen 1969).

Chrimes, S.B., *Henry VII* (Londen 1972).

Currin, John M., 'Henry VII, France and the Holy League of Venice: the diplomacy of balance', *Historical research* 82/217 (2009) 526-546.

Dawson, Jane E.A., 'Anglo-Scottish relations: security and succession' in: Robert Tittler en Norman Jones ed., *A companion to Tudor Britain* (Cornwall 2004) 167-181.

Dunlop, David, 'The politics of peace-keeping: Anglo-Scottish relations from 1503-1511', *Renaissance Studies* 8/2 (1994) 138-161.

Edwards, John, *The Spain of the Catholic Monarchs 1474-1520* (Oxford 2000).

Elliott, J. H., 'A question of reputation? Spanish foreign policy in the seventeenth century,' *The journal of modern history* 55 (1983) 475-483.

idem, 'A Europe of composite monarchies', *Past & present* 137 (1992) 48-71.

idem, *Imperial Spain 1469-1716* (Bungay 2002).

Emond, Ken, 'The parliament of 1525', in: Keith M. Brown en Roland J. Tanner ed., *The history of the Scottish parliament I. Parliament and politics in Scotland 1235-1560* (Edinburgh 2004) 160-178.

Fagel, Raymond, 'De wereld van Filips de Schone. De Europese politiek rond 1500', in: M.Á. Zalama en P. Vandenbroeck ed., *Filips de Schone. De schoonheid en de waanzin* (Brugge en Madrid 2006) 51-68.

idem, 'De Spaanse zomerkoning. Filips de Schone als koning van Castilië' in: idem, Jac Geurts en Michael Limberger ed., *Filips de Schone. Een vergeten vorst, (1478-1506)* (Maastricht 2008) 101-133.

idem en Eric Storm ed., *Het land van Don Quichot. De Spanjaarden en hun geschiedenis* (Amsterdam 2011).

Geary, Patrick, 'Sacred commodities: the circulation of medieval relics' in: Arjun Appadurai ed., *The social life of things. Commodities in cultural perspective* (Cambridge 1986) 169-191.

Groustra-Werdekker, Aafje H., 'Bourgondisering van het hertogdom Gelre vóór het Tractaat van Venlo 1473-1543', *Publications du centre européen d'études bourguignonnes (XIVe-XVIe s.)* 36 (1996) 89-103.

Gunn, Steven en Linda Monckton, 'Arthur Tudor, the forgotten prince' in: idem ed., *Arthur Tudor, prince of Wales. Life, death and commemoration* (Woodbridge 2009) 1-6.

Grummitt, David, 'The establishment of the Tudor dynasty' in: Robert Tittler en Norman Jones ed., *A companion to Tudor Britain* (Cornwall 2004) 13-28.

Hutchinson, Robert, *Young Henry. The rise of Henry VIII* (Kent 2011).

Kettering, Sharon, 'Gift-giving and patronage in early modern France', *French history* 2/2 (1988) 131-151.

Koenigsberger, H.G., *Politicians and virtuosi. Essays in early modern history* (Londen 1986).

Levine, Mortimer, *Tudor dynastic problems, 1460-1571* (Londen en New York 1973).

Macdougall, Norman, *James IV* (Worcester 1989).

idem, 'The estate in eclipse? Politics an parliaments in the reign of James IV' in: Keith M. Brown en Roland J. Tanner ed., *The history of the Scottish parliament I. Parliament and politics in Scotland 1235-1560* (Edinburgh 2004) 145-159.

Mackenney, Richard, *Sixteenth century Europe. Expansion and conflict* (New York 1993).

Mattingly, Garrett, *Catherine of Aragon* (Boston 1941).

idem, *Renaissance diplomacy* (Mineola 1988).

Mauss, Marcel, *The gift. Forms and functions of exchange in Archaic Societies*, vert. Ian Cunnison (Londen 1966).

Nexon, Daniel H., *The struggle for power in early modern Europe. Religious conflict, dynastic empires and international change* (Princeton 2009).

Levine, Mortimer, *Tudor dynastic problems, 1460-1571* (Londen en New York 1973).

Lynn, John A., 'A quest for glory: the formation of strategy under Louis XIV, 1661-1715' in: W. Murray, M. Knox en A. Bernstein ed., *The making of strategy. Rulers, states, and war* (Cambridge 1994) 178-204.

Parrott, David, 'The Mantuan succession, 1627-31: A sovereignty dispute in early modern Europe,' *English historical review* CXII/445 (1997) 20-65.

- Perry, Maria, *Sisters to the king. The tumultuous lives of Henry VIII's sisters - Margaret of Scotland and Mary of France* (Londen 1998).
- Phillips, Gervase, *The Anglo-Scots wars 1513-1550. A military history* (Woodbridge 1999).
- Potter, David, 'Foreign policy' in: Diarmaid MacCulloch ed., *The reign of Henry VIII. Politics, policy and piety* (New York 1995) 101-134.
- Richardson, Glenn, *Renaissance monarchy. The reigns of Henry VIII, Francis I and Charles V* (Londen 2002).
- Sadler, John, *Flodden 1513. Scotland's greatest defeat* (New York 2006).
- Schönpflug, Daniel, 'Dynastic networks' in: *European History Online (EGO)*, gepubliceerd door het Institute of European History (IEG), Mainz 2010-12-03 <<http://www.ieg-ego.eu/schoenpflugd-2010-en>>.
- Seward, Desmond, *The last white rose. The secret wars against the Tudors* (Londen 2010).
- Sharma, Vivek S., *The impact of institutions on conflict and cooperation in early modern Europe* (ongepubliceerd proefschrift, New York 2005).
- Stevenson, Katie, 'Chivalry, British sovereignty and dynastic politics: undercurrents of antagonism in Tudor-Stewart relations, c. 1490-c. 1513', *Historical research* 86/234 (2013) 601-618.
- Sutter Fichtner, Paula, 'Dynastic marriage in sixteenth-century Habsburg diplomacy and statecraft: an interdisciplinary approach', *The American historical review* 81/2 (1976) 243-265.
- Ward, James P., 'King James IV, continental diplomacy and the Guelders War', *The Scottish historical review* 83/1 (2004) 70-81.

idem, 'Security and insecurity, spies and informers in Holland during the Guelders War (1506-1515)' in: Clifford J. Rogers, Kelly de Vries en John France ed., *Journal of medieval military history* 10 (2012) 173-196.

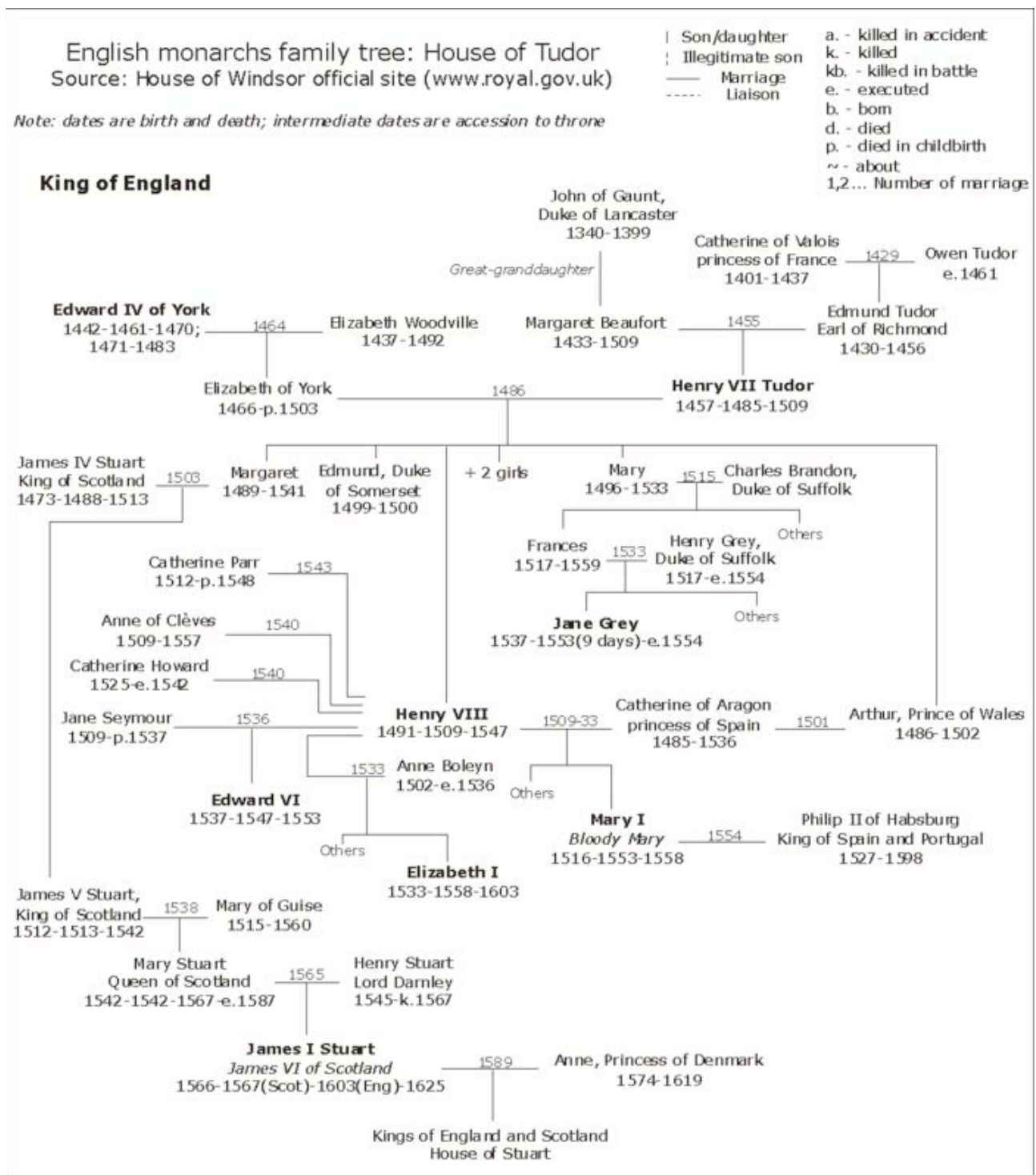
Weber, Wolfgang E.J., 'Dynastiesicherung und Staatsbildung. Die Entfaltung des frühmodernen Fürstenstaats,' in: idem ed., *Der Fürst. Ideen und Wirklichkeiten in der europäischen Geschichte* (Keulen 1998) 91-128.

Weir, Alison, *The six wives of Henry VIII* (Random House ebook 2011).

Westphal, Siegrid, *Kaiserliche Rechtsprechung und herrschaftliche Stabilisierung: Reichsgerichtsbarkeit in den thüringischen Territorialstaaten 1648-1806* (Keulen 2002).

Wormald, Jenny, 'Politics and government of Scotland' in: Robert Tittler en Norman Jones ed., *A companion to Tudor Britain* (Cornwall 2004) 151-166.

Appendix A: Stamboom van het huis Tudor

'Tudor family tree' (online afbeelding)

<<http://www.royal.gov.uk/HistoryoftheMonarchy/KingsandQueensofEngland/TheTudors/TheTudorFamilyTree.aspx>> 6 mei 2015.

Appendix B: Huwelijkscontract van Arthur Tudor en Katherine van Aragon

Schema op grond van het verdrag van Hendrik VII met Ferdinand en Isabella, 1 oktober 1496 (Bergenroth, *Calendar*, 129-130, nr. 163).

Artikel	Spanje	Engeland
1	Prinses Katherine wordt prins Arthur tot vrouw gegeven.	
2	Zodra prins Arthur vijftien wordt, zal het huwelijk met prinses Katherine worden voltrokken <i>per verba de præsenti</i> , ofwel bij volmacht ofwel persoonlijk. Beide contractanten beloven te waarborgen dat het huwelijk daarna zal worden geconsumeerd.	
3	Voor het geval één van de contractanten wenst dat het huwelijk <i>per verba de præsenti</i> wordt gesloten nadat prins Arthur dertien is geworden, zal de andere contractant alles doen wat in zijn vermogen ligt om te bewerkstelligen dat het huwelijk op een zo volledig mogelijke wijze zal worden aangegaan als wanneer prins Arthur reeds zijn veertiende jaar had volbracht.	
4	Prinses Katherine zal zodra haar huwelijk is gecontracteerd en aangegaan, naar Londen, Gravesend, Southampton of welke andere Engelse haven dan ook worden gezonden. De kosten voor haar reis zijn voor rekening van Ferdinand en Isabella.	
	Wanneer het huwelijk plaatsvindt voordat prins Arthur zijn veertiende levensjaar heeft volbracht, moet er een dispensatie van de paus worden verkregen.	
5	De bruidsschat van prinses Katherine bedraagt 200.000 scudo's, elke scudo is daarbij het equivalent van 4s. 2d. sterling. 100.000 scudo's moeten worden betaald in geld, 50.000 daarvan binnen tien dagen na of voor de viering van het huwelijk en 50.000 binnen het tweede jaar. Deze bedragen moeten worden betaald in Engeland. Het restbedrag kan worden betaald op de volgende manier: 15.000 scudo's in goud; 15.000 scudo's in bekers, bokalen, kelken en dergelijke van goud, zilver of verguld zilver; 20.000 scudo's in diamanten of andere waardevolle stenen. De prijs van de edelstenen, bokalen, drinkbekers en dergelijke moet worden vastgesteld bij gezworen taxateurs, in overeenstemming met de prijs waarvoor soortgelijke voorwerpen kunnen worden verkocht in Engeland op dat moment. Alle eigendommen van Ferdinand, Isabella en hun onderdanen dient als onderpand voor de tijdige betalingen van de genoemde bruidsschat.	

Artikel	Spanje	Engeland
6		De huwelijksgift van prinses Katherine zal bestaan uit een derde van de inkomsten uit Wales, Cornwall en Chester. Goede steden, dorpen en nederzettingen, waarvan de inkomsten corresponderen met een derde deel van de inkomsten uit Wales, Cornwall en Chester, zullen Katherine worden toegewezen binnen tien dagen voor of na de inzegening van het huwelijk.
7		Wanneer Katherine koningin van Engeland wordt, zal haar huwelijksgift worden verhoogd naar de waarde van de huwelijksgiften van voorgaande koninginnen van Engeland. Hendrik VII stelt al zijn bezittingen en de bezittingen van zijn onderdanen als onderpand voor de vervulling van deze verplichting.
8	Als de andere kinderen van Ferdinand en Isabella zullen overlijden zonder erfgenamen, zal Katherine hen opvolgen en de troon van Castilië en Aragon bestijgen volgens dezelfde regeling als wanneer zij altijd in Spanje had gewoond. Van alle andere erfrechten in Spanje is zij echter uitgezonderd.	

Appendix C: Huwelijkscontract van Jacobus IV van Schotland en Margaretha Tudor

Schema op grond van de indentura tractatus de matrimonio regis Scotorum cum Margareta primogenita regis, 1502 (Rymer ed., *Foedera*, 165-167).

Artikel	Engeland	Schotland
1	Margaretha Tudor wordt Jacobus IV van Schotland tot vrouw gegeven.	
2	Het huwelijk Jacobus en Margaretha wordt niet gehinderd door hun verwantschap en kan om die reden niet ontbonden worden, want er is een pauselijke bul ter dispensatie verstrekt.	
3	Hendrik zal zijn dochter op eigen kosten uit zijn koninkrijk naar de grens van Schotland leiden. Daar draagt hij haar aan Jacobus of zijn zaakgelastigde over bij Lamberton Kirk of een andere plaats aan de grens, zodat het huwelijk gesolemniseerd en geconsumeerd kan worden.	Jacobus zal Margaretha binnen 15 dagen na de overdracht tot brouw nemen.
4		Voor 1 juli 1503 zal Jacobus Margaretha geschenken geven in de vorm van dorpen, heerlijkheden, landhuizen, landerijen en renten. Deze zullen voor 1 juli haar eigendom zijn.
5		Als de uitkomsten uit deze geschenken minder dan 2.000 Engelse ponden zijn, of 6.000 Schotse ponden, zal Jacobus het verschil goedmaken met landerijen en dergelijke tot 2.000 pond. Margaretha zal het geheel aan deze gebieden en plaatsen dan in eigendom krijgen voor 15 juli 1503. Dit eigendom zal zonder onderbreking gedurende de rest van haar leven in haar bezit blijven en niet verminderd of herroepen worden op gezag van het Schotse parlement of anderszins, zowel tijdens het leven van Jacobus als na zijn dood.
6		Gedurende zijn hele leven zal Jacobus de kosten voor het huishouden van Margaretha op zich nemen. Dit huishouden bevat in ieder geval 24 dienaren van Engelse origine. Als een van deze dienaren overlijdt, mag zij een nieuwe in dienst nemen. Afgezien hiervan zal Jacobus Margaretha jaarlijks 1.000 Schotse ponden geven, of ook wel 500 Engelse marken, de helft met Pasen en de helft met Sint Michaël. Margaretha zal het vruchtgebruik en de renten van haar gebieden blijven ontvangen, ook als zij Jacobus overleeft.

Artikel	Engeland	Schotland
7	<p>Hendrik zal de bruidsschat van 30.000 Engelse nobelen van 20 groten of het equivalent daarvan in een andere muntsoort betalen in drie termijnen. De eerste betaling van 10.000 gouden nobelen zal hij op de dag van de huwelijksluiting afdragen, of binnen zes dagen daarna. Een jaar later, of binnen zes dagen na een jaar, zal Hendrik in het dorp Coldingham de volgende 10.000 betalen of het equivalent daarvan in een andere munt. Aan het einde van het tweede jaar van het huwelijk in 1505 zal Hendrik in Coldingham de volledige bruidsschat voldoen door de laatste 10.000 af te dragen.</p>	<p>Jacobus zal een betalingsbevestiging geven voor de bruidsschat en de veiligheid van de afgezanten van Hendrik, die voor de betalingen tussen Berwick en Coldingham reizen, waarborgen.</p>
8		<p>Mocht Margaretha vóór het volledig uitkeren van de bruidsschat kinderloos overlijden, is Hendrik niet meer verplicht de rest uit te betalen.</p>

Appendix D: Anglo-Spaanse alliantie, gepaard gaand met het huwelijk van Arthur en Katherine

Schema op grond van het verdrag van Hendrik VII en Ferdinand en Isabella, 10 juli 1499 (Bergenroth, *Calendar*, 210-212, nr. 244).

Artikel	Spanje	Engeland
1	Vriendschap en alliantie met eeuwigheidsduur. De bondgenoten zijn verplicht elkaar met al hun kracht te helpen in de verdediging van de huidige bezittingen tegen wie dan ook.	
2	Geen van de bondgenoten zal de vijanden van de ander, die diens gebieden van plan zijn aan te vallen, met raad en daad bijstaan. De bondgenoten zijn daarentegen verplicht elkaar te helpen in een dergelijke situatie met al hun macht. De bondgenoot die hulp verlangt, zal de ander echter compenseren voor gemaakte kosten.	
3	In alle artikelen die niet in dit verdrag zijn opgenomen, en die geen afbreuk doen aan een van de besloten clausules, mogen de paus, de Rooms Koning, de koning van Frankrijk en de aartshertog van Oostenrijk worden uitgezonderd. Deze exceptie is echter niet geldig wat betreft alles dat het onderwerp van dit verdrag vormt.	
4	De onderdanen van beide bondgenoten hebben de vrijheid te handelen of andere zaken te doen in de gebieden van beide bondgenoten, zonder dat er algemene of speciale verblijfsdocumenten nodig zijn. Ze worden behandeld als inlandse onderdanen van het land waarin zij verblijven.	
5	Geen van de bondgenoten zal rebellen tegen de andere bondgenoot tolereren in zijn gebied, noch hen begunstigen, noch zijn onderdanen toestaan hen te begunstigen. Als zulke rebellen worden gevonden binnen het gebied van de bondgenoot, zullen deze worden gearresteerd en uitgeleverd aan de vorst tegen wie zij hebben gerebelleerd.	
6	Beide bondgenoten beloven elkaar deelgenoot te maken, in naam en per expresse, in alle verdragen, allianties en bestanden die zij van nu af aan sluiten met andere vorstendommen.	
7	Premies, represailles en kaperbrieven tegen de onderdanen van de andere bondgenoot zullen door beide bondgenoten niet worden uitgevaardigd aan hun onderdanen. Kapiteins van Engelse of Spaanse bodem zullen, bij het verlaten van elke haven die valt onder de jurisdictie van Ferdinand, Isabella of Hendrik, een afdoende verzekering geven voor hun goed gedrag tijdens de reis.	
8	Als de onderdanen van één van de bondgenoten iets doen dat afbreuk doet aan dit verdrag, zal er een schadeloosstelling volgen, maar het verdrag zal van kracht blijven.	
9	De inhoud van dit verdrag moet binnen zes maanden publiekelijk bekend worden gemaakt, in alle steden en zeehavens in de gebieden van beide bondgenoten.	
10	Als er schipbreuk wordt geleden door een vaartuig van Spaanse of Engelse onderdanen bij de kust van ofwel Spanje en haar onderhorige gebieden, of Engeland en Ierland, zal alle mogelijke hulp worden verleend. Alles wat gered kan worden van dit vaartuig, evenals de goederen die worden vervoerd, blijft het eigendom van de eigenaars van het schip of de goederen. Bergloon zal worden betaald.	

Appendix E: Anglo-Schots vredesverdrag, gepaard gaand met het huwelijk van Jacobus IV en Margaretha

Schema op grond van de indentura pro pace et amicitia, inter reges supradittos, 1502 (Rymer, *Foedera*, 168-170).

Artikel	Engeland	Schotland
1	De vorsten en hun erfgenamen zullen geen oorlog op land, zee of zoet water voeren tegen de andere vorst en diens erfgenamen, of steun geven aan een partij die van plan is deze andere vorst en zijn erfgenamen aan te vallen.	
2	Beide vorsten zullen de rebellen van de ander geenszins herbergen of steunen, of toestaan dat hun onderdanen dat doen.	
3	Alle vrijgeleiden aan welke persoon dan ook verleend, worden ingetrokken en worden vanaf nu beschouwd als ingetrokken.	
4	Als één van beide landen wordt binnengevallen, zal de andere vorst te hulp komen met de wapenen die de ander daartoe verzoekt.	
5	De koning van Engeland en zijn erfgenamen zullen niet toestaan dat Schotland wordt aangevallen vanuit de stad Berwick.	De stad Berwick zal niet worden aangevallen, belegerd of verrast worden door de koning van Schotland of zijn erfgenamen.
6	In dit vredesverdrag zullen de volgende bondgenoten van de koning van Engeland en de koning van Schotland worden inbegrepen als zij dat verlangen en die intentie binnen acht maanden met verzegelde brieven laten blijken:	
	De Rooms-Koning, de vorsten van Frankrijk, Spanje, Portugal, Denemarken, de aartshertog van Oostenrijk, de hertogen van Ferrara en Savoie, de stad Venetië en het handelsgenootschap van de Hanze-steden.	De Rooms-Koning, de koningen van Frankrijk, Denemarken en Spanje, de aartshertog van Oostenrijk, de hertogen van Gelre, Holstein, Kleef en Brandenburg.
	Als zij binnen acht maanden niets hebben laten horen, worden zij als niet-inbegrepen beschouwd. Als één van de koningen in oorlog raakt met de genoemde andere vorsten, mag de andere koning geen inval doen. Als een bondgenoot van een van de vorsten in oorlog is met de andere koning, mag de vorst die geallieerd is met deze bondgenoot alleen steun geven ter verdediging van deze geallieerde.	
7	Wanneer een onderdaan of vazal iets doet dat strijdig is met het verdrag, zal het verdrag niet meteen worden verbroken, maar blijft het van kracht. Als er kleine overschrijdingen plaatsvinden, zal de vorst van de benadeelde onderdanen de vorst van de overtredende onderdanen per brief om compensatie vragen. Als deze vorst niet binnen zes maanden genoegdoening heeft gegeven, zal de getroffen vorst niet direct de vrede opzeggen, maar de getroffen onderdaan een brief schrijven om toestemming te geven genoegdoening te krijgen van de overtredende onderdanen, zonder dat de vrede daardoor in gevaar komt.	
8	In het geval dat ofwel Jacobus IV, ofwel Margaretha komt te overlijden, zal het vredesverdrag voortduren.	
9	Na het overlijden van één van de vorsten van Engeland of Schotland bevestigen diens erfgenamen binnen zes maanden het verdrag.	

Artikel	Engeland	Schotland
10	Het verdrag zal ondertekend en geratificeerd worden door beide vorsten op kerstdag 1502.	
11	Voor juli 1503 zullen de vorsten een bevestiging ontvangen van de Heilige Stoel. Zij zullen namelijk vragen om excommunicatie van de vorst die het vredesverdrag verbreekt.	
12	De vorsten zullen het vredesverdrag binnen drie maanden bekendmaken in alle belangrijke steden, dorpen en plaatsen.	